مرتبہ و مصححہ

پروفیسر ڈاکٹر غلام مصطفےٰ خاں

آگاہیِ سیّد امیرِ کلال قدس سرہٗ

پہلی بار	اکتوبر ۱۹۶۱ء مطابق ۱۳۸۱ھ	تعداد طبع ۵۰۰
دوسری بار	فروری ۱۹۹۵ء مطابق ۱۴۱۵ھ	تعداد طبع ۱۰۰۰

ناشر

عبدالرحمٰن خاں نمبر ۳۲۸ پیر الٰہی بخش کالونی
کراچی

مطبوعہ خواجہ پرنٹرز اینڈ پبلیشرز۔ کراچی
ٹیلیفون نمبر 6684363, 626776

۲۵/-

آگاہیِ سید امیر کلال قدس سرہٗ

ه ۷۷۲

(یعنی مرشدِ حضرت بہاء الدین نقشبند بخاری رحمۃ اللہ علیہ)

از

مولانا شہاب الدین علیہ الرحمۃ

(کہ مادر ایشان نبیرۂ آن امیرؒ بودند)

مرتبہ و مصححہ

پروفیسر ڈاکٹر غلام مصطفیٰ خان

ایم۔اے، ایل ایل بی، پی ایچ ڈی، ڈی لٹ

صدر شعبۂ اُردو سندھ یونی ورسٹی

حیدرآباد

نذرِ عقیدت بخدمتِ ترجمانِ حقیقت

عمدۃ السالکین و زبدۃ العارفین مولانا و ملجأنا الحاج الحافظ

شاہ زوّار حسین دامت برکاتہٗ

نہ زدم دمے بہ ہوائے او کہ مراز خوانِ عطائے او

نہ حوالۂ لبے رسد نہ نوالۂ جگرے رسد (جامیؒ)

ہیچ میرز و ہیچ مداں غلام مصطفےٰ خان ۔ عاشورۂ محرم الحرام سنہ ۱۳۸۱ھ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

ہر کہ گم کردہ بود راہ خدائے متعال — آید و سر بنہد بر قدم میر کلالؒ

دست در دامن ایشانؒ و اندیشہ مکن — تا رسانند ترا در دو نفس تا بوصال

بعد از حمد و صلوٰۃ این رسالۂ نافعہ و نادرہ کہ مشتمل ہست بر احوال و اقوال سلطان الطریقت و برہان الحقیقت حضرت سید امیر کلال سوخاری قدس سرہٗ نذر ناظرین با تمکین میشود۔ حضرت ایشان قدس سرہٗ (م ۷۷۲ھ صفحہ ۶۰) مرشد سید الطائفۂ خواجۂ خواجگان سید بہاء الدین نقشبند بخاری رحمۃ اللہ علیہ (م ۷۹۱ھ) بودند — امیر تیمور (م ۸۰۷ھ) و امرائے دنیوی (صفحہ ۲۸) ہم بایشان عقیدت و ارادت داشتند جامع و کاتب این رسالہ مولانا شہاب الدین (صفحہ ۸۹) بودند کہ مادر ایشان دختر امیر حمزہ ابن امیر کلالؒ (صفحہ ۱۱۱) بودند۔ بدین وسیلہ امیر حمزہ را ایشان جد (مادری) خود گفتہ اند (صفحہ ۶) و درباب ایشان درین رسالہ (صفحہ ۶۵) گفتہ آمدہ کہ "ہرگز امیر بزرگ (کلالؒ) ایشان امیر حمزہؒ را بنام نہ خواندہ بودند۔ بجہت آن کہ ایشان را نام والد خود کردہ بودند" رحمہم اللہ اجمعین — درخدمت جامع این رسالہ (یعنی مولانا شہاب الدین علیہ الرحمۃ) امرائے وقت ہم استفاضہ کردند (صفحہ ۹۶) و سلطان آلوغ بیگ ابن شاہ رخ ابن امیر تیمور (م ۸۵۳ھ) سر نیاز خم کردہ بود۔

اظہار حقیقت این رسالہ در کتب خانۂ خاندان حضرت جیو صاحب شاہ فضل احمد سرہندی ثم المعشاوری رحمۃ اللہ علیہ موجود بود۔ حضرت ایشان در عہد زوال سلطنت مغلیہ و تسلط سکھان بملک پنجاب حدود ۱۱۸۶ھ از سرہند شریف ہجرت فرمودہ رونق افزائے شہر پشاور شدند و در محلہ کاکا جعفر

دار وغہ کچہری جائے اقامت ورزیدہ با صوفیانِ حقیقت و یارانِ طریقت بذکر و فکر اشتغال و استغراق داشتند و در سلخ ماہ ذی الحجہ ۱۲۳۱ھ وصال یافتند مزار پر انوار ایشان نزدیک چوک ناصر خان در محلہ حضرت فضل حق واقع است یُزار و یُتبرّک بہٖ۔

حضرت ایشان را انتساب علم باطن بحضرت شاہ محمد رسا رحمۃ اللہ علیہ بودہ است ایشان را بحضرت خواجہ محمد پارسا رحمۃ اللہ علیہ و ایشان را بحضرت شیخ عبید اللہ و بحضرت خواجہ محمد نقشبند ثانی رحمۃ اللہ علیہما و ایشان را بحضرت خواجہ محمد معصوم رحمۃ اللہ علیہ و ایشان را بحضرت امام ربانی مجدد الف ثانی شیخ احمد فاروقی سرہندی رضی اللہ عنہ بودہ است۔

اولاد امجاد حضرت شاہ فضل احمد سرہندی رحمۃ اللہ علیہ در ۱۲۶۲ھ بہ ملک صوات ہجرت فرمودہ آنجا اقامت ورزیدند۔ این رسالۂ نافعہ در کتب خانۂ ایشان محفوظ ماندہ بود و حضرت مخدومنا و مولانا عبد اللہ جان صاحب فاروقی نقشبندی مدظلہ العالی، (سجادہ نشین خانقاہ فضلیہ سرہندیہ) خواہش اشاعت داشتند و بتوسط حضرت محمد ابراہیم جان صاحب مجددی سرہندی سلّمہٗ ربہٗ این بندۂ ہیچ مدان غلام مصطفےٰ احسان را بلاقیمت مرحمت فرمودند۔ لہٰذا باین عنایت بے غایت ایشان خیلے ممنون یا تم و باشاعت کتب تصوف وسیلۂ نجات اُخروی ساختہ امید عفو و غفران دارم ؎

خدایا ز عفوم مکن نا امید	بضاعت نیاوردم الا امید

اظہار تشکر ہم برائے مخدومی و مکرمی حضرت حاجی محمد علی صاحب مدظلہٗ نمایم کہ در اشاعت این رسالہ لطف و کرم فرمودند۔ الٰہی ہر دو بزرگواران مدارج اعلیٰ و فلاح دین و دنیا ارزانی دارا د!

بسم اللہ الرحمن الرحیم

اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ الَّذِیْ نَوَّرَ اَسْرَارَ الْاَنْبِیَاءِ بِاِشْرَاقِ مَشَارِقِ الْاَنْوَارِ وَطَهَّرَ نُفُوْسَهُمْ عَنْ شَوَائِبِ ظُلْمَةِ الْاِنْکَارِ وَاَشْهَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَاشَرِیْكَ لَهٗ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ سَیِّدُ الْاَنَامِ وَاَصْحَابِهٖ مَفَاتِیْحُ الْاَظْلَامِ وَسَلَّمَ تَسْلِیْمًا دَآئِمًا کَثِیْرًا اما بعد بر سعالف ضمیر منیر طالبانے کہ از فیض انوار و آثار مشائخ کبار منور گشتہ است پوشیدہ نماند کہ از سرچشمۂ حیات خانوادہ حضرت شیخ الشیوخ رئیسِ ارباب تصرف سلطان الطریقت و برہان الحقیقت و مرشد السالکین و سید العارفین و شرف المتصوفین و زین العابدین و امیر المحققین حضرت بارفعت یعنی سیّد امیر کلال سوخاری المعروف بین الخلائق امیر کلال قدس اللہ تعالیٰ روحہٗ و نور مرقدہٗ از فقیر الحقیر التماس می کردند و می گفتند کہ ما را از برائے تیمم فائدہ از مناقب و جزوے از مراتب حضرت بارفعت سید امیر کلال علیہ الرحمۃ چند سخنے بر سبیل اختصار بنویسید از برائے آنکہ دانستن این مقدار لوازم راہ مریدان است کہ در جمیع حالات از مقامات شیخ خود

از ابتدا تا انتہا واردات غیبیہ وکمالاتِ قدسیہ آنَآءَ اللَّیْلِ مَسَائِہٖ وَاَطْرَافَ النَّہَارِ گذشتہ است و در زمانِ ایشان ومیانِ سلسلۂ ایشان واقف باشند کہ تا سبب مزید اعتقادِ طالبانِ ایشان گردد۔ خواستم کہ بزبانِ اعتذار بعجز واضطرار خود اقرار کنم وبگویم کہ اے یاران اعتقاد شمایان درحق این فقیر بطریقِ تقلید وتالیف است واین معنی در دست من نیست وچندانی شغل بارتکلیف دارم کہ اوقات من بہ شغل تالیف نمی رسد کہ ناگاہ وقت سحرگاہی بود کہ ندای واشارتی از حضرت جدِ این فقیر قطب الاولیا شیخ الدنیا مظہر کَلِمَۃُ اللّٰہِ ہِیَ الْعُلْیَا سلطانِ عارفان وبرہانِ محققان غواص دریاے ملکوت قطع کنندہ منازل بحبروت اعنی حضرت امیر حمزہ علیہ الرحمۃ والرضوان کہ فرزند امیر کلال بودہ اند نَوَّرَ اللّٰہُ تَعَالٰی مَرْقَدَہُمَا ضَرِیْحَہُمَا وَرَحِمَ اللّٰہُ مَعْبَدَہٗ قَالَ اٰمِین بگوش من کردند وہم بدین معنی اشارتے فرمودہ اند واہتمام بلیغ بجاے آوردند پس من فقیرِ کم بضاعت ترک عذر گفتم وبدین ہم قیام نمودم تا باتمام رسانیدم ازین ہمت ہمہ دوستان انشاء اللہ تعالیٰ کہ مقبولِ ہمہ دلہا گردد وَہُوَ اللّٰہُمَّ لِلصَّوَابِ اکنون بدان اے طالب غالب کہ حضرت سید امیر کلال علیہ الرحمۃ والرضوان از جملہ سید اند کہ در سیادت ایشان قصورے نسبت ہم در حسب وہم در نسب۔ وبہ حقیقت سید آن کسے باشد کہ حضرت رسالت علیہ الصلوٰۃ والسلام چنین می فرماید کہ حُسْنُ الْاَدَبِ یَسْتُرُ قُبْحَ النَّسَبِ چنین فرمودہ اند کہ کُلُّ تَقِیٍّ نَقِیٍّ فَہُوَ آلِیْ ؎

هزار خویش کہ بیگانہ از خدا باشد — فدائے یک تن بیگانہ کاشنا باشد

فَاِنَّهٗ لَیْسَ مِنِّیْ ۔ اشارت بہمین معنی دارد ۔ وحضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ بجہت آنکہ دائم الاوقات متابع شریعت مصطفٰی علیہ الصلوٰۃ والسلام می بودند کہ ایشان را حضرت خداوند تبارک وتعالیٰ با نواع کرامات وولایات خصال حمیدہ وصفات پسندیدہ موصوف گردانیدہ کہ درتحت وصف واصفان نمی آید چنانکہ منقول ازان جملہ این است

نقل است از کبار اصحاب ایشان کہ روایت می کند از والدہ حضرت امیر کلال طیب سقی اللہ ثراہ وجعل الجنۃ مثواہ آن وقت کہ حضرت خداوند تبارک وتعالیٰ ایشان را موجود گردانیدہ بود در بطن والدۂ ایشان اگر لقمہ با شبہہ واقع می شدے در درون من دردے باستی پیدا می شدے کہ من از ہوش بے ہوش می شدم واز خود خبر نمی ماند ۔ و چنانکہ این قصہ بسیار واقع شد بعد ازان مرا معلوم شد کہ این معنی بہ برکت این فرزند عظیم است ۔ نشان آنکہ من فرزند پاکم پدر ہم پاک و مادر ہم عفیفہ سے

دلم پاک است ومذہب پاک دارم   طریق راست راہ راست دارم

نقل است از راویان معتمد دران وقت کہ حضرت والد ایشان در قریۂ متبرکہ افشنہ ساکن می بودند بعد از آمدن از مدینہ حضرت محمد مصطفٰی صلی اللہ علیہ وسلم حضرت سید اتا با جماعتے از کبرا از اصحاب ایشان بدان موضع گذر کردند ودرمیان حضرت اتا و والد حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ عہد برادری بودہ است وہر بارے کہ حضرت سید اتا تا اینجا نزول می فرمودند اولاً بایک دیگر صحبت می داشتند وبعد ازان بہ بخارا می آمدند روزے حضرت سید اتا با فشنہ آمدند وحضرت والد امیر کلال را علیہ الرحمۃ گفتند کہ

اے برادر شمارا حضرت خداوند تعالیٰ فرزندے خواہد داد کہ جہان راسرتاسر بہ خدمت خواہد گرفت والیشان راامیر کلال نام فرمایند۔ چون برین مدت چند سال گذشتہ است سید اتا علیہ الرحمہ باز بہمان موضع افتہ نزدل فرمودند بیک قول ہم چنین است کہ سید اتا فرمودند کہ اے برادر فرزند را پیش ما بیارید۔ چون حضرت امیر را آوردند حضرت اتا درکنار خود نشاندند و بیک قول دیگر چنین روایت می کنند کہ امیر درمیان کودکان بودہ اند و بازی می کردند چون حضرت سید اتا را دیدند فی الحال روان شدہ اند و بہ پیش سید اتا آمدند حضرت سید اتا الیشان را گرفتہ بخانہ آمدند و درکنار خود نشاندند و عمامہ خود را بر داشتہ دوتا کردند برابر و یک نیمہ بر سر مبارک خود بستند و یک نیمہ دیگر را بر سر امیر خود بستہ اند و چون ساعتے بگذشت حضرت سید اتا فرمودند کہ امیر را نزدیک من بیارید چون الیشان را بیاوردند آن نیمہ دستار کہ بہ امیر بود با نیمہ خود برابر کردند دو نخ زیادہ بدست آمدہ و بعضے گویند کہ سہ بار برابر کردہ اند۔ ہر بارے کہ برابر می کردند یک گز بدست زیادہ می آمد۔ چون حضرت سید این حال را مشاہدہ کردند کہ ارواح طیبہ مشائخ رحمۃ اللہ علیہم اجمعین ہم چنین معلوم کردہ شد کہ ہمہ ولایت راسرتاسر بہ این فرزند دادہ اند و گفتہ اند کہ مرتبہ او را عالی مشاہدہ کردیم و مرتبہ او از من زیادہ خواہد شد و دین نظر در شش صد و ہشتاد و سہ بودہ است۔ ازین جہت مصطفےٰ علیہ السلام والاکرام ؎

دولت ہمہ از خدای بے چون آید	تادر حق ہر یدہ نظر چون آید
آن راکہ خدائے دولتے خواہد داد	ناگاہ ز سنگ خارا بیرون آید

نقل است حضرت امیر کلال سید السادات چون سال الیشان به پانزده رسیده بود که یک شبیے به کشتی گرفتن مشغول می بودند۔ امّا درهمان کار چنان درکار می بودند که آن را حدّے نمی بوده است۔ چرا که هر چه حاصل می شود مرد را در گمنامی حاصل می شود ؎

هر که را روے در نکو نامی است | طمع عاشقی از و خامی است
رَو تو بدنام باش در رہِ عشق | کین سعادت همه ز بدنامی است

وچون روزے حضرت سید امیر کلال علیہ الرحمۃ در میدان به کشتی گرفتن مشغول می بودند جماعتے که الیشان را صفاے باطن نه بوده است به غیبت حضرت امیر مشغول می شدند که چرا باید که چنین سید زاده به چنین کار بدعت مشغول باشد و اہلِ انکار انکار می کرده اند۔ و یا خود چیزے را مضمر کرده بودند که تا به الیشان در میان آرند که به ناگاه مردمان را در همین مجلس خواب غلبه می کند می بینند که عرصاتِ قیامت آشکارا شده است و این جماعت در لائی افتاده اند۔ هر چند دست و پا می زنند ہیچ نوع بیرون نمی توانستند آمد که به ناگاه حضرت امیر را می بینند که رسیده اند و گوشہاے الیشان را گرفته اند و از لائی بیرون برآورده اند چنین فرموده اند که اے یاران این چنین کار را از براے این چنین جا ہا می کنم۔ درماندہ را بعنایت حق تعالےٰ و تقدس بیرون آریم زنہار بدگمانی مباشید و بچشمِ حقارت نظر مکنید ؎

گر آفتاب ملکی و گر سایۂ الٰہ | در ہیچ کس به چشمِ حقارت مکن نگاه
دل را به آه صبح صفاده گفته اند | آئینۂ دل است که روشن شود به آه
خواہی که چشمِ اہلِ دلے بر تو افتد است | افتاده باش در رہِ عزت چو خاکِ راه

این جماعت چون کہ سر از خواب بر داشتند دیدند کہ حضرت امیر درین مجلس بود و آن گرد مشغول اند و چون کہ بہ نزدیک ایشان رسیدند گوشہاے ایشان را گرفتہ اند و گفتہ اند کہ اے برادران ما این کار را از براے این روز می کنم کہ اگر کسے در لاے معصیت در عرصات ماندہ باشد بہ عنایت ذوالجلال تبارک و تعالیٰ بدر آرم۔ و شما در حق ذریشان بدگمان د لیے اعتقاد مباشید و منکر مشوید چیزیرا کہ حقیقت آن را نہ دانید۔ چون آن مردمان این حال را مشاہدہ کردند ہمہ تائب کردہ و اصلان حق گشتند۔ کس را کہ در حال او گشتی گرفتن این چنین بودہ باشد پس باقی را برہمین بیندیش تا چہ نوع باشد۔

نقل است از کبار اصحاب ایشان کہ روزے حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ در حالت مجردی اتفاق کردہ بودند کہ جامہاے خود را و یاران را بشویند و در باغے از باغہاے رامتین کلان سیر کنند و چون جامہا شستہ شد و چون خواستند کہ جامہا را خشک سازند حضرت امیر فرمودند کہ اے یاران جامہا را بر جار دیوار ہمین بکنید تا از علت چہار پایان خراب نہ شود۔ و یاران ہمہ عاجز گشتند۔ حضرت ایشان بہ یاران فرمودہ اند کہ من جامۂ خود را بر پشت خود ہمین می سازم و بہ سوے آفتاب می دارم تا وقتیکہ خشک شود۔ و بعد ازان حضرت امیر علیہ الرحمۃ فرمودند کہ اے یاران من اگر پارہ از دیوار افتد و یا خار دیوار بشکند و یا علت چہار پایان خراب گردد خداوند این باغ را چہ عذری گوئید و زنہار عمل نامشروع را ہر چند خورد باشد خوار مدارید کہ آدمی بہ سبب خوار داشتن گناہ بہ دوزخ می رود از براے آنکہ حضرت رسول علیہ السلام چنین فرمودہ اند لا صغیرۃ مع الاصرار ولا کبیرۃ مع الاستغفار

دہم حضرت امیر می فرمودند کہ راہ راخدائے تعالیٰ بر کسے می کشاید کہ تا مادامے کہ او تقویٰ راشعار روزگار خود نمی گرداند داین حالات ایشان را پیش از بیعت بودہ وخواجہ محمد بابائے سماسوی علیہ الرحمۃ والرضوان ایشان را ہنوز بہ فرزندی قبول نکردہ بودند۔

نقل است کہ روزے حضرت امیر علیہ الرحمۃ در قریۂ رامتین کلان بہ کشتی گرفتن مشغول بودند خواجہ محمد بابا در سایۂ دیوارے استادہ بودند و در احوال امیر مستغرق گشتہ بودند۔ یکے از محرمان خواجہ بابا گفتہ است کہ اے مخدوم درین مردیائے کہ بہ بدعت مشغول اند شما چرا متحیر گشتہ اید۔ حضرت خواجہ محمد بابا علیہ الرحمۃ فرمودند کہ یاران درین میدان مردی است و درین دامگاہ صیدی است کہ ہمہ کاملان از صحبت وے بہرہ مند خواہند بود و ما منتظر این مردیم کہ حق سبحانہ تعالیٰ ایشان را در دام ما در آرد کہ بسیار مرغ بلند پرواز است و مقامات ایشان را بلند مشاہدہ کردیم۔ خواجہ و ہمیں مقالات بودہ اند۔ ناگاہ حضرت امیر را چشم بر خواجہ محمد بابا افتادہ وصید دل ایشان در کمند خواجہ افتادہ وعنان اختیار از دست امیر بشد۔ و ہمان روز ایشان بہ فرزندی قبول کردند وبعد از ان تاریخ دیگر ہیچ کس حضرت امیر را در معرکہ و در بازار نہ دیدہ است تا وقتے کہ ایشان در عالم حیات بودہ اند۔

کرامت اولیاء حق است

نقل است کہ روزے یکے از اصحاب خواجہ محمد بابا علیہ الرحمۃ پرسید از امیر علیہ الرحمۃ از کرامات اولیاء و ولایت ایشان حضرت امیر فرمودند کہ کرامت اولیا حق است۔ و جائز است ہم بہ عقل و ہم بہ نقل۔ و از مشائخ طبقات بسیار منقول است رحمۃ اللہ علیہم اجمعین

مشهور است و معروف در وے ہیچ شکے نیست۔ و ہر کہ را دیدۂ بصیرت بہ نور ایمان منور است معتقد این طائفہ است و اورا درین ہیچ اشتباہے نمی باشد۔ و درین معنی قصۂ وزیر حضرت سلیمان پیغمبر را گفتند کہ وے گفت کہ من تختِ بلقیس را حاضر کنم در پیش شما تا چشم برہم زنید و حال آنکہ وے پیغمبر نہ بود۔ و حدیث امیر المومنین عمر خطاب رض خود معروف است کہ بر منبر حضرت رسالت ص کہ خطبہ می خواندند یا ساریۃ بکوہ گفت رسید آن آواز امیر المومنین عمر خطاب رض و حال آنکہ اصحابِ ایشان بعراق بودند و این جز کرامت نہ بود۔ و اگر کسے را گمان بود کہ این کرامت کم از معجزہ نباشد جواب گویم کہ این روا نیست چرا کہ تفضل ولی بر نبی می شود و مقرر است کہ ہیچ ولی با نبی برابر نمی شود و خلاف آن ہوا کے باشد و جواب این سوال گفتہ اند مشائخ رحمۃ اللہ علیہم اجمعین ہر کہ را کرامتے پیدا می شود از اولیا، آن دلیل معجزۂ پیغمبر است و ہر امتی را ہم چنین واقع است۔ از برائے آنکہ ولی ہر چہ می یابد بہ تصدیق نبی می یابد و بمتابعت شریعت او می یابد۔ اگر انبیا ر صادق القول نہ بودندے امتیان ایشان را بہ سبب متابعت ایشان این کرامت حاصل نیامدے۔ اما این مقدار باید دانست کہ بہ ہیچ وجہ درجۂ اولیا بہ درجۂ انبیا برابر نمی شود بہ اتفاق علمائے اسلام۔ و حضرت سلطان ابویزید بسطامی را رحمۃ اللہ علیہ پرسیدند از کرامات ایشان چنین فرمودند کہ مثل انبیا از یاری تعالیٰ مانند مشک و عسل است و مثل اولیا، چو آن قطرہ کہ از مشک بیرون می آید و بہ اولیا رسیدہ است بلکہ آن نم آبی است کہ از مشک ظاہر گشتہ است۔ از آنچہ از مشک است از بہر انبیا است و خاصیۃ ایشان است علیہم الصلوٰۃ

کرامت

والسلام ۔ اکنون می شاید این کرامت ازبرائے اجابتِ دعا بود وشاید که ازبرائے
یافتن طعام بود بوقت حاجت بے سببے ظاہر یا یافتن آب بود بوقت تشنگی یا راہ دراز
بریدن بوقت آنکہ غیر اینہا ازانچہ عادت خلق بود در کارہا محال بود منقول ہست
از حضرت سید امیر کلالی علیہ الرحمۃ کہ روزے ایشان را اتفاق افتاد کہ بہ دریا بروند
دہر سالے می رفتند ۔ چون برلب دریا رسیدند وہم از یاراں بگذشتند ساعتے توقف
کردند ۔ حضرت امیر درتفکر بودند کہ ناگاہ سربرآوردند وگفتند کہ اے یاران علی صوفی
می آید کہ یکے از خادمان ایشاں بودہ ہست وادرا در بخارا گذاشتہ بودند بر درخدمت
یاراں ہمہ تعجب کردند ازین معنی کہ ادرا در بخارا گذاشتہ اند او چگونہ می آید ۔ ناگاہ
می بینند کہ علی صوفی چوں باد بروئے آب می گذرد کہ قدم او نم نمی گردد ۔ چون بگذشت
وبہ پیشِ حضرت امیر آمد ادرا عتاب کردند وگفتند کہ از منزل چہ وقت بیروں آمدی
بعد ازاں علی صوفی گفت اے مخدوم مرا اشتیاقِ جمال شما غالب چنان شدہ بود کہ
مرا ہیچ اختیارے بہ خود نہ بود من چون چشم را کشادم خود را درین مقام می بینم ۔ ومرا
ہوائے جمالِ شما چنان مستغرق گردانیدہ بود کہ مرا ہیچ اختیارے نماندہ بود ۔ بعد ازاں
حضرت امیر علیہ الرحمۃ فرمودند کہ ہمچناں آمدی باز بروودر خدمت باش تا ما باز بیائیم ۔
باز علی صوفی بہ اشارت حضرت امیر قدم برروئے آب نہاد وچون باد روان گردید
وہمان زمان بخانہ رسید ۔ آرے کسے را از مریدان او این مرتبہ دست می دہد ۔ تا
بدانی کہ کار د مرتبۂ ایشان چہ مقدار باشد وچہ نوع بودہ باشد کہ حضرت امیر علیہ

الرحمة بیست و پنج سال پیوسته نماز شام دوشنبه و آدینه را در سوخاری می گذاردند و نماز خفتن را به سماسی می گذاردند و نماز بامداد باز بسوخاری می گذاردند که هیچ کس را بر احوال ایشان اطلاعی نمی بوده است ـه

گر شهره شوی به خلق شر الناسی   ور گوشه نشین شوی همه وسواسی
به زان نبود چو خضر و چون الیاسی   کس نشناسد ترا و تو کس نه شناسی

نقل است که روزی جماعتی از اهل تصوف بعد از نقل حضرت امیر آمدند از مکه و بعضی از مدینهٔ حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم به بخارا رسیدند و قریهٔ سوخاری را طلب کردند جماعتی پرسیدند که شمایان از کجا آمده اید کرا طلب می دارید. ایشان گفتند که ما بدیدن امیر کلال علیه الرحمة آمده ایم تا ایشان را دریابیم. این مردم بخارا فرمودند که حضرت امیر علیه الرحمة ازین عالم فانی به عالم باقی رحلت نموده اند. آن عزیزان فرمودند که یارب چون دیدار ایشان میسر نه شد اولاد ایشان را دریابیم و چون بسوخاری آمدند اولاد امیر را دریافته از ایشان پرسیدند که شما امیر ما چه می دانید که حضرت امیر هرگز به مدینه و مکه نه رفته اند. ایشان هم نیز چنین فرمودند که ما هم نیز بدین جایگاه نیامده بودیم. ما مریدان حضرت امیریم تمام مردم مکه و مدینه همه بیعت به حضرت امیر دارند و حال آنکه ما مدت سی و دو سال است که طواف خانهٔ کعبه را در قدم مبارک ایشان طواف می کنیم و حج می گذاریم. اما درین وقت و درین سال ایشان نیامدند اشتیاق ما بدیدار حضرت غالب شد بیا بریم که تا جمال مبارک ایشان را دریابیم آن هم میسر نه شد. به قبر حضرت امیر برفتند

وخاک بر سر می کردند و خیر باد می گفتند۔ ؎

خیر بادے ہم نشینان این سرائے آب و گل | در حقوق صحبت دیرینہ می خواہم بحل
اے دوستان چو بر سر خاکم گذر کنید | در حالِ من بدیدۂ عبرت نظر کنید
اے عاقلان رباطِ جہاں منزلِ فناست | زین حال عاقلانِ جہاں را خبر کنید

وہماں روز از اولادِ امیر اجازت طلبیدند و روان شدند و بہ وطن اصلی خود رو نہادند
ودر حالت روان شدن آن عزیزان فرمودند کہ اے عزیزان دریغ کہ کس درین ولایت
قدر و مرتبۂ حضرت امیر ما علیہ الرحمۃ نمی دانستہ اند۔ قدر و مرتبۂ ایشان را در ولایت
عرب می دانند و کمال حالِ ایشان را مردمانِ مکہ و مدینہ می دانند تا چہ غایت است
شما ہا نمی دانستہ اید ؎

قدر زر زرگر شناسد | قدر جوہر جوہری
قدر گل و مل بادہ پرستان دانند | نے تنگ دلان و تنگ دستان دانند
اے بے خبر از بے خبری معذوری | سریست درین شیوہ کہ مستان دانند

کمالِ حال ایشان را نہایت نبودہ است۔

نقل است کہ روزے سید امیر کلال علیہ الرحمۃ در معرفت مستغرق گشتہ بودند۔ و
قصہ مناسک حج را بیان می کردند بعضے از منازل را با یاران خود و آنچہ علما را در آن
اتفاق و اختلاف بود ہمہ را بیان می کردند چنانچہ حضارِ مجلس متحیر ماندند۔ بے اعتقادے
دران مجلس بودہ است۔ گفتہ کہ حضرت امیر کعبہ را کجا دیدہ اند کہ بیان می کنند۔ کسے

این معنی را بیان کند که وے آن چیز را دیده باشد چون ساعتے هنوز نه گذشته بود که حضرت امیر علیه الرحمة بیرون آمدند و دست آن شخص گرفته فرمودند که چشم خود را بکشا و بالا نظر کن تا به بینی۔ چون آن مرد نظر کرد دید که خانهٔ کعبه بر سر حضرت امیر طواف می کند۔ چون آن مرد این حال را مشاهده کرد در زیر قدمهاے حضرت افتاده توبه کرده ازان حضرت امیر فرمودند که اے نادان چون کسے را دسے نمی باشد در گمان او این است که هیچ کس را چیزے نیست تا وقتیکه آئینهٔ دل را کشاده نمی گردانی چیزے را نمی بینی ؎

این دیده بپوش تا دلت دیده شود	زان دیده جهان دیگرے دیده شود
گر روزنِ دل ز ذکر حق بکشائی	بربام فلک هرچه بود دیده شود

آن قصه در مسجد آن مرشد الخلق الی الحق حجت الخلق الی الخلق مطیع رسول الله فی القول و العمل اعنی خواجه ابو حفص کبیر بخاری نور الله تعالیٰ مرقدهٗ واقع شده بود که حضرت امیر با جمیع اصحاب خود دران مسجد نشسته بودند که چون آن شخص این حال را مشاهده کرده است توبه کرده و از مقبولان راه حق گشته۔

نقل است که روزے حضرت امیر با جماعتے از اصحاب خود را ذوق آن شد که به مزار انوار حضرت چیرون آمده به طواف روند و چون پاره راه رفتند در همان شب شیرے بیامده بود و در سر راه ایشان ایستاده است۔ به هیچ وجه دور نمی شود اصحاب بے حضور شدند و چون حضرت امیر رسیدند و این حال را مشاهده کردند فی الحال آمدند و گردن شیر را گرفتند و از راه بیرون آوردند آنجا ماندند و چون اصحاب بگذشتند دیدند که شیر سر خود را

فرود آوردہ است و بر زمین نہادہ و باز پس می نگرد چنانکہ کسے مر کسے را تعظیم می کند و چون اصحاب این حال را مشاہدہ کردند از حضرت امیر سوال کردند کہ اے مخدوم این چہ حال بودہ است۔ بعد از آن حضرت امیر علیہ الرحمۃ فرمودند کہ اے یاران من بدانید و آگاہ باشید ہر کہ از خدائے عزوجل ترسد ہم بظاہر و ہم بباطن حق سبحانہٗ تعالیٰ ہمہ چیزہا را از وے می ترساند۔ و ہر کہ از خدائے تعالیٰ نمی ترسد او را از ہر چیزہا می ترسد و بترساندش۔ ؎

تو ہم گردن از حکم داور مپیچ — کہ گردن نہ پیچد ز حکم تو ہیچ
چو خسرو بہ فرمان داور بود — خدائش نگہبان و یاور بود

و نیز فرمودند۔ ؎

لاتخافوا فزدہ ترسندہ است — ہر کہ می ترسد مبارک بندہ است
ترسکاری رستگاری آورد — ہر کہ درد آرد عوض درمان بود

و نیز فرمودند کہ حضرت باری تبارک و تعالیٰ بر آدمی ہیچ چیز را مسلط نمی گرداند کہ بترسد بلکہ آن ہمہ چیزہا از آدمی می ترسند بشرط آنکہ او از خدائے عزوجل بترسد و دائم الاوقات از حضرت حق ترسان می باید بودن ؎

بترس از خدائے میازار کس — رہ رستگاری ہمین است و بس

دہم حضرت امیر می فرمودند کہ اگر شما را چنان واقع شود کہ در بستانے در آئید و در انجا درختان بے شمار باشند و بر ہر شاخے برگہائے بیشمار و بر ہر برگے مرغے نشستہ باشد با آواز

فصیح بگوید السلام علیک یا ولی اللہ زنہار می باید کہ دران ساعت غرہ نہ شوی و ترس حق سبحانہٗ و تعالیٰ در ظاہر و باطن خود جائے دہی و ترسان باشی۔ و می فرمودند کہ گاہے از قہر خدائے عزوجل چنان ترسانید کہ دوزخ را از بہر من آفریدہ اند و چون بید بر خود بلرزید و گاہے برحمت خدائے تعالیٰ شادمان باشید و گناہ تمام عالم پیش نظر او ہیچ نماید و اصل در ہمہ کارہا خدائے ترسی است ؎

مرغ ایمان را دو پر خوف و رجا است مرغ بے پر را پرانیدن خطا است

نقل است کہ روزے حضرت امیر علیہ الرحمۃ در قریہ سماس بودند و جماعتے از مردمان ہمان قریہ با یک دیگر نزاع کردہ بودند و دران میان دندان یکے بیجا شدہ بود۔ آن جماعت می خواستند کہ پیش حاکم بروند و دیتِ دندان را ازان شخص ستانند۔ یکے ازان میان گفتہ است و این است کہ بے اجازت حضرت خواجہ محمد بابا از سر خود کارے نکنیم۔ اولاً با ایشان عرض کنیم و آنچہ ایشان فرمایند بدان عمل نمائیم۔ و آن جماعت پیشِ حضرت خواجہ آمدند و تقریر حال بکردند و حضرت خواجہ فرمودند کہ شما دندان را بہ نزدیک ما بیارید۔ و چون بیاوردند و بدست حضرت خواجہ محمد بابا تسلیم نمودند۔ بعد ازان حضرت خواجہ دندان را بہ حضرت امیر دادند کہ اے فرزند شما کارے بکنید کہ تا نزاع از میانِ ایشان دور شود۔ حضرت امیر آن دندان را گرفتند و بر ہمان جائے نہادند و از ارواح مشائخ استعانت طلبیدہ دعا کردند۔ فی الحال ببرکت دعائے آن نیک مرد محکم گردید۔ و صاحب دندان متحیر ماند۔ و از خصومت درگذشت۔ چون این معنی را مشاہدہ کردند توبہ نمودند و از مردان راہِ حق شدند ؎

آنہا کہ دلے از الست مست آوردند | جان را ز عدم قریب جدست آوردند
از دیدہ قدم نہادہ اند بر جان | تا یک دل دیوانہ بدست آوردند

نقل است کہ روزے حضرت امیر در قریہ بود کہ در انزون کلان می نامند یکے عزیزے بہ جوار رحمت حق خرامیدہ بود۔ و او نیز وصیت کردہ بود کہ جنازہ مرا حضرت امیر کلال بگزارند و جماعتے از کبار مشائخ رحمۃ اللہ علیہم جمع شدہ بودند و حضرت امیر دانشوی و مولانا شمس الدین انکتوی و مولانا تاج الدین نجد وانی خواستند کہ قاصدے روان سازند۔ حضرت شیخ صوفی رحمۃ اللہ علیہ گفتند کہ شما را کسے فرستادن حاجت نیست کہ ایشان خود خواہند آمد از برائے آن کہ ایشان را حضرت حق جل و علیٰ صفائے باطن کرامت کردہ است پے قاصد خواہند آمد و دو کس ازین میان تمسخر کردہ بودند کہ ما حضرت امیر را از اجازت و اشارت سوال خواہم کرد کہ ایشان را اجازت از ہیچ شیخ و مرشدے نیست کہ بہ ناگاہ حضرت امیر علیہ الرحمۃ پیدا شدند۔ و چون آن خلق این را مشاہدہ کردند از ہمہ بہ استقبال امیر بیرون آمدند و بکمال حال ایشان مطلع شدند۔ و بعد ازان نماز جنازہ آن عزیز را گزاردند و در انجاک دفن کردند۔ و بعد ازان این جماعت بمسجد جمع شدہ و آن میان بغایت انبوہ شدہ بودند کہ ناگاہ این دو عزیز سوال در میان آوردند کہ ما می گفتیم مر یک دیگر را کہ شما را اجازت نیست و ایشان می گفتند یعنی امیر دانشوی و مولانا شمس الدین کہ مقصود ایشان آنکہ از اجازت و اشارت امیر علیہ الرحمۃ ایشان را وقوفے شود۔ ناگاہ حضرت فرمودند کہ اے برادران امیر دانشوی خود پرسیدند ایشان در دروغ نمی گویند و خدمت مولانا

ہم دانشمندند ہم دروغ نخواہند گفت ۔ والیشان در آئینۂ دلِ شما خود را مشاہدہ می بینند و واقع این ہست کہ شما ہر دو گفتہ اید کہ اجازت از ہیچ کس نیست از بہر آنکہ حضرت رسول علیہ السلام چنین می فرماید اَلْقَلْبُ اِلَی الْقَلْبِ تُشَاہِدُہٗ دل دل را مشاہدہ می کند و دیگر از حضرت رسول ہم منقول ہست کہ "المومن مرآت المومن" یعنی دلِ مومن آئینہ دلِ مومن ہست ۔ و حضرت رسول صلی اللہ علیہ وسلم چنین فرمودند کہ کُلُّ یَنْفَقُ مِمَّا عِنْدَہٗ ۔ کہ در کوزہ ہماں چیز لیست کہ تراوت او در وہست ۔ ولہذا زان حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ چون این عبارت درمیان آوردند ہمہ خلق بہ کمالِ ایشان معترف شدند وہمہ گفتند کہ ماہمہ از کمال ایشان بے خبر بودیم وبعد ازاں این دو عزیز گفتند کہ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰہِ .... صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ اَوْلِیَائِیْ تَحْتَ قِبَائِیْ لَا یَعْرِفُھُمْ غَیْرِیْ ۔ را لَا یَعْرِفُوْنَھُمْ غَیْرِیْ ۔ خواندہ ہست ۔ بعد ازاں حضرت امیر فرمودند کہ این عبارت ہم چنین از حضرت رسالت منقول ہست ۔ و در اثنا ئے این عبارت بر زبان ایشاں گذشتہ ہست کہ ہیچ کس را بر الفاظ حضرت نبی علیہ الصلوٰۃ والسلام چون محرم نہ ساختہ باشند ، او را بر اسرار نبی محرم کے می سازند و چون این نفس درمیان آوردند مولانا تاج الدین از حضرت امیر علیہ الرحمۃ این التماس کردند کہ می شاید کہ شکستہ بدست اعتقاد را بخدمت گاری قبول فرمایند ۔ و دست این فقیر می خواہم کہ در دامن دست شما باشد ۔ حضرت امیر فرمودند کہ ما را وظیفہ آن نیست کہ بہ خدمت گاری قبول بکنیم ۔ یار سے شما را بفرزندی قبول می کنیم ۔ و در ہمان ساعت قبول

فرمودند و اجازت و اشارت دریان زمان فرمودند۔ بنابرین ہر کرا حق جل جلالہٗ معرفت روزی می گرداند ہمہ مطالب و مقاصد می رسد۔ ؎

ہر کرا علم و عمل پیرایہ است   ہر کرا این نیست آں بے مایہ است

علم باید تا عمل گنجے بود   زانکہ بے دانش عمل رنجے بود

زیرا کہ اصل در ہمہ کارہا علم است و بے علمی کسے بمقصود و بہ مطلوب نمی رسد ؎

ہر کرا علم نیست درویش است   ہر کرا علم نیست دل ریش است

آرے علم می باید کہ آدمی را بحق رساند زیرا کہ علم است کہ راہبری کند نہ راہ زنی۔ ؎

علم صورت بشیشہ آب و گل است   علم معنی رہبر جان و دل است

عالمان صد فریق شدہ اند مقصود از ہمہ علما علم خداشناسی است۔ و چون عالم خدائے راعز وجل بہ یگانگی شناخت و در مکتب تعلیم الرحمٰن، علم القرآن اورا چیزے تعلیم کردند آموخت او عالم باشد او مستحق ہمہ نظرہا می گردد و بہمہ مقاصد و مطالب می رسد و بعنایت حضرت خداوند تبارک تعالیٰ و تقدس چنانکہ حضرت رسول صلی اللہ علیہ وسلم می فرمایند کہ

العالم والمتعلم شریکان فی الاجر وسائر الناس ھمج لا خیر فیھم۔

نقل است کہ روزے جماعتے از مریدان حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ بخدمت جناب مولانا جلال الدین کیشی در ولایت کیش نشستہ بودند۔ و سخن اہل تصوف و از ولایات و کرامات مشائخ می گفتند۔ و مولانا جلال الدین می فرمودند کہ حالا درین زمانہ ما ہمچنین کسے کہ بر جادۂ شریعت مصطفےٰ باشد و اوراین حالات باشند کم یافت است

یکے از اصحاب حضرت امیر علیہ الرحمۃ فرمود کہ اے مخدوم درین زمانہ مردمانے باشند کہ در ہمہ صفات آراستہ باشند و کمال ایشان در مرتبہ باشد کہ در یک طرفۃ العین از شرق تا غرب عالم را سیر کنند حضرت مولانا جلال الدین فرمودند این چنین مرد در کجا باشد۔ آن مرد از اصحاب حضرت امیر گفتہ کہ اے مخدوم این چنین کسے کہ گفتہ شد شیخ و سید من اند و ایشان را امیر کلال می نامند۔ مولانا گفتند کہ تو دہی کہ ما را بنزدیک صحبتِ ایشان ببری کہ تا خاک قدمِ ایشان را کحل دیدۂ خود گردانیم۔ آن مرد اصحاب حضرت امیر فرمود کہ شمارا حاجتِ رفتن نیست۔ و شما اگر متوجہ صادق ہستید چون متوجہ بہ ایشان شوید، ایشان ہمین زمان حاضر می گردند۔ و چون مولانا متوجہ شدند در ہمان زمان حضرت امیر علیہ الرحمۃ حاضر گردیدند در ہمین مجلس۔ آن مرد اصحاب برخاستند و در قدمہائے حضرت امیر افتادند۔ و چون مولانا این حال را مشاہدہ کردند، گفتند کہ اے مخدوم شمارا چہ چیز باعث شد بہ آمدن این ولایت۔ حضرت امیر علیہ الرحمۃ فرمودند مارا طلب شما درین دیار آورد و حضرت حق جل جلالہٗ رسانید از برائے آنکہ ہر کہ در طلب ثابت قدم می باشد ہر چہ می طلبد حضرت حق سبحانہٗ و تعالیٰ بوے می رساند ؎

ہر کہ او در عشق صادق آمدہ ست بر سرش معشوق عاشق آمدہ ست

و بعد ازان مولانا فرمودند کہ می خواہم کہ این حقیر را بہ بندگی قبول فرمایند تا دست من در دامن دولت ایشان باشد۔ بعد ازان حضرت امیر فرمودند کہ ما شمارا بہ فرزندی قبول کردیم۔ در ہمان ساعت بہ انواعِ نظر مشرف گردانیدند۔ بعد ازان مرد اصحاب گفتہ کہ اے مخدوم ما مدتِ مدید ہست کہ بہ عہد لعبیکہ در خدمت گاری آستانہ عمرہا بسر بردیم چون ہست کہ ایشان درین

ساعت بہ چنین نظرہا مشرف گردیدند۔ بعد ازان حضرت امیر قدس سرہٗ فرمودند کہ اے عزیزان شما کار ایشان را با کارِ خود برابر می کنید کہ ایشان کارہا کردہ اند و راہ ہا رفتہ اند و موقوف ہمین یک اشارتِ ما ماندہ بود۔ ہمچنانکہ قطب ہرویٰ جابر بن عبداللہ انصاری رحمۃ اللہ علیہ فرمودہ است کہ رحمت ناگاہ آید اما بردل آگاہ آید۔ پس کسے کہ وجود خود را در بادیہ ریاضت باختہ بود تحصیل علم دینیہ عمر خود را صرف کردہ در پیروی شریعت مصطفوی راہ ہا رفتہ و درجوانی بہ پیری رسیدہ چرا باید کہ این زمان بے بہرہ ماند ؎

تا دل صدف دُرِ حقیقت نہ شود — جان محرم اسرارِ طریقت نہ شود

بگذار جوانی کہ کسے در رہِ عشق — با نفس جوان پیرِ طریقت نہ شود

تُؤْتِی الْمُلْکَ مَنْ تَشَآءُ ۔ و لے بسیار اہل علم اند کہ زبان ایشان عالم است۔ اما دلِ ایشان عالم نیست و ایشان را ہم استحقاق نظر اہل اللہ نیست۔ چنانکہ قطب العارفین مولانا جلال الدین رومی فرمودند رحمہم اللہ ؎

آہ ازین زشتان کہ خوبہا می نمایند از نقاب — از برون شو آفتاب از درون شو کامیاب

عالم آنان اند کہ خدائے عزوجل را می شناسند بہ صفات برابر ہمچنان کہ می نمایند ہم چنان باشند و چنانکہ باشند نمایند۔ حضرت رسالت علیہ السلام می فرمایند کہ مرد آن است کہ بود او از نمود او بہتر باشد و این مشہور است کہ روزے سلطان العارفین و برہان المحققین سلطان بایزید بسطامی قدس سرہٗ بر سرِ یکے رسیدہ بودند کہ مخنثی خود را آراستہ است سلطان روئے مبارک خود را از و بگردانیدند۔ چون آن مخنث از سلطان این حال

مشاہدہ کرد، گفت کہ اے بزرگوار دین واے دانندۂ راہ یقین ما ہم چنان کہ می نمائیم بہ خلق ہستیم تو نیز ہمچنان کہ می نمائی ہستی ۔۔۔! بعضے از سالکان و صالحان راہ حق تعالےٰ گفتہ اند کہ عالم کیست و عارف کیست! گفتند کہ عالم آنان اند کہ گفتار ایشان بہتر از رفتار ایشان باشد ۔۔ و عارفان آنان اند کہ کردار ایشان بہتر از گفتار ایشان باشد

و مراد از ہمہ علمہا علم خداشناسی است و عمل کردن است بہ آنچہ می داند ۔۔ ۵

سخرۂ شیطان بود مرد دغل　　خندۂ دیو است و آتش بے عمل

گر عمل با علم تو پیوند نیست　　جبہ و دستار دانشمند نیست

رو عمل با علم اندر دست آر　　تا شوی خاص خدا روز شمار

و ہم از معارف حضرت امیر کلال است علیہ الرحمۃ کہ می فرمودند کہ عالم با عمل مر عالمی خود را بہ رضائے حق سبحانہٗ و تعالیٰ مشرف می گرداند ۔ ۵

ہر کہ او ترسد زمن شادش کنم　　وز عذاب دوزخ آزادش کنم

طاعت از بہر خدا شرکت نہ دید　　یا خدا را باش یا عقبیٰ طلب

و علامت خداشناسی آن است کہ از خدائے عزوجل بترسد ہم بظاہر ہم بباطن کہ اصل در ہمہ کارہا خداترسی است ۔ چون خدا را دانستید از وے بترسید قولہٗ تعالیٰ ۔ اِنَّمَا یَخْشَی اللّٰہَ مِنْ عِبَادِہِ الْعُلَمٰٓؤُا ۔ ہر کہ خداترس شد در بہشت می در آید ۔ قولہٗ تعالیٰ ۔ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِیَ الرَّحْمٰنَ ۔ یعنی این بہشت کہ شنودی از آن ترسگاران است ۔ پس معلوم، ہر کہ ترسگار است رستگار است ۔ ہر کہ ترسگاری را پیشہ خود گرداند از ہمہ مفاسد می ترسد

و دیدار حق را می بیند۔ واگر ہمہ کتابہاے روے زمین را بخوانی و محفوظ تو باشد و چون بدان عمل نمی کنی ترا علم بجز شرمندگی نہ باشد۔ ؎

علمے کہ معلمیش نہ در سینہ بود   در سی نہ بود ہر انچہ در سینہ بود
صد خانہ کتاب خوانی سود نکند   آن بہ کہ کتاب خانہ در سینہ بود

و علم نافع آن ہست کہ آدمی را از ہر چہ غیر خدا است عز و جل باز دارد و از ہوا و ہوس باطل دُور دارد۔ ؎

علمے کہ ہم لاد نعمش بہ رہاند   وز درد سر معلمش بہ رہاند
یک منع بہ توجیہ بکن نفست را   تا از ہمہ لا تُسلّمش بہ رہاند

بدانکہ سلطان العارفین و برہان المحققین و مرشد السالکین خواجہ عبد الخالق غجدوانی رحمۃ اللہ کہ وصیت کردند و گفتند کہ از صوفیانِ جاہل دُور باشید کہ ایشان دشمنانِ دین اند و راہ زنانِ مسلمان اند پس خواہید کہ در راہ نور آیند تا از قطاع در امان باشید چنانکہ حضرت رسالتؐ می فرمایند کہ الرَّفِیقُ ثُمَّ الطَّرِیقُ۔ و چنانکہ آن عارف نیز فرمودہ ہست ؎

یکے پندے دہم اے صاحب دین   یکے پند دل آویزہ نو شش آئین
دمے منشین بہ پہلوے حریصان   کہ جان گرگین شود از جانِ گرگین

نقل ہست کہ حضرت امیر علیہ الرحمۃ فرمودند کہ خوشا دولت و سعادت آن کسانے کہ در ملازمت و خدمت حضرت رسول علیہ السلام بودہ اند۔ و چون میسر نہ شد یارانے در خدمت

کسانے کہ ایشان در صحبت و ملازمت حضرت رسول علیہ السلام بودہ اند و چون آن نیز میسر نہ شد بارے در صحبت تبع تابعین بودے ایشان را نیز شرف بزرگیست بنزدیک حق سبحانہٗ و تعالےٰ ۔ و چون آن جماعت سر در نقاب کشیدہ اند در میان خلق اختلافات ظاہر شد و مردمان مخالف شدند و دعویٰہاے بے معنی پیدا کردند و خویشتن را از زاہدان و عابدان می نامند اما خاصان حضرت حق سبحانہٗ آنان اند کہ متابعت شریعت رسول علیہ السلام بکنند و بر مذہب اہل سنت و جماعت زندگانی کنند و یک قدم از شریعت بیرون نہ نہند و اشیاے خود را بہ خدمت حق وقف کنند و دلہا را از پردۂ غفلت نگاہ دارند و دائم الاوقات بہ تلاوت کلام اللہ عمر گذارند چنانکہ اسمائے اہل تصوف کیان بودند و اہل تصوف کیست و ہمچنانکہ در تعریف شیخ الطریقت و کاشف اسرار الحقیقت خواجہ ابوبکر اسحاق کلابادی قدس اللہ سرہٗ مذکور ہست و از ارباب یقین مشہور ہست ۔ و اگر بہ القاب ہر یکے مشغول می گردیم این کتاب بنہایت طویل می گردد و این مسودہ تحمل آن نہ دارد۔ اما چندے کسے کہ بہ معرفت ایشان محتاجیم در آخر کتاب ذکر کردہ شود انشاء اللہ ۔ !
از برائے آنکہ دور بہ آخر رسیدہ ہست و مردمان بر این دنیاے دون رغبت ایشان زیادہ شدہ ہست و این معنی در میان خلق نماندہ ہست و ہم نمی ماند و ہم می پرسند و دوری از حق تعالےٰ بواسطۂ بے علمی ہست چنانکہ آن سالک فرمودہ ہست ؎

تا خانۂ دل خالی ز اغیار نہ بینی　　　　خلوت گہ جان در حرم یار نہ بینی

تا وقتے کہ روئے دل از دنیا و اہل دنیا بکلی نمی گردانی مقصود حقیقی روے نمی نماید ۔

بلے یار ہر کسے را دیداری نماید　　نے ہر حقیر دل را رخساری نماید

ودائم الاوقات حضرت امیر علیہ الرحمۃ می فرمودند ؎

تا در عشق بہر چہ داری آتش　　ہرگز نشود حقیقت وقت تو خوش

واکثر اوقات مر اصحاب را می فرمودند کہ اگر بہ شب شما در عبادت خمیدہ شود ہمچو کمان، وشکم شما چون زہ کمان باریک شود ویا ملال بزہ آفریدہ، کار ہرگز بہ مقصود نہ رسد تا وقتیکہ لقمہ وخرقہ خود را پاک نہ دارید وپیروی شریعت حضرت مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم نہ کنید بہ مقصود نہ رسید۔ کہ اصل در ہمہ کارہا پیروی شریعت است ؎

خلاف پیمبر کسے رہ گزید　　کہ ہرگز بہ منزل نہ خواہد رسید

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ نیز مقوی این سخن است۔ بعضے مفسران گفتہ اند کہ مقصود ازین پاک داشتن جامہ است و بعضے گفتہ اند خلق نکو داشتن است کہ آدمی را ہیچ چیز از خلق نکو نیست ؎

چو عیسیٰ باش خندان دست گفتہ　　کہ تا باشد ترش روے گرفتہ

خلق نکو آدمی را بہر مقصود وبہر مرادے کہ می رسد بہ این سبب می رسد۔ از برائے آنکہ حضرت نبی را علیہ السلام صفات بسیار بودہ است وہمہ نکو۔ اما خداوند عالم جل ذکرہٗ ولا الہ غیرہٗ ہیچ صفت ایشان را عظیم نگفت مگر خلق ایشان را عظیم گفت۔ پس معلوم می شود کہ خلق نکو از ہمہ نکوتر است۔

نقل است کہ روزے جماعتے از ترکستان بہ شہر بخارا آمدہ بودند واز مقامات حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ با مردمان بخارا می گفتند۔ ومردمان بخارا از ایشان پرسیدند کہ شما

امیر کلالؒ را چہ می دانید کہ ایشان بہ ولایت شما ہرگز تردل نہ کردند۔ آن جماعت گفتند کہ حضرت امیر کلال علیہ الرحمہ در ولایت ما چنان مشہور اند کہ آن را نہایت نیست وما ہمہ مریدان ایشانیم وبیعت بہ ایشان داریم۔ از برائے آن کہ ہرچہ گاہے کہ مارا ہیچ پیش آید بہمت ایشان خدائے تعالی کفایت می گرداند۔ وہم چنین بسیار واقعہ ہا اند۔ وما از ایشان سوال کردیم کہ اسم شریف شما چیست۔ ایشان چنین فرمودند کہ مرا امیر کلالؒ می نامند۔ وما ہمہ دست بہ دامن ایشان داریم۔ ومرید ایشان شدہ ایم وبیعت با ایشان داریم۔ وچندان از اوصاف حضرت امیر نقل کردند کہ حاضران مجلس متحیر ماندند۔ وہم از حضرت امیر علیہ الرحمہ منقول است کہ در معارف خود می فرمودند کہ حق سبحانہ وتعالی را بندگان می باشند کہ از شرق تا غرب عالم را در یک طرفۃ العین سیر می کنند چنانکہ ہیچ آفریدہ را بہ احوال ایشان اطلاعے نمی باشد بہ ترکستان خود مقدار راہ است۔

نقل است کہ روزے حضرت امیر کلال علیہ الرحمہ بعد از گذاردن نماز جمعہ از شہر بخارا متوجہ بخانۂ خود شدہ بودند چون بکلاباد رسیدند دیدند. در سبزہ زارے کہ درمیان فتحاباد وکلاباد است جماعتے نشستہ اند وصحبت مشروع می داشتند ودرمیان ایشان از مقامات درویشان چند بار شنیدند ۔۔۔ واز ولایت وکرامات اولیاء اللہ نقل می کردند ودرین جماعت امیر تیمور ہم بودند حضرت امیر کلال علیہ الرحمہ با جماعت خود می گذشتند۔ چون چشم امیر تیمور براین جماعت افتاد پرسیدند کہ این جماعت چہ درویشانند یکے از ان میان گفت کہ ایشان حضرت امیر کلال اند۔ چون امیر تیمور دانستند فی الحال چون باد صرصر رفتند وبہ نزدیک

حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ آمدند۔ میر نیاز پیش آوردند و چنین فرمودند کہ اے بزرگوار دین و اے راہ نمایندۂ راہ یقین توقع از کرم شما چنین در خاطر دارم کہ مرا کلمۂ بفرمائید تا سبب تسکین خاطر درویشان باشد۔ بعد ازان حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ فرمودند کہ سخنان درویشان مخفی می باشند۔ و مارا وظیفہ آن نیست کہ خود سخنے گوئیم تا از روحانیت عزیزان اشارت نمی شود چیزے نمی گوئیم۔ چراکہ ہرگز از خود نہ گفتہ اند اما منتظر باشید و غافل مباشید کہ پیش کار شما روشنی عظیم می بینیم کہ بہ شما خواہد رسید۔ و چون حضرت سید امیر کلال علیہ الرحمۃ بخانۂ خود رسیدند و در زاویۂ خلوت در آمدند و بعد ازان بیرون آمدند و نماز خفتن را بہ جماعت گذاردند و بعد ازان از روحانیت مشائخ قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم خبرے بہ ایشان رسید۔ زود یکے از محرمان خود را کہ شیخ منصور نام داشت و در قرامان ساکن می بود طلب کردند و گفتند زود برو و امیر تیمور را بگو کہ ہیچ توقف نہ کنند و فی الحال متوجہ خوارزم شوند و ہیچ چیز نظر نہ کنند اگر نشستہ باشند برخیزند و اگر استادہ باشند نشینند کہ ارواح طیبۂ مشائخ رحمۃ اللہ علیہم اجمعین اشارت فرمودہ اند کہ تمام مملکت را سرتاسر با شما و فرزندان شما دادہ اند۔ و چون خوارزم در تصرف شما شود متوجہ سمرقند شوید۔ چون شیخ منصور بہ امیر تیمور رسیدند دیدند کہ امیر تیمور استادہ اند و منتظر جواب بودہ اند و چون شیخ منصور این خبر را بہ اہتمام و کمال تقریر کردند امیر تیمور بے توقف روان شدند و چون پارۂ راہ برفتند جماعتے بیامدند۔ و گرداگرد خیمۂ امیر تیمور را بگرفتند و ہرچند طلب کردند ہیچ نیافتند و ہیچ کس ہم نشان نداد۔ و ہمان بود کہ حضرت خداوند تبارک و تعالیٰ مملکت را بہ ایشان داد۔ و چون از خوارزم مظفر و

منصور باز گشتند بہ سمرقند باز آمدند ساکن شدند۔ ہمان بود کہ کار ایشان ساعت بہ ساعت و روز بہ روز زیادت می شد و کار او بالا می گرفت۔

نقل است کہ چون امیر تیمور بہ سمرقند ساکن شدند قاصدے بہ بخارا بہ نزدیک امیر بزرگ علیہ الرحمۃ فرستادند کہ اگر حضرت امیر لطف فرمایند و بدین جانب بیایند ہمہ ولایت بہ قدم میمون ایشان مشرف شوند۔ و اگر عنایت فرمایند کہ آن بجا رویم جماعتے در تشویش بہ شوند۔ قولہ تعالےٰ اِنَّ الْمُلُوْکَ اِذَا دَخَلُوْا قَرْیَۃً اَفْسَدُوْھَا۔ جماعتے بہ این سبب در تشویش افتند و دیگر ایشان حاکم۔ از ہر توے کہ می فرمایند ہم چنان بکنیم۔ و چون این قاصد بہ نزدیک حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ رسید حضرت امیر عذر درمیان آوردند و فرمودند کہ بہ ما مشغولیم ما را وظیفہ آن نیست کہ جاے برویم۔ و یکے از فرزندان ایشان کہ نام ایشان امیر عمر بود ایشان را بہ طریق عذر خواہی روان ساختند بہ نزدیک امیر تیمور و فرمودند کہ اے فرزند امیر تیمور را بگوئید۔ اگر می خواہید کہ شما را در راہ اللہ تعالےٰ جاے باشد زنہار تقویٰ و عدل را شعار روزگار گردانید و دیگر آنکہ درویشان دائم الاوقات بہ دعاے مومنان مشغول می باشند اگر بہ دنیا میل کنند دعاے ایشان در حجاب می ماند۔ و چون امیر عمر را این وصیت ہا بکردند و بعد ازان روان ساختند۔ و چون بہ نزدیک امیر تیمور رسیدند چند روز امیر تیمور ایشان را توقف فرمودند و بعد ازان امیر عمر اجازت طلبیدند۔ امیر تیمور بہ طریق نیازمندی فرمودند کہ تمام ولایت بخارا نیاز ایشان باشد۔ امیر عمر فرمودند کہ اجازت نیست۔ و بعد ازان امیر فرمودند کہ ہمان شہر بخارا نیز قبول فرمایند امیر عمر فرمودند ہم اجازت نیست۔ امیر فرمودند کہ

بارے ہمان قریہ کہ شمادرانجا ساکنید ہم قبول بکنید. ہم قبول نہ کردند. بعدازان امیر فرمودند کہ ماچہ قریتیم کہ لائق و مناسب الیشان باشد و مارا دران حضرت قربے باشد. چون امیر تیمور این سخن را درمیان آوردند امیر عمر فرمودند کہ حضرت والدِ ما این سخن کردہ اند مر شمارا کہ اگر می خواہید کہ در دلِ اہل اللہ جاے باشد الیشان تقویٰ و عدل را شعارِ روزگارِ خود گردانند کہ سبب قربِ حق سبحانہٗ و تعالیٰ ہمین است مقبول ہمہ دلہا گردند ؎

قدرِ دنیاے ندارد کہ برودست بزنند | باوجود عدش را غم بیہودہ خورند
نظر آنہا کہ نہ کردند بدین مشتِ خاک | حق انصاف توان داد کہ صاحب نظر اند

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰی معقول ہمین معنی است. و در حدیث حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم آمدہ است. فقراء امت پیشتر از اغنیاء تیمور آں جہاں بہ بہشت درآیند. و نیم روز آن جہان پنج ہزار سال این جہان می باشد بہ اعتبار روزہاے این دنیا پس درویش می باید کہ درین معنی تامل فرماید و با دنیا و اہلِ دنیا مغرور نہ شود کہ سبب بعدِ حق است.

نقل است روزے امیر تیمور با شیخ شمس الدین کلال کبتی علیہ الرحمہ یک شبے بہ دیدن حضرت امیر کلال علیہ الرحمہ آمدند و در راہ یکے مردے گوسفندے گرفتہ آن ہم بہ دیدن حضرت امیر کلالؒ می آمد چون بہ نزدیک آن دہ رسیدند ہیچ کس نمی یافتند کہ الیشان را بہ منزلِ امیر بردک ناگاہ حضرت امیر آمدند الیشان را گرفتہ بخانہ آوردند و چون دانستند کہ حضرت امیر الیشان بودند در قدمہاے الیشان افتادند و فرمودند کہ اے مخدوم معذور فرمائید کہ نہ دانستیم. حضرت امیر فرمودند کہ اے برادر کسے کہ متوجہ درویشے می شود او راہ غلط نمی کند

پس آن مرد گوسفند را در پیش حضرت امیر علیہ الرحمہ بکشید۔ گوسفند از دست آن مرد مید
در وان شد۔ آن مرد نیز روان شد۔ حضرت امیر فرمودند کہ اے برادر شما خویشتن را تشویش
ندہید کہ او خود می آید۔ ہمین شیخ شمس الدین و امیر تیمور و این مرد در جماعت خانہ بتمام
نشستہ بودند کہ گوسفند در جماعت خانہ در آمد و سر بر زمین نہاد۔ بعد ازان امیر
بفرمودند تا گوسفند را بکشتند و از جہت ایشان دعوت ساختند۔ بعد ازان حضرت
امیر کلال علیہ الرحمہ فرمودند کہ اے شیخ شمس الدین ہر کہ کار حق تعالیٰ را چنان کند کہ کسے ندا ند
حق سبحانہٗ و تعالیٰ ہمہ کارہاے او را چنان کفایت گرداند کہ دستے در میان نہ باشد و ہیچ
کس نداند۔ چون شیخ شمس الدین و امیر تیمور این حال را بدیدند و مشاہدہ کردند بکمال
ایشان معترف شدند۔ آن زمان دست در دامن امیر زدند و امیر ایشان را بہ فرزندی
قبول کردند و در ہمان ساعت ایشان را بشارت و اجازت بفرمودند و امیر تیمور را
بہ شیخ شمس الدین سفارش نمودند و فرمودند تربیت از تیمور دریغ مدارید و بہ ہمان
نگاہداشت نفس امیر تیمور بہ مرتبہ رسید کہ آن را نہایت نبودہ۔

نقل است کہ روزے حضرت امیر کلال بہ مسجد جامع بخارا رفتند بہ اصحاب خود۔ شخصے
بر سر زراعت خود با غلام خود کارے می کرد۔ آن غلام گفت کہ اے خواجہ اینہا چہ مردمانند
کہ می آیند۔ خواجہ گفت اینہا مفت خوار اند۔ چون آن شخص با غلام خود این سخن گفت حضرت
امیر علیہ الرحمہ فرمودند کہ اے یاران حضرت خواجہ عبد الخالق غجدوانیؒ فرمودہ اند کہ
ہر کہ درویشان را نظر کند بہ چشم حقارت تا کین نہ شود از دنیا نہ رود۔ یاران ہمہ متحیر

شدند کہ چہ بود بر زبانِ مبارک ایشان گذشت۔ اما ایشانان ازین واقف نبودند
وچون از مسجد جامع بازگشتند وہمان جا رسیدند آن شخص را آتش درون افتادہ بود وبہ ہیچ
وجہ تحمل نہ داشت۔ چون چشم برایرا افتاد دانست کہ بدگفتہ ہست۔ آن مرد گفت مرا بہ نزدیک امیرؒ ببرید،
کہ من بدگفتہ ام۔ چون بہ نزدیک امیر آوردند۔ امیر فرمودند کہ اے عزیزان این تیر کاری خوردہ ہست
علاج پذیر نیست اورا بخانہ بازگردانید۔ ہنوز بخانہ نہ رسیدہ بود کہ ازین عالم نقل کرد۔ زنہار
ازین قوم گریزان می باش۔ صد سر بزند کہ در میان دست نہ بود۔ آرے ہر کہ اہل اللہ را دست
می دہد بواسطۂ آن ہست کہ دست از دنیا کوتاہ کردہ اند ورو ے از و پاک گردانیدہ اند۔

نقل ہست کہ روزے خواجہ بہاء الدین درپیش پادشاہ قضان سلطان بہ جلادی مشغول
می بودند۔ مردے را بہ تہمت گناہے گرفتند۔ وپیشِ پادشاہ قضان سلطان حاضر گردانیدند
۔۔۔۔ قضان سلطان بہ کشتن حکم فرمودند۔ خواجہ بہاء الدین اورا بہ قصاص گاہ آوردند واورا
بنشانیدہ تیغ برکشیدند وصلوٰۃ فرستادہ شمشیر بر گردن آن مرد زدند شمشیر کارے نہ کرد۔
بار دوم زدند تیغ کار نہ کرد۔ بار سوم خواجہ در قہر گشتہ بغیرت تمام شمشیر زدند ہم نہ برید۔
ولے خواجہ بہاء الدین واقف شدند کہ ہر گاہے شمشیری راندند میر۔ لبان آدمی جنبیدند
۔ بعد ازان خواجہ گفتند کہ بعزت ہاے خدا کہ ہمہ مخلوقات در قبضۂ قدرت اوست
بیا وبگو تو چہ می خوانی کہ شمشیر بر تو کارے نمی کند۔ آن مرد گفت کہ من شیخ خود را یاد می کنم
پرسیدند کہ شیخ شما کیست گفتہ کہ شیخ من امیر کلال ہست علیہ الرحمۃ۔ وخواجہ بہاء الدین
شنودہ بودند حضرت امیر کلالؒ را۔ چون این حال را مشاہدہ کردند شمشیر از دست

یانداختہ روے حضرت امیر آوردند وگفتند باید کہ چون مرا ہمیں دولت روے نماید
چرا باید کہ در خدمت این چنین مردے نباشم وبدین کار مشغول نشوم۔ کسے کہ مرید خود را
در زیر شمشیر نگاہدارد واز کرم وعنایت خداوندی ہیچ عجیب وغریب نباشد کہ حقیقی او را آتش
دوزخ نگاہ دارد ؎

مردان خدا خدا نباشند　　لیکن ز خدا جُدا نباشند

ولیقین بدانید کہ ہیچ کارے بے امر خدائے تعالیٰ کفایت نمی شود۔ چنانچہ اگر تا ر مؤثیت
بے امر او کندہ نمی شود۔ وسبب آمدن حضرت خواجہ بہاء الدین آن بود کہ بہ حضرت امیر
علیہ الرحمۃ آمدند ودست در دامن امیر زدہ از مردان راہ خدائے عزوجل گشتند۔
نقل است کہ روزے حضرت خواجہ بہاء الدین کہ یکے از اصحاب حضرت امیر بودند و
بدیدن حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ آمدہ بودند۔ حضرت امیر در قریہ خواجہ مبارک بودند۔
وامیر در خمدان جمہ بہ آتش کردند مشغول بودند۔ خواجہ بہاء الدین رسیدند۔ حضرت امیر
علیہ الرحمۃ گفتند کہ اے فرزند بہاء الدین نیک آمدی در محل آمدی۔ وچوب در دست
خواجہ بہادند وبہ آتش کردن مشغول ساختند۔ ہوا بغایت گرم بود۔ وحضرت خواجہ را یک
پوستینے بودہ کہ در وے جانوران بسیار شدہ بودند۔ چون نفس آتش بہ ایشان رسید ایشان
در حرکت آمدند وخواجہ را در اضطراب می داشتند۔ خواجہ را طاقت نماند۔ تا این پوستین
را از خود بیرون کردند ودر آتش بنہادختند۔ چون از خواجہ آن عمل در وجود آمد حضرت
امیر علیہ الرحمۃ آگاہ شدہ فی الحال بیرون آمدند وعتاب کردند۔ خواجہ فرمودند کہ

بدکردم شما عفو فرمائید۔ حضرت امیر فرمودند کہ درآے و پوستین خود را بیرون آر۔ خواجہ بہاء الدین فرمودند کہ اے مخدوم اگر این پوستین از سنگ آہن بودے بگداختے۔ بعد ازان حضرت امیر فرمودند کہ اے بہاء الدین نہ دانستہ چیزے کہ بر ظاہر درویشان لہا بودہ باشد و در آتش شوق محبت حق سوختہ باشد این آتش را چہ زہرہ آن باشد کہ وی را بسوزد از برائے آنکہ ع

سوختہ از لیس کہ بریاں کے شود مثل کباب

اے بہاء الدین اگر بخودی خود در آمدی بپرسیدی و چون می درآمدی مپرس۔ و چون خواجہ نظر کردند پوستین خود سالم دیدند۔ امیر فرمودند درآمدن دیگر ست و درآوردن دیگر۔ بعد ازان خواجہ بہاء الدین خداے را یاد کردند و قدم در آتش خدان نہادند و پوستین را سالم بیرون آوردند چنانچہ یک تار مونہ سوختہ بود۔ بعد ازان حضرت امیرؒ فرمودند کہ اے بہاء الدین چیزے کہ بر ظاہر درویشان می باشد آتش دنیا دے را نمی تواند سوخت۔ کسے کہ در دل درویشان خود را جاے سازد اگر آتش دوزخ نہ سوزد از کرم و عنایت حق سبحانہ و تعالیٰ غریب و عجیب نہ باشد۔

نقل است کہ روزے حضرت سید امیر کلال علیہ الرحمۃ در قریہ خواجہ مبارک بودند و خواجہ بہاء الدینؒ در خدمت و ملازمت امیر می بودند ناگاہ در خاطر خواجہ چنین آمد کہ ہیچ کس نزدیک حضرت امیر علیہ الرحمۃ نزدیک تر از من نیست کہ بناگاہ درہمان ساعت یک مردے گوسفندے عظیم نیاز مندی کرد و پیش حضرت امیر کشید۔ خواجہ را در خاطر آمد کہ

کا شکے خدمت مولانا عارف بودندکہ تااین گوسفند را بریان ساختندے۔ چون خواجہ را این سخن درخاطر بگذشت حضرت امیر فرمودند کہ اے بہاء الدین برخیزید و مولانا عارف را بگوئید تا بیاید۔ خواجہ فرمودند کہ اے مخدوم ما در ولایت نسف و مولانا در ولایت کرمینہ چون بگویم حضرت امیر فرمودند کہ ترا بر فتن ہیچ حاجت نیست۔ بیرون شوید و آہستہ بگوئید یا مولانا عارف خواجہ بیرون شدند و آہستہ سہ بار بگفتند یا مولانا عارف۔ ہنوز در خانہ نشستہ بودند کہ مولانا عارف سلام کردند و در آمدند و فرمودند کہ اے بہاء الدین حضرت امیر یکے گفتہ بودند کہ سہ بار بگوے ہمان یک بار رسیدہ نہ بود۔ شما سہ بار چرا فرمودید شما می خواہید کہ مرا بہ عالم آشکارا سازید۔ و چون خواجہ بہاء الدین این حال را مشاہدہ کردند حضرت امیر فرمودند کہ اے بہاء الدین دیدی کہ از توہم نزدیک تر آن بودہ اند۔ زنہار اے یاران گمان بہ را بر خود راہ نہ دہید و نظر بر خود و کار خود مکنید کہ ہیچ چیز آدمی را از خود بینی بدتر نمی باشد۔

بردار ز پیش پردۂ خود بینی | باشد کہ بدین سان بہ گنی خود بینی
ابلیس سزاے خود بہ خود بینی دید | تو نیز مکن اگر گنی خود بینی

نقل است کہ روزے حضرت خواجہ فرمودند کہ اے عزیز دوستی ما بر شما زیادہ باشد یا دوستی شما بر ما۔ آن عزیز فرمود کہ دوستی من زیادہ تر است بر شما۔ خواجہ فرمودند دوستی شما چہ مقدور است۔ آن عزیز فرمود کہ دوستی من آن مقدار است کہ اگر مرا می گوئید کہ فی الحال می باید مرد من بمیرم۔ خواجہ فرمودند کہ پس بمیرید۔ آن عزیز افتاد و جان بحق تسلیم کرد۔ پس خواجہ چون این حال را مشاہدہ کردند متحیر ماندند۔ خواجہ اندرین اندیشہ بودند کہ ناگاہ آوازے

شنودند که ترا به نزدیک امیر کلال می باید رفت تا این مشکل تو کفایت شود۔ چون ندا به سمع خواجه رسید فی الحال دامن در چیدند و چون باد صرصر به نزدیک امیر آمدند حضرت امیر علیہ الرحمۃ فرمودند که اے بهاء الدین تا نه گفتند رفیا مدی الحال محل توقف نیست برخیزید و هم چنانکه آمدید باز گردید و بگوئید که زنده شو۔ به فرمان خدائے عزوجل زنده شود۔ چون خواجہ نزدیک آن عزیز رسیدند دیدند که آماسیده است و چون هوا آتموز بود۔ پس خواجه به نفس حضرت امیر علیہ الرحمہ گفتند که زنده شو۔ آن مرد فی الحال زنده شد و برخاست به فرمان خدائے عزوجل وسلامه کردید ۔

چو آموزگارش فرید دل بود　　　ازان بے هنر بے هنر چون بود

آرے هر که کارے از خود کند جز شرمندگی و پریشانی نمی بیند. کار آن می باشد که اندست مردے کند یا به اشارت مردے کند تا کار او مردانه باشد و او را ازان کار هیچ رنجش خاطر نه باشد نه در دنیا نه در آخرت ۔

نقل است که حضرت امیر علیہ الرحمہ هر چه روز بُدے صحبت به آدمیان داشتندے و چون شام در دست آمدے صحبت به مردان غیب داشتندے و ازین حال هیچ کس را اطلاعے نه بود۔ وقتے یکے از اصحاب را ذوق آن شد که چون شب خلوت می شود به حضرت الیشان بردم تا باشد که امیر در حق من نظرے فرمایند و مرا کارے بفرمایند۔ چون شب درآمد به صحبت امیر آمد دید که جماعتے انبوه در جماعت خانه امیر نشسته اند چنانکه هیچ جائے درآمدن نه بود۔ ساعتے نشست و سر فرو افگنده دید که هیچ آوازے نمی آید۔ آن مرد نیز

سر فرو افگندہ ساعتے توقف فرمود و چون برداشت دید کہ ہیچ کس نیست و حضرت امیر تنہا
نشستہ اند۔ بعد ازان حضرت امیر فرمودند کہ اکنون سر ترا مژدہ باد انچہ کہ مقصود بود بہ تو
رسید ولیکن زنہار این سخن را با کسے درمیان نیاری۔ آن عزیز می گوید کہ من از امیر علیہ الرحمۃ
پرسیدم کہ اے مخدوم اینہا کیا نند کہ در خدمت شما بودند کہ من اینہا را ہیچ نہ دیدہ بودم حضرت
امیر علیہ الرحمۃ فرمودند کہ اینہا مردان غیب بودند۔ از وقتے کہ حضرت خواجہ کلان خواجہ عبد الخالق
غجدوانی بودہ اند و چون خواجہ از دار فنا رحلت کردند بمراتب ملازمت می نمایند۔ آن کسانے
کہ در ظاہر و باطن در خدمت حق تعالیٰ می باشند و در متابعت شریعت مصطفیٰ علیہ الصلوٰۃ
والسلام می باشند و بہ رخصت عمل نہ کنند کہ ایشان از اصحاب رخصت دُور اند کہ بہ رخصت
عمل کردن کار ضعیفان است۔ و چنانکہ شما بدین نوع عمل می فرمائید شما نیز از صحبت ایشان بہرہ مند خواہید بود۔
نقل است کہ روزے امیر کلال علیہ الرحمۃ از موضع خواجہ مبارک بطرف بخارا روان شدہ
بودند اتفاقاً گذر ایشان بہ موضع خامی افتاد و دران جا مردمان آن موضع و بعضے از اطراف
جوانب جمع شدہ بودند۔ و چون آن جماعت خبر یافتند کہ حضرت امیر می آیند ہمہ مردمان
بہ استقبال امیر بیرون رفتند۔ دران مجمع شیخے بود کہ بہ سبب آن مردم این جماعت جمع شدہ بودند
و چون آن مردمان امیر را بدیدند چندانے ذوق دران مردم پیدا شد کہ بہ آن عزیز دیگر رغبت
نشستن نماند و خاطر آن شیخ بسے دردالم شد۔ چون آن شیخ این حال را مشاہدہ کرد با خود گفت
کہ حالا کارے بکنم تا اعتقاد ایشان از امیر برود۔ چون نزدیک بخانہ و باغچہ رسیدند آن
شیخ با مردم بیرون شد و امیر را دریافت۔ و چون امیر بخانہ درآمدند آن شیخ بہ غضب یک قطرہ

به مرکب امیر گرد درهمان زمان بیفتاد۔ یکے از خادمان امیر گفت بدم دامیر را آگاه گردانم که مرکب را احوال چنین شد۔ چون دران خانه درآمدم می خواستم که بگویم امیر فرمودند زود بیرون شو که محل باشنیدن نیست۔ چون به نزدیک مرکب رسیدند مرکب را از پائے مبارک خود اشارت کردند زود برخیز به فرمان خدائے عزوجل۔ مرکب بانگ بکرد و برخاست۔ وحضرت امیر سوار شدند ورد سے به منزل آوردند ومردمان به بدرقۂ امیر آمدند۔ حضرت امیر فرمودند که اے یاران زود برگردید که پسر شیخ شمارا کارے ازین مہم ترکه مرکب مارا واقع شده بود پیش آمد۔ واز قضا آن شیخ را یک پسر خوبروے بود در زیبائی آن پسر ہیچ حدے نبود۔ چون آن مردمان به نزدیک شیخ رسیدند دیدند که پسر شیخ به پہلوے شیخ نشسته است وشیخ چنان بمعرفت درآمده است که ہیچ حدے نمی باشد وبناگاه برکار امیر اعتراض کردند ہمان زمان آن پسر نعره بزد وبیفتاد وشکم او چنان دم بیاورد وہم چنانے که لطر قید۔ اکثر آن مردم را بیہوشی اثر کرد۔ وچون آن شیخ را این مشاہده کردند ہمه به نزدیک امیر آمدند ودر قدمہائے ایشان افتادند حضرت امیر فرمودند که شما این حال را انما مدانید این را از نفس خواجه کلان خواجه عبدالخالق غجدوانی رحمۃ اللہ علیہ دانید که ایشان چنین فرموده اند که چون مردمان را وقت سوختن می شود بر دلوار این طائفه می مانند۔ وچون یکے را می در اندازند به درویشان نامی نمی آرند۔ واکنون شمارا می باید رفت وبه تجہیز وتکفین آن پسر مشغول می باید شد۔ تیرے که از کمان بیرون شد اورا نمی توان برگردانید۔

نقل است روزے خواجه بہاء الدین را در خاطر چنین گذشت که مدتے مدید است که

در ملازمت امیر کارے می کنم وحالانکہ ازما ہم بسیار کار دوجود آمدہ است ۔ وچون بخاطر خواجہ این سخن درگذشت حضرت امیر فرمودند مر خواجہ بہاء الدین را زود برخیز وروی بہ شہر بخارا آر کہ آنجا کار ہم واقع شدہ ۔ وحضرت امیر ہم روان شدند وخواجہ را فرمودند کہ شمارا بہ شتر می باید رفت ۔ چون خواجہ پیش آمدند ونزدیک فتحاباد رسیدند دیدند کہ تمام ارواح مشائخ بخارا رحمۃ اللہ علیہم اجمعین ہمہ سوارہ می آیند ۔ چون خواجہ بہاء الدین این جمع را بدیدند زود فرود آمدند واین جمع را تعظیم وسلام کردند ۔ خواجہ از ایشان سوال کردند کہ اے عزیزان شما بدین نوع بہ کجا می روید ۔ ایشان گفتند ما بہ استقبال حضرت امیر کلالؒ می رویم کہ ایشان می آیند کہ ناگاہ حضرت امیر در رسیدند ۔ وتمام ارواح فرود آمدند وحضرت امیر ہمان نوع سوارہ بودند وزمانے بہ ارواح صحبت داشتند وہمان زمان مراجعت نمودند ۔ بعد ازان خواجہ بہاء الدین فرمودند کہ اے مخدوم سبب آمدن شما بدین جایگاہ چہ بود ۔ کہ من نہ دانستم ۔ امیر فرمودند کہ اے بہاء الدین راست می گوئی کہ اگر تو خود را می دانستے بہ خود وبہ کار خود نظر نہ می کردے ۔ ما از برائے آن آمدہ بودیم کہ شما دیگر بارہ نظر نہ کنید وہنوز شمارا بسیار کاری باید کرد کہ ارواح طیبۂ مشائخ بہ تعظیم شما بیرون آیند نہ شما بہ تعظیم ایشان ۔ اگرچہ تعظیم بر ہمہ واجب است ۔ ؎

این دیدہ بپوش تا دلت دیدہ شود ۔۔۔ زان دیدہ جہان دیگرے دیدہ شود

زنہار اے بہاء الدین می خواہم کہ دگر بارہ بدان چشمے کہ بخود نظری کردید آن چشم را ازین بعد بستہ دارید کہ بکشائیدن نیک نمی باشد ۔ چون خواجہ این حال را مشاہدہ کردند توبہ

نمودند و از مردان راہ حق تعالےٰ شدند۔

نقل ست کہ روزے حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ بخانہ یکے از یاران خود رفتہ بودند قضارا آن مرد بخانہ نہ بود۔ بہ شکار رفتہ بود۔ قاصدے بہ نزدیک آن مرد فرستادند کہ حضرت امیر بخانہ تو آمدہ اند۔ آن عزیز شرمندہ گشت کہ بشکار آمدم و ہیچ نہ گرفتم۔ درین اندیشہ بود کہ بناگاہ دو مرغ آمدند و در تہ یکے ہیچ پارہ درآمدند و خفتند۔ چون آن مرد مرغان را بدید شادمان گردید۔ بیامد و آن دو مرغ را بگرفت و بخانہ آمد۔ ہر دو مرغ را بہ نزد حضرت امیرؒ کشید۔ بعد ازان حضرت فرمودند کہ اے عزیز اگر دو مرغ در زیر آن ہیچ پارہ نمی درآمدند چہ چارہ می کردے۔ اما اے یاران ما شما دانستہ و آگاہ باشید کہ مارا مقصود آن ست کہ حق سبحانہٗ و تعالیٰ شما را ہم در دنیا و ہم در آخرت از شرمندگی نگاہ دارد بفضل و کرم خود انشاء اللہ

نقل ست کہ روزے حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ را ذوق آن شد کہ بموضع قرامان بروند شیخ ابراہیم قرامانی در انجا بودند۔ چون برسیدند حضرت امیر شیخ ابراہیم را فرمودند کہ اے شیخ ابراہیم از براے ما گوشت حلال پیدا می باید کرد۔ شیخ فرمودند کہ اے مخدوم گوشت حلال از کجا پیدا سازم کہ گوشت حلال کم یافت پیدا می شود۔ حضرت امیر علیہ الرحمۃ مر شیخ ابراہیم را فرمودند کہ شما اندرین جنگل می باید درآمد و مرغان را طلب باید کرد تا نزدیک تو آیند از انجملہ یک چندے را بگیرید و بیارید کہ گوشت حلال این ست۔ بعد ازان شیخ ابراہیم برخاستند و بیرون رفتند و در جنگل درآمدند۔ مرغان را طلب کردند از جنگل بہ نزدیک شیخ جمع شدند از ان جملہ یک چندے را بگرفتند و بہ نزد حضرت امیر آوردند۔ دیگر بہمان

اجازت و اشارت ہر بارے کہ بجنگل می درآمدند مرغان را طلب می کردند تمام مرغان به نزدیک شیخ جمع می شدند ہمان لفس حضرت امیر علیہ الرحمۃ ۔

نقل ہست کہ روزے ائمہ بخارا را اتفاق آں شد کہ بزیارت حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ بیایند و ہر یکے در خاطر خود چیزے قرار کردہ بودند کہ اگر حضرت امیر کلال را ولایتے باشد پیش ہر یک از ما قازے پختہ گذارند و ہر یک از نوکران ما را مرغابی۔ خاوندشاہ گستاخی کردہ گفتند کہ آں قازے کہ پیش من بگذارند بر بالاے آں کاردے می باید کہ باشد تا من بہ آں کارد پارہ سازم و بخورم۔ در ہماں ساعت حضرت سید امیر حمزہ قاز بسیار و مرغ بسیار آوردہ بودند بہ نزدیک حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ و حضرت امیر حمزہ را بسے دعاے خیر کردند و گفتند کہ ائمہ بخارا می آیند و آنچہ در خاطر ایشان گذشتہ ہست شما آوردید ہماں زمان آنہا را پختند و منتظر اکابر بودند۔ چون اکابر آمدند در جماعت خانہء امیر قرار گرفتند۔ حضرت امیر حمزہ را فرمودند کہ شما را در پیش آں عزیزان سفرہ می باید انداخت و خدمت اکابر شما را می باید کرد کہ تا منظر عزیزان شما مشرف شوید و چون بہ نزدیک خاوندشاہ برسید این کارد را بر بالاے قاز نہید کہ تا بہ این کارد پارہ سازند و بخورند کہ ایشان از ما ہم چنین خواستہ اند۔ چون این قازان قسمت کردہ شد ہمہ اکابران متحیر ماندند و بکمال حال ایشان معترف شدند و خاوندشاہ کارد را بر گرفت می خواست کہ قاز را پارہ کند چنانچہ زخم بر دست ایشان رسید کہ آں را نہایت نبود و خون بہ ہیچ وجہ بند نمی شد کہ ناگاہ حضرت امیر در آمدند و فرمودند کہ اے کول بدر کسے درویشان را ہیچکارہ ہرگز کسے امتحان نہ کنند

وہمان نفس لقب کولے برالیشان قرار گرفت۔ بعد ازان حضرت امیر فرمودند کہ اے عزیزان شما این معنی را از من ندانید کہ این قاعدہ ای را امیر حمزہ گرفتہ است و بہ نزدیک شما آوردہ است تا شما دربارۂ او نظر فرمائید چرا کہ اکابر طریقت را سنت این بودہ است کہ ہرچہ بہتر است از غیری دانند و خود را درمیان نمی دیدند۔ و ہرچہ بد می بودہ است از خود می دیدہ اند۔

عیب است بزرگ و برکشیدن خود را | در جملۂ خلق برگزیدن خود را
از مردمک دیدہ بباید آموخت | دیدن ہمہ کس و ندیدن خود را

و درین زمانہ ماقضیہ برعکس واقع شدہ است و مردان را می گویند کہ بیناے عیب خود باشند۔ و حضرت امیر فرمودند کہ اے عزیزان شما بدانید کہ بعد از ظہور این خانہ را دولت خواہد بود و درہمان مجلس نظر کلی درحق الیشان فرمودند

دولت ہمہ از خداے چون آید | تا درحق ہر بندہ نظر چون آید
آن را کہ خداے دولتے خواہد داد | ناگاہ ز سنگ خارا بیرون آید

نقل است کہ روزے حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ با جماعتے از مریدان خود در جماعت خانہ نشستہ بودند کہ یک جوانے خوب روے از در درآمد سلام نہ کرد و نشست و ہیچ سخنے ہم از و صادر نہ شد و حضرت امیر ہم چیزے نگفتند

تو با ہمہ آشکار و چشم ہمہ کور | تو با ہمہ در حدیث و گوش ہمہ کر

و بعد زمانے امیر سر برآوردند و گفتند کہ تمام شد۔ آن جوان مرد فرمود یکے کاواک ماندہ بود آن ہم تمام شدہ اند کے توقف کرد و بیرون شد چون از در خانہ بیرون شد فی الحال

اورا بگرفتند و گفتند اے جوانمرد از شما ما کارے دیدیم کہ چون بہ نزدیک امیر در آمدید چرا اسلام نہ کردید و ہیچ سخن ہم نہ گفتید بجز یک کاواک ماندہ بود آن کلہ تمام شد و چون بیرون آمدید ہیچ اجازت نہ طلبیدید و این نوع از شما لائق نہ دیدم و می باید کہ ما بدانیم کہ شما از کجائید و بچہ کار آمدہ اید۔ آن جوانمرد گفت من از ولایت روم و دینہ روز حضرت امیر مارا فرمودہ بودند کہ چون مسجد تمام شود فردا مارا خبر کنید۔ چند روز بعد کہ حضرت امیر بعمارت مسجد مشغول بودند۔ بعد ازان مردمان گفتند کہ چون ہست کہ حضرت امیر بہ ولایت روم بہ ظاہر نہ رفتہ اند۔ آن مرد گفت ما ہمہ مریدان ایشانیم و بیعت بہ ایشان داریم و ہر روز در قدم ایشان نماز می گذاریم بعد ازان گفتند پس شما چون در جماعت خانہ در آمدید چرا اسلام نہ کردید و چون باز گشتید چرا اجازت نہ طلبیدید۔ آن جوانمرد گفت کہ ما سلام بدل می گوئیم و بدل می شنوم و ما را احتیاج بہ زبان نمی باشد و آن مرد گفت کہ مارا دران ولایت ہر مہمے کہ پیش آید ہمان زمان حضرت امیر می آیند و مہم را کفایت می گردانند و ایشان در ولایت ما مشہور تر اند از ولایت شما قدر و مرتبۂ حضرت امیر را مردمان آنجا بہتر می دانند۔ شعر

دلی و والی ملک ولا است میر کلال | یقین کہ دادہ اولیا است میر کلال
ولی ہست سالک مجذوب قطب این عالم | مقر رازلی بادشاست میر کلال

نقل است کہ روزے یک مردے بحضرت امیر علیہ الرحمۃ آمد و درخواست کرد کہ اے مخدوم می خواہم کہ قدم مبارک شما بہ کلبۂ این فقیر حقیر در آید کہ تا بہ برکت قدم شما کلبۂ فقر من منور گردد کہ گفتہ اند شعر

هر جا قدوم اہلِ سعادت درون شود   آید صفا درون و کدورت برون شود

و من به اجازتِ شما طعام مہیا تواہم ساخت۔ امیر فرمودند بروید و چون مہیا شود آن زمان به بینیم۔ آن مرد رفت و مدت سہ شبانہ روز از ہر نوع طعام آراست۔ بعد ازان آمد تا امیر و اصحاب را ببرد۔ حضرت فرمودند کہ اولاً بروید این درویشان ما را سیر سازید و بعد ازان بیائید تا به بینیم۔ آن مرد گفت کہ اے مخدوم طعام چندانے پختہ ایم کہ اگر ہم چنین صد درویش برسند نتوانند کہ عشرے از عشرات را بخورند۔ امیر فرمودند کہ بارے شما بروید و ایشان را نیک سیر سازید۔ آن مرد بخدمت مولانا عارف آمد و ایشان را دران خانہ کہ طعام بودہ درآورد و ایشان بخوردن مشغول شدند چنانکہ در یک زمان تمام دیگہا خوردہ شد و ہیچ نماند۔ آن مرد خداوند تمام متحیر بماند و نظر بر شکم مولانا می کرد ہیچ ذرہ فربہ تر نہ شدہ بود۔ مولانا فرمودند کہ چرا دیگر طعام نمی آرید۔ آن مرد فرمود کہ من ہر چہ پختہ بودم ہمہ این بود کہ شما خوردہ اید دیگر چیزے نماندہ است۔ پس مولانا برخاستند و بدان مرد بہ نزدیک حضرت امیر آمد و آن مرد از شرمندگی در پایگاہ بالیستاد و سر بالا نمی توانست کرد۔ حضرت امیر علیہ الرحمہ فرمودند کہ اے عزیز شما شادمان باشید کہ خدائے عزوجل آن ہمہ طعامہاے شما را نور گردانیدہ است و نور گشتہ است ؎

ز خود بینی حذر کن گر بہ بینی   ز دور بینی اگر خود را نہ بینی
یکے رہ نیست زین دعوئ ہستی   بدان از حق پرستی خود پرستی
چو مردان باش اگر مرد خدائی   رہا کن زرق و سالوس و ریائی

نقل است کہ حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ مر امیر حمزہ را فرمودند کہ اول بصید مرغان مشغول باش و
بعد ازان بصید دلہاے عزیزان ۔ روزے حضرت امیر حمزہ دام نہادہ بودند و دانہ انداختہ
و ہر چند جہد می کردند ہیچ مرغے بدام ایشان در نمی آمد ۔ بعد ازان بہ نزد حضرت امیر بزرگ رفتند
و گفتند کہ اے مخدوم دانہ انداختہ و دام نہادہ ایم ہیچ مرغے بدام ما در نمی آید ۔ و نمی دانم
کہ سبب چیست حضرت امیر علیہ الرحمۃ فرمودند سبب آن است کہ در کنارہ غافل می نشینید و دام
بے یاد حق تعالیٰ می ماند ۔ و می باید کہ شما از دمے ہیچ وجہ غافل نباشید و بے یاد او دام نہ مانید
و خود را بہ تمام یاد حق سبحانہ و تعالیٰ در دہید تا شما را آنچہ در خاطر باشد در دام شما در آید ۔

دلا ہموارہ تسلیم و رضا باش	بہر جائے کہ باشی با خدا باش
خدا را دان خدا را جو بہر حال	بدان تو یاد او باز در دہ ال
ترا کو از دو گیتی برگزیدست	ہم آخر بہر کارے آفریدست

و چون این امور اقدام نمودند کار ایشان بدرجہ رسید کہ آنرا غایت و نہایت نبود
و دیگر یدان ہم محتاج نبودند ۔ و آنچہ ایشان در خاطر می گذشت ہمان بدام ایشان در می آمد
و ہم چنانکہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند مَنْ کَانَ لِلّٰہِ کَانَ اللّٰہُ لَہٗ
صَدَقَ رَسُوْلُ اللّٰہِ الْمَلِکُ الْعَلِیْ ۔ علام ۔

نقل است کہ روزے جماعتے از مریدان حضرت امیر در ولایت کرمینہ بودند و از بازار
نزل رباط می آمدند ۔ ہر کسے از مرشد خویش سخنے نقل می کرد و ہر کسے مرشد خود را
تعریف می کرد ۔ مردے از مریدان حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ گفت شما خود ہر چہ می گوئید

نیک می گویند ولیکن ہیچ کس بہ مرتبۂ و منزلت بہ حضرت سید امیر کلال نمی رسد کہ ایشان ہم سید اند وہم ولی۔ یکے ازان جماعت سر بالا کرد وہمان زمان یک چند قازے بہ ہوا می گذشتند آن مردمان گفتند کہ اگر حضرت امیر کلال را ولایت بودہ باشد ازین قازان می باید کہ۔ یکے بیفتد۔ آن مرید حضرت امیر گفت یا امیر کلال ازین قازان یکے را بیندازید۔ درہمان زمان ازان قازان یکے در پیش ہمان مردمان بیفتاد۔ آن ہمہ مردمان آن قازہ را بگرفتند وہمہ بہ کمال حال ایشان معترف شدند۔

نقل است کہ روزے صیادے در ولایت کرمینہ دام نہاد و نذر کرد کہ اگر این قازان را بگیرم دو قاز نذر امیر باشد۔ چون دام نہاد قازان را گرفت وازان جملہ دو قاز را نذر حضرت امیر گذاشت وبعد از چند گاہے یکے از حاکمان آن ولایت بہ خانۂ آن شخص فرود آمد وآن قازان را دیدہ فرمود کہ این قازان را بکشید کہ بسیار فربہ شدہ اند وبہ از گوسفندی گشتہ اند۔ آن مرد گفت کہ این قازان بہ نذر حضرت امیر کلال است ومرا زہرۂ آن نیست کہ اینہا را توانم کشت۔ آن حاکم فرمود ہرچہ باداباد یکے نذر امیر را ما می خوریم و بہ فرزندان ایشان بگوئیم واز ایشان عذر می خواہیم۔ چون قازان را بکشتند وپختند وبہ نزد آن حاکم آوردند۔ وچون نفس گرمی آن قازان .... بر روے او رسید ہر دو چشم او زائل و پوشیدہ شد وہیچ چیزے را نمی دید۔ وچون این حال واقع شد فی الحال یک اسپے نذر حضرت امیر کرد۔ وبعد از چند روز دیگر چشمان او باز بہمان حالت اصلی رسید تا بدانست کہ با دلیاء اللہ ہرگز گستاخی نمی باید کرد۔ واز خواجۂ کلان خواجہ عبدالخالق غجدوانی رحمۃ اللہ علیہ کہ ایشان

چنین فرموده اند که چون نردبان را وقت سوختن می شود بر دیوار درویشان می نهند

با درد بساز چون دوائے تو منم　　در کس منگر که آشنائے تو منم
گر کشته شوی بر سر کوئے عشقم　　شکرانه بده که خون بہائے تو منم

نقل است که روزے حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ مر خواجه بہاءالدین را فرمودند که اے بہاءالدین برو که دیگر مارا نمی خواہی. خواجه را ازین سخن در خاطر غبارے واقع شد. قدم در راه نہادند دو پارهٔ راه رفته بودند که بخاطر شان افتاد که برگردم و بر در خدمت باشم که با یکے از در ماندن از چنین در برنه گردم. و چون بیامدند حضرت امیر باز فرمودند که کار تو برین در بر نیاید برو و جائے دیگر پیدا ساز. خواجه گفت اکنون بروم و دیگر برنه گردم. بعد ازان خواجه در راه در آمدند و روئے بشہر بخارا آوردند. و گذر ایشان به قمار خانه افتاد۔ دو کس با یکدیگر قماری می کردند. یکے تمام چیزہائے خود را باخته بود و ہنوز از وے وام می طلبید دست از کار خود کوتاه نمی کرد. واو مر این دیگر را فرمود بگو ہیچ نه داری سر و پا باخته اکنون چه چیز داری که در بازی. آن برہنه گفت مر یار خود را. اکنون جان خود را در می بازم ع

اے داده رخ تو ماه زیبائی　　خاک قدم تو دیده را بینائی
در خدمت تو جان و دل و دیدهٔ و تن　　می در بازم اگر قبول بنمائی

و چون خواجه این جواب از وے شنیدند چون ماہی در زمین افتادند و طپیدن گرفتند و گفتند اے بہاءالدین از پیغامبری درین راه کمتر آمدی و ننگ یادت لے بہاءالدین اکنون برگرد و روئے خود را ازان آستانه مگردان۔

تا جان دارم در غمت آدیزم — تا اشک بود بر سر کویت ریزم
چون صبح قیامت بدمد با عشقت — از خاک درت نعرہ زنان برخیزم

بعدازان چون بہاءالدین باز روے بہ آستانۂ حضرت امیر نہادند خواجہ را عادت آن بود کہ آب طہارت حضرت امیر را ایشان نگاہ می داشتند۔ خواجہ ہمان عادت آب طہارت را اندرون بغل خود گرفتند و سر بر آستانہ نہادند۔ و آن شب چنان برف آمدہ بود کہ خواجہ در زیر برف پنہان شدہ بودند۔ چون صبح صادق بدمید صبح سعادت خواجہ نیز بیدار شد حضرت امیر پائے در بیرون نہادند۔ پائے امیر بر سر خواجہ آمد۔ بعدازان حضرت امیر فرمودند کہ اے فرزند بہاءالدین برخیز ہمچنانکہ قدم ما بر سر تست سر ہمہ خلق بر قدم تو آید۔ خواجہ بہاءالدین در ہمان شب بکمال رسیدند۔ ؎

بکوش تا بکیت آری کلید گنج وجود — کہ بے طلب نتوان یافت گوہر مقصود
بر آستان سعادت کہ سر نہاد شبے — کہ لطف دوست بروئش دریچہ بکشود

نقل است کہ چون تن حضرت امیر علیہ الرحمہ ضعیف شدہ بود مر اصحاب را گفتند کہ اے یاران وصیت می کنم شمارا کہ یک قلم از طلب علم در بیاشید و از متابعت شریعت محمد علیہ السلام پائے بیرون نہنید کہ ہمہ سعادتہا و دولتہا بواسطۂ این است کہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم چنین فرمودہ اند کہ طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِیْضَۃٌ عَلٰی کُلِّ مُسْلِمٍ وَّ مُسْلِمَۃٍ۔ یعنی طلب کردن علم فریضہ است بر ہمہ مردان و زنان۔ اول علم ایمان است۔ دویم علم نماز است۔ سویم علم روزہ است۔ چہارم علم زکوٰۃ است۔ پنجم علم حج۔ اگر دست رس باشد۔ ششم ملازمت مادر و پدر۔

اگر می خواہید کہ خدائے تعالیٰ از شما راضی باشد چنانکہ حضرت رسول علیہ السلام فرمودہ اند کہ رَضَاءُ اللّٰہِ تَعَالٰی فِی رَضَاءِ الْوَالِدَیْنِ پس رعایت کردن ایشان از اہم مہمات ہست و ہفتم صلۂ رحم و رعایت ہمسایہ و علم خرید و فروخت اگر احتیاج باشد و علم حلال و حرام دانستن کہ بسیار از آدمیان باشند کہ بواسطۂ بے علمی و بے عملی در ورطۂ ہلاکت می افتند و افتادہ اند ؎

دنیا طلبان ز حرص مستند ہمہ | از بہر درم جامہ شکستند ہمہ
آن عہد کہ با خدائے بستند ہمہ | موسیٰ کش و فرعون پرستند ہمہ

یقین بدانید کہ دنیا و دوستی دنیا و اہل دنیا شما را مانع قوی ہست در راہ حق تعالیٰ۔ و می باید کہ ہمہ خدا دان باشید و ہم خدا خوان باشید و دائم الاوقات با یاد وی می باشید تا دین شما در سر دنیا نہ رود و در ہمہ احوال از خدائے ترسان و لرزان باشید کہ ہیچ عبادتے بہتر از خدا ترسی نیست۔ و حضرت امیری فرمودند کہ اے یاران بترسید از ان کسے کہ از خدائے تعالیٰ می ترسید و مترسید از کسے کہ از خدائے تعالیٰ نمی ترسد۔ و ہم فرمودند کہ یعنی اورا مرنجانید تا نباید کہ از دعائے بد او رنجانیدہ شوید ؎

اے بسا نیزۂ عدو شکنان | لخت لخت از دعائے پیر زنان
آہ یک پیر زن کند بہ سحر | نہ کند صد ہزار تیر و تبر

در رد دیانت دلہا سعی بلیغ نمائید چنانکہ گفتہ اند ؎

در راہ خدا دو کعبہ آمد منزل | یک کعبۂ صورتست و یک کعبۂ دل
تا بتوانی زیارت دلہا کن | کافزون ز ہزار کعبہ بود یک دل

ودیگر اے یاران تامی تو امید به ذکر خدائے تعالی مشغول باشید و در محل ذکر چنان باشید که هر چیزے که ماسوائے حق است بکلمه لا الٰه نفی کنید یعنی هیچ نیست غیر خدائے تعالی لائق حیوانیا دسزاوار مسجودی و بکلمه الا الله اثبات ذات الله کنید مگر آن خدائے مستغنی است از زوال و ولد و عوئت و مدد۔ و چون این را دانستید از گویندگان ذکر باشید۔ و بعضے گفته اند که معنی این کلمه همین است که گوئی پذیرفتم دین مسلمانی و انچه در وی است و باز بعضے گفته اند که گرویدیم انچه محمد رسول الله گرویده اند و بیزارم از انچه محمد رسول الله بیزار اند۔ و این کلمه را معانی بسیار است که در تحت عدد نمی آید۔ و باز بعضے چنین گفته اند که معنی این کلمه قبول حکمها است در ذہ همه باطلها است و چون شما به معنی این کلمه عمل کنید شما ذاکر باشید و شما را صوفی می توان گفت و بدانید که جامه را آب پاک می کند و زبان را ذکر خدائے عزوجل پاک می کند و تن شما را نماز دایم گذاردن پاک می کند و مال شما را زکوٰة دادن پاک می کند و راه شما را رضامندی و خوشنودی خلقان پاک می کند و بعضے گفته اند تن شما را ترک نا آوردن پاک می کند ؎

قومے بگذاف در غرور افتادند | و اندر طلب حور و قصور افتادند
معلوم شود چو پردها برگیرند | کز کوے تو دور دور دور افتادند

و حضرت امیر یاران را می فرمودند که اخلاص ورزید تا خلاصی یابید و رستگاری ورزید تا رستگار باشید ؎

میازار مور و میازار کس | ره رستگاری همین است و بس

و دیگر بدانید که پاکی دل و زبان و تن از لقمهٔ حلال است از برائے آنکه معدهٔ آدمی حوض انید

که در وے آب پاک جمع شده است و در جویہاے وے آب پاک روان است و ہر گل و میوه که ازان آب پیدا می شود آن پاک بود و با منفعت باشد۔ و چنانکه حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم فرموده اند که ہر که چہل روز لقمۂ حلال بخورد حق تعالے چشمہاے علم و حکمت را بر دل و زبان وے کشاده گرداند و دلش روشن می سازد و این وقتے میسر شود که او تقوی را شعار روزگار خود گرداند۔ ؎

تقوی و خوف و ترس و اخلاص و زہد و علم	صبر و یقین و طاعت و خیرات بر دوام
عہد و وفا و صدق و سخا و صفا و حلم	مردی و مردمی و نکوئی بہ خاص و عام
اینہا ہمہ صفات کمال اند در روش	مرد آن زمان شوی که شوی در روش تمام

و دیگر می باید که تائب باشید یعنی با ادب باشید و توبہ کنید که توبہ سر ہمہ طاعتہا است و توبہ آن نیست که بزبان توبہ کنید۔ توبہ آن است که اول بدل پشیمان شوید و از گناہان کرده نیت کنید که بعد ازین بر سر آن گناه نه روید و دایم از حضرت خداوند ترسان باشید و گناہان خود را آمرزش بخواہید و خصمان خود را خوشنود گردانید و ناله و زاری کنید چندانکه اثر توبہ را در خود مشاہده کنید تا نام تائبی بر شما راست شود۔ باید که غم روزی را از دل خود بر دارید و بدو غم آخرت بخرید و در اداے بندگی بکوشید که اصل در ہمہ کارہا این است۔ دہم امیر علیہ الرحمۃ فرمودند که ارادت چیست۔ جواب ارادت خواست حق تعالی است و ترک عادت ذمیم است و وفاے عہد است و اداے امانت است و ترک خیانت است و دیدن تقصیر خود است و نا دیدن عمل خود است و دایم الاوقات بذکر حق تعالی مشغول باشید و ہیچ کارے راے تمام او آغاز نہ کنید تا شما را ازان کار

در قیامت شرمندگی نہ باشد۔ وچون خواہید کہ کارے آغاز کنید اولاً ببیند لشید بود ازان کار آغاز کنید ؎

سخن دانستہ گو چیزے کہ گوئی | بدل دانستہ بہتر گو مگوئی
بمیدانِ فصاحت گو گرانی | مزن لبس کرم تا در سر ندانی

ودر فرمانہاے خداے تعالیٰ متواضع باشید دہر کجا باشید دست از طلب علم وعمل دور مدارید واگر شمارا از دریاے آب وآتش باید گذشتن بگذرید وعلم وعمل بدست آرید ؎

در بادیۂ علم دویدن چہ خوش است | وز عالم دین سخن شنیدن چہ خوش است
صد بار باتفاق با دل گفتم | از صحبت نا اہل بریدن چہ خوش است

ودر احوال امر معروف ونہی منکر بجا آرید وذدایم منکرِ نامشروع وبدعت باشید واین آیۃ یٰٓاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا قُوْٓا اَنْفُسَكُمْ نَارًا وَّقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ اندلیشہ کنید تا در قیامت در نمانید۔ وآوردہ اند کہ فضیل عباس رحمۃ اللہ علیہ می گوید کہ روزے ہوائے سرد بود۔ کہ عبد العلام با جامۂ تنگ استادہ بود وعرق از جبین مبارکش می ریخت۔ فضیل می گوید پرسیدم کہ اے شیخ بزرگوار این عرق شما از چیست۔ گفت ازان ہست کہ روزے درین جائے منکرے بود ومی توانستم کہ منع آن بکنم نکردم۔ مرا این اضطراب ازان ہست کہ من بقیامت ازین گناہ بچہ نوع خلاص یابم وتدبیر این کار چگونہ سازم۔ اکنون شما با خود اندلیشہ بکنید کہ از شما ہر روز چہ قدر امر معروف صادر می شود ہم در خود وہم در حق دیگرے ؎

اے ہر نفسے صد گنہ از من دیدہ | وانگہ پردۂ من بکرم نہ دریدہ

اے من بترم ز ہر چہ بعالم بتر است ∗ اے لطف تو از من بتر آمرزیده

و دیگر آنکه اعمال خود را بر محک شریعت حضرت محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم می باید زد.
اگر نیک آید قبول کنند و اگر نے رد کنند ∗ ترازو گر نداری ترا از ان نہ زند ہر کس بکجا قدحے
بیا لاید تو پنداری که زر دارد۔ و اصل در ہمہ کارہا نگاہداشت شریعت است و در حدودے
که حضرت باری تعالی فرموده است اما عاقل می باید که با خود اندیشه بکند که حدودے که در میان
بندگان است و چندین وعید نازل شده است۔ پس حدودے که در میان بنده و خدای تعالی
باشد و آن حدود در زمان باشد و در مکان بود و در نظر بود و در گفت و شنود بود و رفتن و
آمدن بود و در خوردن و آشامیدن بود۔ و درین کارہا رعایت می باید کرد که جاے علم است
و فرصت را غنیمت باید شمرد و کارے که سبب نجات بود می باید کرد۔

دلا امروز کارے کن که فریادت رسید فردا ∗ نه باشی طالب چیزے که او شورش دہد سرہا
بخوان از علم دین چیزے که عالم بہتر از جاہل ∗ ببین از راه حق رہے که بینا به ز نابینا
دلا امروز کارے کن که کارت می شود آنجا ∗ نباشی طالب کارے که دشوارت شود آنجا

دیگر آنکه روزے به کسب آرید و روزی را از کسب حلال حاصل سازید بطریق عفاف و کفاف
نه از برائے لاف و اسراف و روزے نفقہ آرید بر وجه شرع نه بطریق اسراف و نه بطریق بخل
که میانه اختیار باید کرد که قول حضرت رسالت است صلی اللہ علیہ وسلم که خَیْرُ الْاُمُوْرِ اَوْسَطُهَا
و از وجه حلال بخورید۔

ره به حقیقی نبرد به حلال بود ∗ دل ہما نجا بود که مال بود

هر چہ زینجا بری نگہ دارند　　　بہ قیامت ہمانت پیش آمند

دمی باید چیزے کہ بخوری از ورزیدۂ خود بخوری ؎

خورد و پوش و بخشاے راحت رسان　　　نگہ می گذاری ز بہر کسان

نگہ دار و لے اعتقاد بر آن مکن بلکہ اعتقاد بخزانۂ کرم او کن. و اگر خواب آید بمان مقدار بخوابید کہ طاعت شمارا قوت پیدا شود ولیکن بے یاد حق تعالیٰ بہ خواب نروی کہ حضرت رسالت چنین فرمودہ اند کہ نَوْمُ الْعَالِمِ خَیْرٌ مِّنْ عِبَادَةِ الْجَاهِلِ ؎

خواب بیداریست چون با دانش است　　　وائے بیداری کہ با نادانش است

در حفظ حدود این قدر پسندیدہ است — حفظ حدود روزہ و این در سالے یکبار است بشرطیکہ از وقت صبح تا شبانگاہ از خوردن و آشامیدن یا حلال خود نزدیک گردید بر وجہ مشروع و این نگاہداشت ظاہر روزہ است. اما نگاہداشت باطن روزہ آن ست کہ چشم خود را از حرام دیدن نگاہدارد و گوش خود را از حرام شنیدن نگاہدارد و دست خود را از حرام گرفتن نگاہدارد و پاے خود را از حرام رفتن نگاہدارد و اینہا نگاہداشت باطن روزہ است. و حقیقت روزہ آن است کہ دل خود را از کبر و حسد و طمع و ریا و نفاق و کینہ و عجب در جمیع احوال پاک دارد و خاصۃً در وقت روزہ داشتن. ؎

کبر و حسد و بخل و نفاق و کینہ　　　اوصاف بشر طبیعت دیرینہ

ہرگز بہ مقام ہیچ مردے نہ رسی　　　تا زین ہا پاک نہ داری سینہ

و دیگر می باید کہ در دادن زکوٰۃ سعی بلیغ نمائی کہ یکے از حفظ حدود انیست کہ

حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ ہر کہ زکوٰۃ مال نہ دہد نماز و روزہ و حج وجہاد وی در ہیچ کار وے مقبول نہ گردد۔ و دیگر فرمودہ اند کہ بخیل دور ہست از رحمت خدائے تعالےٰ و دور ہست از دلہاے بندگان و دور ہست از بہشت و نزدیک ہست بہ دوزخ۔ و سخاوت نزدیک ہست بہ رحمت خداے تعالیٰ و نزدیک ہست بہ دلہاے بندگان و دور ہست از دوزخ و دیگر بدانید کہ دین آدمی را ہیچ چیز چنان بہ اصلاح نہ می آرد کہ خلق نیکو و جوانمردی — و حضرت امیر کلال علیہ الرحمہ می فرمودند و می گفتند کہ ختم کار ما و یاران ما بر داشت این وصیتہا باشد۔ و اکثر مشائخ ما تقدم مر مریدان خود را چنین فرمودہ اند و ایشان بجائے می آوردند و من نیز امیدی دارم کہ حق سبحانہٗ و تعالےٰ توفیق را رفیق یاران ما گرداند۔ و باز حضرت امیر علیہ الرحمۃ می فرمودہ اند کہ اے یاران من مردمان از وصول بدان سبب دور می مانند کہ وصول راہ آخرت را فرو گذاشتہ اند و بہ دنیاے دون فارغ شدہ اند وے صوفی می باید کہ اعتقاد خود را در معرفت باری تعالیٰ درست دارد و از ضلالت و بدعت دور باشد و ہر حرفے را دلیلے و برہانے آمادہ دارد. و وقتے کہ وے را حاجت آید از عہدۂ آن بقدر وسع و امکان بیرون آید۔ و اے یاران ہیچ چیزے زشت تر از ان نیست کہ شما را سخن از مذہب پیر پرسند و شما ندانید۔ و این دلیل غفلت شما ہست۔ از برائے آنکہ ہر چہ دیگران را غیب ہست این طائفہ را کشف ہست۔ و آنچہ از حرفت دیگران مقصود ہست ایشان را از حق تعالیٰ موجود ہست۔ چرا کہ اگر دیگران اہل استدلال اند این طائفہ اہل وصال از چہ قیاس باشد مقابلہ این طائفہ را بہ آن طائفہ۔ و بدانید اے یاران کہ در

ہیچ عصرے نیست کہ حضرت جلال خداوند سبحانہٗ وتعالیٰ درمیان این طائفہ دوستی از دوستان خود را پیدا می گرداند کہ برکت از خداے تعالیٰ ہمہ را از نکبات نگاہ میدارد و زنہار اے یاران شما طالب این چنین مرد باشید کہ تا دولت ہر دو جہان شمارا باشد۔ می باید کہ خدمت علما را ملازمت و تقریب بہ الیشان بکنید از براے الیشان کہ چراغ این امت محمدؐ اند علیہ الصلوٰۃ والسلام و وارثان حضرت رسالت اند۔ چراکہ حضرت رسول علیہ السلام در حق الیشان این فرمودہ اند اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَۃُ الْاَنْبِیَاءِ ۔ و زنہار اے یاران دوستی علم و علما را از دل خود بیرون مکنید تا از رستگاران ہر دو سرا باشید۔ از براے آنکہ حضرت نبی علیہ السلام این چنین در حق این طائفہ فرمودہ اند۔ مَنْ اَحَبَّ الْعِلْمَ وَالْعُلَمَاءَ لَمْ تُکْتَبْ خَطِیْئَۃٌ حَیَاتِہٖ۔ ؎

زدانائی دمے ارزد جہانے | نیرزد صد سر نادان بہ نانے
مگو کز صحبت دانا زیان ہست | دگر یابی زعمرت حاصل آن ہست
دران کن جہد تا دانش پذیری | نکو باشی اگر دانا بمیری

و با اہل دنیا صحبت مدارید و از جاہلان دُور بگریزید ؎

بتر از جاہل ارچہ خویش باشد | کہ رنج او ز راحت بیش باشد

بدان صحبت نادان آدمی را از حق تعالیٰ دُور می اندازد۔ و می باید کہ در مجلس سماع یعنی رقاصان حاضر نہ شوید و بہ الیشان منشینید کہ صحبت این طائفہ دل را می میراند از براے آنکہ این طائفہ را حال نمی باشد۔ و صاحب حال آن را می گویند کہ اگر در

حالت سماع کارد در دو مجلاتند اورا خبر نه باشد و چون این چنین واقع باشد اورا صاحب حال می توان گفت ۔ سه

سماع آسان بود مر صوفی گرم　　چو آتش ہست جوشیدن چه کار آست

وازرخصتها دور باشید تا می توانید به عزیمت عمل کنید ۔ و به رخصت عمل کردن کار ضعیفان است ۔ داگر زیاده ازین می طلبید در رضا باد قطب العارفین برہان المحققین و مرشد السالکین خواجه عبد الخالق غجدوانی رحمة الله علیه نظر کنید که رونده راه را ہمیں قدر کفایت می باشد ۔ چنانچه فرموده اند لِلْعَاقِلِ یَکْفِیْهِ الْاِشَارَة ۔ ع

تو مردی زیرکی اے جان ترا یک حرف بس باشد

سد ازین به نصیحت نه گوید کسے　　دگر عاقلی یک اشارت بس است

وچون امیر این وصیتها بکردند در حالتے که اکثر اصحاب ایشان حاضر بودند واکثر ایشان به مقتدا ے رسیده بودند ۔ وحضرت امیر را چهار پسر بودند ہچون خلفاے اربعه فرزند کلان خود را امیر برہان نام کرده بودند ۔ ایشان را به خواجه بہاء الدین سفارش نموده بودند ۔ وفرزند دوم ایشان را امیر شاه نام بود ۔ ایشان را به شیخ یادگار سفارش نموده بودند ۔ وفرزند سوم را امیر حمزه نام بود وایشان را به مولانا عارف ده دیگرانی سفارش نموده بودند ۔ فرزند چهارم ایشان را امیر عمر نام بود وایشان را به مولا جمال الدین ده آسیانی سفارش نمودند ۔ سه

دلا یارے طلب کن گر توانی　　چنان یارے که بر وے جان فشانی

چو یابی دو ستے تحتش نگہ دار	بہ سستی دامنش از دست مگذار
ترا گر یافت شد مارا خبر کن	وگرنہ این حکایت مختصر کن

بعد ازان حضرت امیر فرمودند کہ اے فرزندان کدام از شما خدمت را قبول می فرمایید خدمت بندگان خدائے را عزوجل قبول خواہید کرد۔ ہر چہار فرزند امیر علیہ الرحمۃ فرمودند کہ اے بزرگوار ولے راہ نمائے راہ یقین مارا طاقت این کار نیست۔ اما ہر کہ این کار قبول می کند ما ہمہ خدمت گاری او می کنیم۔ ؎

خدمت بجان کنیم اگر باشد قبول	اے دولت و سعادت ما گر قبول ہست

چون فرزندان این بگفتند حضرت امیر علیہ الرحمۃ سر بجیب مراقبہ فرو بردند و بعد از ساعتے سر برآوردند و اشارت بخدمت امیر حمزہ کردند علیہ الرحمۃ۔ و چنین فرمودند کہ ارواح مشائخ علیہم الرحمۃ ہم اشارت با شما کردہ اند۔ سید امیر حمزہ عذرش آوردند کہ اے مخدوم من طاقت این بار ندارم و خویشتن را قابل این کار نمی بینم۔ حضرت امیر علیہ الرحمۃ فرمودند کہ اے فرزند این معنی را در شما بدعت و ودیعت نہادہ اند۔ اگر شما قبول کنید و گرنہ کنید انکار بہ اختیار نمی باشد۔ آن زمان کہ وقت آید شمارا با خود اختیارے نمی ماند۔ بعد ازان حضرت امیرؒ فرمودند اختیارے نیست مارا کہ تو می گوئی کہ ہست۔ ع

ما بدست یار دادم اختیار خویش را

بعد ازان حضرت امیر علیہ الرحمۃ اجازت و اشارت بہ ایشان کردند و آن زمان در زاویۂ خلوت در آمدند مدت سہ شبانہ روز۔ و بعد ازان سر برآوردند۔ خدائے تعالیٰ را

حد بسیار گفتند۔ حضار مجلس سوال کردند کہ اے مخدوم درین سہ شبانہ روز سبب
نابر آمدن چہ بود۔ حضرت امیر علیہ الرحمۃ فرمودند کہ درین سہ شبانہ روز درین اندیشہ بودم
کہ حق سبحانہ و تعالیٰ فردائے قیامت حال فقیر و حال یاران فقیر چہ خواہد شد ہاتف غیبی درگوش
ما این ندا فرمود کہ اے امیر کلال فردائے قیامت ما بر تو و یاران تو و دستداران تو و بر آن کسانی
کہ ہمگی مطیع تو بر ایشان نشستہ باشد با برہمہ ایشان رحمت کردیم ؎

شادم کہ زمن بردل کس بارے نیست | کس رازمن و کار من آزارے نیست
گر نیک شمارند و اگر بد گویند | با نیک و بدم ہیچ کسے کارے نیست

و خدائے تعالیٰ بفضل و کرم خود رحمت خواہد کرد و از شما خواہد گذشت بمنہ و کرمہ۔
و ہمان روز بجوار رحمت حق خرامیدند و این واقعہ فی وقت الفجر الصادق فی
یوم الخمیس الثامن من شہر جمادی الاول سنہ اثنی وسبعین وسبعمائۃ
بودہ است۔ قالوا انا للہ و انا الیہ راجعون۔ ؎

این مزرعہ را بیش کسان کاشتہ اند | ناکام گذشتند و بگذاشتہ اند
رفتند یگان یگان کنون میدروند | ہر نیک و بدی کہ در جہان کاشتہ اند

چون حضرت خواجہ بہاء الدین از خانہ کعبہ آمدند حضرت مولانا عارف قاصدے نزدیک
خواجہ بہاء الدین فرستادند کہ بروید و خواجہ را بگوئید کہ ایشان برائے ما می آیند یا ما برائے
ایشان برویم و از کلمات خواجہ چیزے بہ تر دما بیارید تا بہ بینم۔ چون قاصد بہ نزدیک خواجہ
آمدہ است خواجہ فرمودند کہ ما را حجابے نماندہ است چون قاصد این سخن بہ شنید ہیچ توقف نہ کرد

چون بادصرصر بہ نزدیک مولانا عارف الحق والدین آمدہ است و فرمودہ است کہ اے مخدوم من از زبانِ خواجہ این سخن شنیدم۔ مولانا عارف فرمودند این شام آن دو اسپ کہ از ولایت عرب خواجہ آوردہ اند آن ہر دو اسپ را دزدمی بردو در ہمسائگی خواجہ پنہان می کنند و صباح پگاہ خواجہ بہ نزدیک ما می آیند۔ چون شب درآمد این چنین حال واقع شدہ بود و چون سحر شد اخوندجی بیامد و بخواجہ عرض کرد کہ اسپ بکشید کہ از برائے مولانا عارف می روم کہ مصلحت باشیدن نیست و چون نزدیک مولانا عارف بیامدند می خواستیم کہ از برائے ایشان رویم ایشان این چنین فرمودند پس اسپانے کہ آنجا آوردہ اند کجا اند ؎

گہے در طارم اعلےٰ نشینم
گہے بر پشت پائے خود نہ بینم

مولانا عارف فرمودند کہ اسپان در خانۂ فلان کس است آنکہ ہمسایۂ خواجہ بود بعد از ان حضرت مولانا فرمودند کہ اے خواجہ بہاء الدین چون است کہ حضرت امیر علیہ الرحمہ نقل فرمودند از این دنیا شما غافل نشستہ اید و محل آن کہ توقف نمایند خواجہ و مولانا ہر دو بیرون آمدند و خواجہ بہ مولانا اسپے بہ پیش کشیدند کہ اولاً شما سوار شوید مولانا سوار نہ شدند و فرمودند کہ ہیچ توقف نہ کنید کہ ما ہم بقدم شما خواہیم آمد۔ چون روان شدند حضرت مولانا پیشتر از خواجہ بہاء الدین بہ سوخاری رسیدند در محلے کہ جنازۂ حضرت امیر را بیرون آوردہ بودند مولانا فرمودند کہ اگر یک زمان توقف فرمایند خواجہ بہاء الدین نیز بہ این دولت مشرف گردند۔ چون زمانے بگذشت خواجہ ہم حاضر گردیدند و یک یک سپارش نمودند مولانا عارف و خواجہ بہاء الدین چنانکہ وصیت حضرت امیر این بودہ است ؎

در عالم خاک پاک تا شیدم و رفت | صد دشمن دو دست بر تراشیدم و رفت
با نیک و بد زمانه ام کار ےنیست | دارند چنانکه داشت پاشیدم و رفت

نقل است که چون حضرت امیر کلال بجوار رحمت حق تعالی خرامیدند حضرت امیر حمزه با خود اجازت و اشارت در ملازمان برادر خود بودند تا وقتیکه ایشان در عالم حیات بودند بعد ازان همه اصحاب جمع شدند حضرت امیر حمزه را فرمودند که حضرت امیر بزرگ اجازت و اشارت بشما کرده بودند و شما را بر در خدمت ملازمت می باید نمود۔ حضرت امیر حمزه گفتند که اے یاران امشب هر کس متوجه به ارواح خواجگان بشوید تا ببینیم که چه اجازت و اشارت می شود و چون اصحاب متوجه شدند ازان میان چهار مرد معتمد القول چنین مشاهده می کنند که چهار چهار گوشه گرفته به مبارک بادی حضرت امیر حمزه می آیند و چنین می گویند که ما را حضرت خواجه کلان خواجه عبد الخالق غجدوانی با جمیع خلفائے خود تا بحضرت سید امیر کلال رحمۃ اللہ تعالی علیہم اجمعین آمدند و می گویند که بر خیزید و هر یکے از شما گوشه‌ئے گرفته به مبارک بادی امیر حمزه بر دید که بر خدمت اجلاس کردیم هر مشائخ را نظر کلی به ایشان است ..... و چون این چهار مرد آمدند آنچه مشاهده کرده بودند تقریر کردند حضرت امیر حمزه فرمودند که اگر راست باشد و این نوع ظاهر گردد ما نیز قبول کنیم۔ ایشان درهمی مقالات بودند که این چهار کس با چهار گوشه‌ئے پیدا شدند به استعداد تمام و پیش حضرت امیر آمدند و نیازمندی کردند۔ و چون این حال را مشاهده کردند همه را الیقین شد که اجازت کلی به ایشان بوده است و بعد ازان هیچ کس را اشتباهی نمانده بود۔ و بعد ازان ازین چهار کس سوال کردند که

منزلِ شما ها در کجا است یکے فرمود کہ منزلِ من در خیرابات است۔ دیگرے گفت کہ منزلِ من درۂ آسیاست و آن دیگر گفت کہ منزلِ من در طوالیس است و آن دیگر فرمود کہ منزلِ من در خواجہ کلان است از ایشان پرسیدند کہ پس شما ہا چہ نوع جمع شدید گفتند کہ چون نزدیک این قریہ رسیدیم مایکدیگر را ہمین جا دیدیم و جمع یکدیگر جمع شدیم و از روان شدن یک دیگر خبر نہ داریم۔ این بود کہ بہ صحبتِ شما رسیدیم و بہ این دولت واصل گشتیم ؎

دولت ہمہ از خدائے بیچون آید | تا در حق ہر بندہ نظر چون آید
آن را کہ خدائے دولتے خواہد داد | ناگاہ ز سنگ خارا بیرون آید

بعد ازین واقعہ حضرت امیر بر درخدمت ملازم شدند۔ چنانکہ ہمہ عالمان و عارفان از صحبت ایشان بہرہ مندی بودند و اگر ہر یکے از فرزندان حضرت امیر کلالؒ بہ اوصاف ہر یکے مشغول می گردیم ہر یکے را مجلدے می باید و ہنوز منتہی نمی گردد و اما شمۂ از اوصاف ہر یکے و رمزے از ایشان بیان کنیم بر سبیل اختصار کہ تا از حالِ ایشان مر اصحاب را معلوم باشد انشاء اللہ ؎

اجازت یافت از لطفِ الٰہی | کزین اسرار بگزین انچہ خواہی

نقل است کہ امیر برہان کہ فرزند کلان تر حضرت سید امیر کلالؒ بودند و ایشان را وظیفہ آن بود کہ ہرگز با خلق اختلاط نمی کردند و ایشان را اُنسے با کسے نمی بود و دائم الوقت تنہای بودند

ذوق عقبیٰ یافت با دنیا نیارامد بچشم | جان جانانش دید با عقبیٰ نیارامد بچشم

و حضرت امیر کلال علیہ الرحمہ بارہا در حق ایشان این تشریف می فرمودند کہ این فرزند برہانِ من است ؎

ولیانے کہ بینایان راہند | سریر سلطنت راپادشاہند
دو کون ار در نظر شان خوصند دارند | نظر از جانب حق بر ندارند
نہادہ نام خود ہر یک گدائے | دو عالم رازدہ بر پشت پائے

از کمالات فرزند دوم الیشان حضرت امیر شاہ علیہ الرحمۃ آنست کہ کسب حلال می کردند و بخدمت بندگان خدائے تعالیٰ اصرت می کردند........... واز ہیچ احدے نصرت نمی کردند می فرمودند کہ ہر گز قتی را باز دادنی ہست سہ

قناعت کن بنان خشکی خویش | چو کردی از بروت سفلہ اندیش

ودائم الاوقات الیشان در کفایت مہمات درولیشان سعی لبیاری نمودند تا غایتی کہ اگر حاجتمندے حاجت خود را عرض می کرد بے تاخیر در مہمات او سعی کفایت می نمودند تا کفایت نمی شدے تسکین نہ بودے سہ

بکار افتادہ کار آموز می باش | بہر دل سوختہ دل سوز می باش
علاج دردمندان کن بہر درد | کہ ہر کس کو جراحت کرد بد کرد
چو مرہم خستہ را راحت رسان باش | بہ سختی چارۂ بے چارگان باش

این ہمہ سعی الیشان از برائے رضائے حق سبحانہٗ وتعالیٰ می بود و منت بر جان خود می نہادند ودائم الوقت در دریافت دلہائے بندگان خدائے تعالیٰ سعی می نمودند۔ کسب الیشان این بودہ کہ نمک آوردندے وبانمک خدائے تعالیٰ را عزوجل خدمت کردندے بنابرین ہمہ کارہائے الیشان نمکین بودہ است سہ

اے آنکہ بخوبی و لطافت نمکی	بر برگ گلے تازہ لطافت نمکی
تو شیر ز پستانِ ملاحت نمکی	بے غم بدی از زرد بے نگارت نمکی

واز کمالات جلالتِ قطبِ سید امیر حمزہ علیہ الرحمہ یکے آن بود کہ ہرگز امیر بزرگ ایشان را بنام نہ خواندہ بودند بجہت آنکہ ایشان را نام والد خود کردہ بودند۔ از براے این معنی دائم الاوقات ایشان را پدری گفتند بجہت رعایت پدر خود و ایشان را بہ صیادی امر کردہ بودند۔ روزے از روزہا پہ نزدیک والد خود آمدہ بودند۔ گفتند کہ اے مخدوم در دام ما ہیچ صیدے نمی درآید سبب چیست۔ حضرت امیر علیہ الرحمہ فرمودند کہ اگر شما ما باید کہ جانوران در دام شما در آیند و چون پروانہ گرد سر شما جانہاے خود فدا سازند در ہر کارہ غافل نباید کہ ہمہ وحوش و طیور بدام شما در آیند۔ و چون بر این امور اقدام نمودند ہمان مقدار صید بدام ایشان آمدے کہ آن را نہایت نہ بود۔ ہمہ بندگان خداے را عزوجل بہ ہمین صید و صیادی خدمت کردندے و از ہمہ زیادت آمدے و ہر جانورے کہ ہمان را بایستے ہمان جانور بدام گرفتار شدے۔ آرے ہر کہ کار خداے را عزوجل چنان بکند کہ خداے تعالیٰ بخواہد۔ خداے تعالیٰ ہم کارہا او چنان کند کہ او بخواہد ؎

تراگر بر دو گیتی برگزیدست	ہم آخر بہر کارے آفریدست
زتو جز بندگی کردن نہ شاید	کز و ہم جز خداوندی نہ شاید
حدیث دوزخ و جنت رہا کن	پرستش خاص از بہر خدا کن

نقل است کہ روزے مولانا شمس الدین خلیفہ کہ یکے از خلفاے حضرت امیر کلال اند

علیہ الرحمۃ در قریہ تمراق بودند کہ یکے از قریہ بخارا است و در اثنائے معرفت خود چنین فرمودند کہ درین زمانہ کسانے ہستند کہ ہر جا باشید و در ہر کارکہ باشید و ہر چند دور باشید بمجرد توجہ کردن بآن ایشان حاضر شوند و آن حضرت امیر حمزہ اند علیہ الرحمۃ شیخ زادۂ این دعا گو اند جماعتے از ہم سخنان گفتند کہ این دعویٰ را معنی بجا ہم و در ہمان زمان حضرت مولانا فرمودند کہ یا امیر حمزہ۔ سہ بار ہمچنین بگفتند بار سیوم ہم تمام نہ گفتہ بودند کہ حضرت امیر حمزہ لبیک گفتند و آمدند و فرمودند کہ اے مولانا ہمان یکبار رسیدہ نہ بود کہ سہ بار فرمودید۔ و چون اصحاب ارباب آن جماعت ممتحنان این حال را مشاہدہ کردند بکمال حال ایشان حیرت شدند۔ و حضرت امیر حمزہ دامن مبارک خود را در میان زدہ بودند و یکے تیشہ در میان خلانیدہ حضرت مولانا فرمودند کہ اے مخدوم شما کجا بودید و چہ کار مشغول بودید حضرت امیر فرمودند کہ ما بدان طرف کوراکے بہ صیادی مشغول بودیم کہ بناگاہ حضرت خداوند تعالیٰ آواز شما را بہ سمع ما رسانید و ما خود را در پیش شما می بینیم۔ آرے ایشان اہل نظر اند ہمچون کبریت احمر کہ اگر بہ مس وجود شما می رسد زر خالص می گردد۔ البتہ کارے بکنید و خویشتن را بہ صحبت اہل اللہ جائے سازید کہ فائدہ وجود شما باشد۔ ع

دل ہر چہ یافت از نظر رحمت تو یافت

نقل است کہ روزے حضرت امیر حمزہ را در خانہ ہیچ چیزے نبودہ و جماعتے انبوہ از فقرا بدیدن ایشان آمدہ بودند از جہت خاطر مبارک امیر پریشان شد۔ از برائے آنکہ روز بیگاہ بود ع

زحمت بود درویش را آنگہ چو مہمان در رسد

واز غایت بے حضوری لبسوے خانہ روان شدند می بینند کہ اہل خانہ الیشان نماز می کنند و وچون از نماز فارغ شدند حضرت امیر را معقوب یافتند و گفتند کہ یا امیر چرا تیرہ اید۔ الیشان فرمودند کہ جمعے مہمانان آمدہ اند وما در فکر ما حضر الیشانم۔ حرم الیشان فرمودند کہ اے امیر خدمت درون خانہ را ما قبول کردہ ایم و خدمت بیرون خانہ را شما قبول کردہ اید اقدام نمایند ؎

عیسیٰ نفسے دمے بیارام | شوریدہ مباش ہیچ ایام
بسیار دویدۂ درین کوے | آخر چہ شنیدۂ فرد گوے
این بادیہ را کجاست منزل | کین رفتن وآمدن چہ حاصل

وچون امیر بیرون رفتند وساعتے توقف کردند باز بتجسس خانہ آمدند دیدند کہ نان وآش وگوشت بسیار پختہ اند والیشان بر جائے نماز سجدہ کردند مر خدا ے را عزوجل مناجات می کردند وچون سر از سجدہ بر آوردند حضرت امیر خواستند کہ از الیشان سوال کنند آن صالحہ این عبارت درمیان آوردند کہ اے امیر امت محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم را امتانے می باشند کہ بسبب دوستی ومتابعت او بجاے می رسد کہ اگر مریم نمی شوند ولیکن صفات مریم الیشان را حاصل می شود ؎

گرچندین پردہ ہا از بہر ساز ست | خدارا در دل ہر بندہ راز ست
ازان روید گل وخار اندرین باغ | کہ ہم طوطیش می باید وہم زاغ
اگر بینی بید ونیکی مزن دم | کہ ہم ابلیس می باید ہم آدم

واین قصہ ہم در کلام حق تعالیٰ مذکور ست ومشہور ست۔ چون آن خادمۃ الفقراء والمساکین این عبارت درمیان آوردند سید امیر حمزہؒ فرمودند کہ از ہمان زمان حق سبحانہٗ وتعالیٰ غم روزی

را از من برداشت ؎

از لطف تو ہیچ بندہ نومید نہ شد | مقبول تو جز مقبل جاوید نہ شد
مہرت بکدام ذرہ پیوست دمے | کاں ذرہ بہ از ہزار خورشید نہ شد

وہر آئینہ ہر کہ کار خود را بخدائے تفویض می کند بیشک ہمہ کاروبار او را خدائے تعالےٰ کفایت می کند چنانکہ مشہور ہست و معروف کہ بکوشیدن روزی زیادہ نمی شود و امکان زیادہ شدن ہم نیست وبارہا حضرت امیر حمزہ می فرمودند این حدیث حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم را کہ مَنْ کَانَ لِلّٰہِ کَانَ اللّٰہُ لَہٗ ؎

زراہ بے خبری گفت بوالفضولے دی | مرا چو دید کہ جز میل در وفا نبود
چہ گفت گفت کہ چون روزگار می گذرد | ترا کہ وجہ معاش ز ہیچ جا نبود
جواب دادم و گفتم کہ این مپرس از من | ازان مپرس کہ او بندۂ خدا نبود
ترا کہ خدمت مخلوق می کنی نانی ہست | مرا کہ خدمت خالق کنم جزا نبود

وکسے کہ او را خدائے تعالیٰ بہ بندگی قبول فرماید ہمہ دنیا و آنچہ در دنیا است در جنب این معنی گم می کند۔ وہر کہ خدمت خدائے را چنان کند کہ خودی را از میان بردارد حق سبحانہ وتعالےٰ ہمہ چیزہا را طفیل او می گرداند ؎

ہر بادہ کہ از حضرت اللہ دہند | بے منت ساقی بہ سحرگاہ دہند
خواہی کہ کمال معرفت دریابی | از خود بگذر تا بخدا راہ دہند

نقل ہست کہ روزے از اکابر بخارا جماعتے از اکابر بخارا و یکی بزیارت حضرت امیر حمزہ

علیہ الرحمہ آمدہ بودند ہر یکے از خاطر خود چیزے مشخص کردہ بودند کہ اگر امیر حمزہ را دلایتے باشد مارا ماہی بریان وگوشت بریان و برنج در پیش ما حاضر سازند۔ حضرت خواجہ محمد پارسا ہم درانجا حاضر بودند و خاوندشاہ و ابوالقاسم و مولانا جلال الدین دابکنوی فرمودہ کہ مارا گرنج بریان می باید خواجہ محمد پارسا فرمودند کہ اے عزیزان دل خود را ازینہا پاک دارید وازین نیت درگذرید کہ نیک نمی باشد ایشان درنہ گذشتند وچون بحضرت امیر حمزہ رسیدند در منزل ایشان قرار گرفتند حضرت امیر حمزہ ماہی بسیار و گرنج پختہ بہ پیش اکابر حاضر آوردند و در پیش ہر یکے طبقے بنہادند خواجہ پارسا فرمودند کہ اے برادرکہ شما ازین مخورید کہ لقمۂ شما در راہ راست است۔ بعدازان حضرت امیر حمزہ گوسفندے در نظر اکابر آوردند خواجہ محمد پارسا فرمودند کہ اے برادر شما خاوندشاہ را بفرمائید و مولانا جلال الدین را بگوئید کہ تا بجہت خود بریان سازند کہ ما بریان کردن و پختن نمی دانم وچون این حال رامشاہدہ کردند ہمہ خجل گشتند۔ وچون آن ماہی راخوردند ہمہ را در اندرون دردے پیدا شد چنانکہ بے تحمل گشتند۔ خواجہ پارسا از امیر سوال کردند کہ احوال این مردمان باین نوع گشتہ است۔ حضرت امیر فرمودند کہ چون ایادست انچہ میان تو و ماست ؎

چونکہ آباد شد کہ انچہ میان تو و ماست
گر ہمہ عالم فانی کہ خراب است رواست

بعدازان خواجہ پارسا فرمودند کہ ؎

انچہ از کرم تو من گدا می خواہم
افزون ز ہزار پادشاہ می خواہم

ہر کس بہ در تو حاجتے می خواہد
من آمدہ ام از تو ترا می خواہم

این جماعت نزدیک آمدند که در معرض تلف افتادند به کرم عمیم تو از این جماعت این گناه را درگذرانید۔ بعد ازان حضرت امیر فرمودند ۔

طمع در جمله بستی پاے بستی — چو دست از جمله شستی راه رستی
همیشه نیک خواه دوستان باش — به نیکی کوش وانگه در امان باش
چو بد خواهی بکس از غم بکاهی — بهر کس نیک خواه از نیک خواهی

بعد ازان حضرت امیر فرمودند که هر که دوستی فقرا می کند و از ایشان بغیر رضاے حق تعالی چیزے دیگر می خواهند همان چیز را خداے تعالی بلاے او می گرداند تا بعد ازین مانند این کار نه کنند و درویشان را نه رنجانند۔ ولیکن تا ما دامے که بریان نمی پزند در نمی گذریم۔ بعد ازان خواجه پارسا فرمودند که اکنون برخیزید و به بریان پختن مشغول شوید که خاطر ایشان هم چنین می خواهد۔ خاوندشاه در خاطر گذرانیدند که ایجا ر دستا است۔ و استعداد بریان پختن حاصل نمی شود۔ حضرت امیر در آمدند و فرمودند که اے برادر ۔

عقل امسال بار بابستے — فکر را نیز راه بابستے

ولے ازین کار شما را چاره نیست مشغول می باید شد۔ بعد ازان خاوندشاه عاجز گشتند و گفتند که اے مخدوم دیگر با این مانند کار نه کنیم و توبه کردیم شما عفو فرمائید حضرت امیر فرمودند

سوے درویشان بیائی سست نیست — تا نه گوید انچه در رگهاے تست

بعد ازان حضرت امیر فاتحه بخواندند و در همان ساعت ازان بے حضوری خلاص یافتند و هم امیر فرمودند اے برادران در چنین محلها درویشان را به امتحان مرنجانید تا نه رنجید

واگرچه اینجا لو آمده مارا مرنج و مرنجان ؎

مرنجان و مخواهش عذر از پس | که بدکاری بود آزردن کس

یرنجانیدن کس هست آسان | بدست آوردنش نبود از آن سان

سنان صبر بر درویش کم زن | چو مرهم می نسازی نیش کم زن

ازبرائے آنکه شاید که درویش را خاطر به جائے دیگر باشد و به آن امور اقدام نتوانند نمود. وبدین سبب شما بے اعتقاد شوید. وبے اعتقادی در حق درویشان علامتے بدبخت است وزنهار در حق درویشان بے اعتقاد مباشید و بر کارهائے ایشان اعتراض مکنید مگر نامشروعے باشد که در کوشش شرع او را حجتے و برهانے باشد. بعد از آن اگر اعتراض کنی شاید بل تهمت بر خود نهی بهتر باشد که بر حال ایشان اعتراض نکنی ؎

آنچه بر طبع تو نیاید راست | چون ندانسته مگو که خطا است

باشد که در ضمن آن کار دیگر چیزے باشد که بظاهر معلوم شما نه باشد.

نقل است که روزے جماعتے از مریدان حضرت امیر حمزه علیه الرحمه به سفرے رفته بودند به جهت تجارت. دزدان بیامدند و ایشان را غارت کردند. آن جماعت به حضرت امیر متوجه شدند و چون ساعتے بگذشت آن دزدان بیامدند و همه چیزهائے ایشان را بیاوردند و بایشان تسلیم نمودند و ازین جماعت پرسیدند که شما را شیخے و مرشدے هست. آن جماعت فرمودند که آرے هست. آن دزدان گفتند که شیخ شما را صورت چنین و چنان است. آن مریدان گفتند هست. آن دزدان گفتند که شما گواه باشید که ما همه

به شیخ شما بیعت کرده ایم و ما همه مریدان ایشان شده ایم. و ازین کار توبه کرده ایم.
شما نیز سلامت برسید. شمارا برادر خود خوانده ایم. و چون ایشان ازان سفر مراجعت نمودند
به حضرت امیر حمزه آمدند. ایشان پرسیدند که شمارا دزدان در راه تشویش نه داده باشند.
ایشان گفتند که اے مخدوم وقتے که همت عالی شما یار باشد هیچ دزدے ویے بلکه بر ما قوتے نیابد

چه غم دیوار امت را که باشد چون تو پشتیبان | چه باک از موج بحر آن را که باشد نوح کشتیبان

حضرت امیر فرمودند که آن دزدان همه توبه کردند و از معتقدان اینجانه دان شدند.

نقل است که جماعتے از مریدان حضرت امیر حمزه علیه الرحمه به سفرے رفته بودند و بر لب دریائے
رسیده در کشتی در آمدند و چون به میانه رسیدند که ناگاه باد مخالف پیدا شد و نزدیک آمد که
کشتی غرق شود. ناگاه این مردمان توجه به حضرت امیر کردند و پارهٔ صابون نذر امیر کردند
در همان زمان باد ساکت شد و کشتی به کناره رسید و مردم بسلامت از دریا بیرون آمدند
چون آن مردمان بازگشتند و به بخارا رسیدند و به حضرت امیر علیه الرحمه آمدند آنچه گفته
بودند همه را نیاورده بودند حضرت امیر دست مبارک خود را کشاده باین مردم نمودند و گفتند
اے یاران ما منت نمی خواهیم شما یان ببینید که هنوز سختیهائے طناب از کتف ما نه رفته است
آن جماعت برخاستند و آنچه گفته بودند به تمام و کمال بیاوردند و توبه کردند. بعد ازان حضرت
امیر فرمودند که

چو یارے قادی نگه دار پائے | فرشته است دست دعا نگه دار
که یک بار دیگر نه لغزد ز جائے |

مرو با سر رشتہ یار دگر　　　　میادا کہ دیگر کند رشتہ سر......
ازاں جملہ دامن بیفشاند و گفت　　　　حق از بہر باطل نشاید نہفت

بعد ازاں حضرت امیر فرمودند کہ اے عزیزان مارا مقصود آن است کہ فردائے قیامت شما را در قبیلۂ بدفعلان نہ برانگیزانند و از دروغ گویان نہ گردانند۔
نقل است کہ روزے از مریدان سید امیر حمزہ علیہ الرحمۃ بہ سفر رفتہ بودند و در میان کوہسار فرود آمدند۔ مرکبان و یکے غلام ایشان را دزدان بردند ہر چند طلبیدند نیافتند فی الحال متوجہ بامیر حمزہ شدند و پارہ از گریخ تدارمیر کردند۔ چون ساعتے بگذشت ہمہ را بیافتند مریک مرکب را با بار بیافتند۔ چون بحصار رسیدند در کاروان سرائے قرار گرفتند و امید منقطع کردند۔ چون شب شد در دشت در آمد۔ چون پارہ از شب بگذشت آواز مرکب بگوش ایشان در آمد و چون برخاستند دیدند کہ مرکب سلامت با بار آمدہ است و ہیچ چیز از وے غایب نہ شدہ۔ چون بدر کاروان سرائے رسیدند، دیدند کہ سرائے بان گریان شدہ است۔ ازو پرسدند کہ سبب گریہ چیست سرائے بان گفت چنین مردے رسید و دست بر در زد فی الحال کشادہ گردید من برایشان سلام کردم مرا جواب دادند و گفتند زنہار با کس مگو۔ و نان بائی بود بردر کاروان سرائے او نیز تقریری کرد کہ چنین مردے خوش قدے بہ این نوع و بہ این صفت بیامدند من نیز دیدہ بودم۔ آن مریدان گفتند کہ بہ این صفت کہ شما می گوئید ایشان حضرت امیر حمزہ اند۔ کہ شیخ ماینند و ما بیعت بہ ایشان داریم۔ و چون از انجا باز گشتند بکاروان سرائے

رسیدند۔ سرائے یان وتان بانی بہ الیشان آمدند وحضرت امیر را دریافتند وبیعت بہ امیر کردند وچون آن نذرہا کہ بودند بہ نزدیک امیر بنہادند امیر علیہ الرحمۃ فرمودند کہ یک شبانہ روز پادریائی الیشان کردہ ایم تا این مزد مارا دادہ اند وما مردمان مفت خوارہ نہ ایم۔ مارا مفت نمی دہند۔ وہم حضرت امیر می فرمودند کہ از شریعت بہ رخصت عمل کنند اورا بہ بازار برند وبفروشند کہ از وے ہیچ کارے نیاید سہ

تا بر در مصطفیٰ نیائی ہرگز بہ در صفا نیائی

وامثال این بسیار گفتہ اند اگر بہ شرح آن مشغول می شوم بہ طول می انجامد۔

نقل است کہ روزے مردے پریشان کارے بحضرت امیر علیہ الرحمۃ بیعت کردہ بود۔ بعد از مدتے آن مرخواست کہ بہ آن کار نامشروع اشتغال نماید ناگاہ آوازے شنود کہ ہی بر این کار دست مکن۔ وچون برخاست ہر چند تحص کرد ہیچ کس را نیافت وباز ہمان کار نامشروع خواست کہ عمل نماید باز ہمان صفت آوازے شنید کہ اگر بہ این نامشروع دست می کنی الم بیابی۔ برخاست ہرچند احتیاط کرد ہیچ ذاتے را نیافت۔ باخود اندیشہ کرد کہ نکنم۔ وچون ساعتے بگذشت باز ہمان کار نامشروع شروع نمود۔ بعد از ان آواز پیدا شد دستے پیدا شد وبرگردن او چنان زد کہ آن مرد مدت سہ ماہ صاحب فراش گشتہ بود۔ وحال آنکہ این مرد در کرمینہ بود وحضرت امیر در بخارا۔ چون صحت یافت بحضرت امیر آمد۔ حضرت امیر فرمودند کہ اگر بہ این مابعد کاری کردے ہلاک می گشتی سہ

میان بخدمت شرعش زجان ودل دربند بدو لیش مگر از دوزخت نجات بود

نقل است کہ روزے حضرت سید امیر حمزہ علیہ الرحمۃ در موضع سماسی بودند بجماعتے از سالکان و ساکنانِ آن دیار در نظر امیر جمع شدہ بودند و حضرت امیر علیہ الرحمۃ بمعرفت مشغول بودند۔ دران میان معرفت حضرت امیر یکی غضب کردند لبیر عصاے خود اشارتے فرمودند حاضران ازین غضب تعجب کردند۔ حضرت امیر فرمودند کہ اے یاران یکے از لسنبت ما دران دیار گرگ دیوانہ می خواست کہ بگیرد اورا نہ گذاشتم و کشتم لبنایت پروردگار خود۔ یکے از مردمان بے اعتقاد دران میان بود گفت کہ زہے مجال کارے کہ کسے در سماسی بخارا باشد و سخن از سوخارے بگوید۔ امیر فرمودند ؎

از پئے صاحب نظران ہست کار　　　　بے خبران را چہ غم روزگار

وہمین کہ این شخص در خاطر خود این سخن را گذرانید فی الحال شکم او آماسید و نزدیک بہ ہلاکت رسید ؎

این سخن با دلت نہ با قالب　　　　وین سخن با سرت نہ با دستار

و چون آن بے اعتبار بر سر حرف خود برسید دانست کہ بد گفتہ ام کہ اولیائے خدا تعالیٰ ازین حال خالی نہ باشند و گفت کہ مرا بہ نزدیک سید امیر حمزہ ببرید حضرت امیر حمزہ در مراقبہ بودند سر برآوردند و گفتند ؎

دل نگہ دارید اے بے حاصلان　　　　در حضور حضرت صاحبدلان

ہاں اے نادان بدانکہ دانندت　　　　بدمی کنی و لطیف می خوانندت

در روے زمین......تمری　　　　تا زیر زمین روے نگردانندت

اے نادان دانستہ وآگاہ باش کہ خدائے عزوجل را بندگانے باشند کہ از شرق تا بغرب عالم بہ یک چشم زدن سیری کنند تو چہ گمان می بری کہ این لبساط خالی ہست۔ اکنون تو بردہ دیگے گوسفندے بمزار متبرک حضرت خواجہ محمد بابا سماسی دعوتے لبساز تا ازین بیماری خلاص یابی کہ ترا بروح الیشان حوالہ کردیم۔ ہمان زمان گوسفندے بیا ورد۔ وچنانکہ فرمودہ بودند بکرد حق سبحانہٗ وتعالیٰ ہمان زمانش صحت کرامت فرمود۔ ہمان روز بہ سوغارے آمدند وآن شخص ہم بہ الیشان آمدہ بود وآن قصۂ گرگ ہم چنان واقع بودہ کہ امیر فرمودہ بودند وہمان ساعت گرگ را کشتہ بودند۔ وچون آن مرد آن حال را دید توبہ کرد واز مردان راہ حق تعالیٰ گردید ؎

اے بے تو حرام زندگانی — خود بے تو کدام زندگانی
ہر زندگی کہ بے تو باشد — مرگیست بنام زندگانی

نقل است کہ روزے حضرت امیر حمزہ علیہ الرحمہ گذر الیشان بہ قشلاق عندا فتادہ بود کہ یکے از قریۂ بخارا است ومردمان آنجا از معتقدان الیشان بودند۔ چون خبر یافتند کہ حضرت امیر ازین رہ می گذرند ہمہ مردم بہ پیشوائی امیر علیہ الرحمہ بیرون آمدند بہ طمع آنکہ حضرت امیر فرود آیند کہ زمستان بودہ است۔ وہوا الغایت سرد بود۔ چون بنزدیک حضرت امیر رسیدند درخواست کردند کہ اگر حضرت فرود آیند غایت لطف خواہد بود۔ حضرت امیر فرمودند اگر ہیزم خشک یافت می شود فرود آئیم۔ واگر یافت نمی شود نمی فرود آئیم۔ آن مردمان فرمودند کہ ہیزم خشک یافت نمی شود بجز آنکہ بر سر مزار یک درخت توت خشک است۔

ولیکن ہیچ کس ازان درخت مجال ندارد کہ یکے دندان کاہ آں بگیرد۔ حضرت امیر فرمودند کہ زود بروید و تمام شاخہاے وے را بشکنید کہ وے در بہار سبز می شود۔ چون اجازت یافتند تمام شاخہاے وے را بشکستند و بیاوردند و آں درخت در ہمان بہار چنان سبز شد کہ گویا ہرگز خشک نبودہ است۔ بفرمان خداے عزوجل نیز ہم سبز است ؎

درخت سبز داند قدر باران تو خشکی قدر باران را چہ دانی

نقل است کہ وقتے ہم چنین واقع شدہ بود کہ مدت سہ شبانہ روز باران آمدہ بود و ہنوز می آمد و جماعتے از مردمان ہمان دیار ایشان بنزدیک حضرت آمدند و التماس کردند کہ اے مخدوم سہ شبانہ روز است کہ باران می آید و ہیچ ساکن نمی شود۔ اگر شما عنایت فرمائید دعا کنید باشد کہ ببرکت شما باران ساکن شود و ما را الیقین است کہ دعاے شما نزدیک خداے تعالیٰ رد نمی شود۔ حضرت امیر حمزہ علیہ الرحمہ فرمودند کہ اے عزیزان وقتیکہ وقت ایستادن باران می شود خود بخود بخواہد ایستاد۔ آن مردمان فرمودند اے مخدوم ما ہمہ مردمان فقرا و اہیم و در تشویشیم اگر شما این عنایت بفرمائید ما ہمہ ازین تشویش خلاص یابیم و چون بسے مبالغہ کردند حضرت امیر فرمودند یکے خادم خود را کہ بیرون شو و باران را بگو کہ تا ساکن شود۔ چون خادم بیرون شد ہوا یکشاد و روشن گشت ؎

اے مقصد ہمت بلندان مقصودِ دل نیازمندان

و ہم چنین است ہر کہ کار خداے را عزوجل بظاہر و باطن می کند او در خاطر دارد و ہمچنانکہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند من کان للہ کان اللہ لہ صدق رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

نقل است کہ روزے حضرت امیر حمزہ علیہ الرحمۃ بیرون می رفتند و چون برکوہ بابانے دوغی رسیدند کہ بہ ناگاہ ابرے بغایت سمگین از طرف قبلہ بیرون آمد چنانکہ ہوا تاریک شدہ باران باریدن گرفت و رعد و برق حبشق آغاز کرد و ہمہ مردمان درہم شدند کہ مگر قیامت خواہد شد ؎

سماو بے ہوا شد و زنگاری گشت	اے دوست بیا و بگذ للّٰان ہر چہ گشت
گر عزم وفاداری اینک دل و جان	ور عزم جفا داری اینک سر و طشت

و چون حضرت امیر دیدند کہ احوال مردمان دگرگون شد روے خود را بسوے قبلہ گردانیدند و بدعا مشغول شدند و بہ انگشت اشارت کردند ہمان زمان ابرہا دو پارہ شد بعضے بہ طرف شمال و بعضے بہ طرف جنوب رواں شد و ہوا بکشاد و روشن گشت۔ بعد ازاں حضرت امیر فرمودند کہ اے یاران کہ اگر شما می خواہید کہ ہمہ کار شما راست شود می باید کہ یک قدم بلکہ یک دم بے زبان خداے تعالیٰ نباشید۔ و یک قدم از شریعت محمدی بیرون نہنید و ترک نفس و ہوا بکنید و رضاے خود را فروگذارید و رضاے حق تعالےٰ را طلب کنید تا دولت آخرت بیابید۔ چنانکہ در قرآن مذکور ست قولہ تعالیٰ وَاَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّہٖ وَنَہَی النَّفْسَ عَنِ الْہَوٰی فَاِنَّ الْجَنَّۃَ ہِیَ الْمَاْوٰی ۔ ؎

تا کم نہ شوی وکمتر از کمتر نشوی	در مجلس عاشقان تو محرم نہ شوی
تا از دشدۂ جملۂ عالم نہ شوی	اندر صف خاصان تو محرم نہ شوی

نقل است کہ روزے خواجہ محمد پارسا با جماعتے بدیدن حضرت امیر حمزہ آمدہ بودند و چون

شام در دشت درآمده خواجه را در خاطر آمد که اگر یکے از مریدان امیر بودے تا با وے صحبت داشتے چه خوش بودے و چون خواجه محمد را این در خاطر بگذشت حضرت امیر در زاویهٔ خلوت بودند مر یکے خادم خود را فرمودند که زود بیرون شو محمد خواجه قشلاق غزاری را طلب کن. خادم بیرون رفت و سه بار محمد خواجه بگفت هنوز در خانه نشسته بود که محمد خواجه از در درآمدند و سلام کردند حضرت امیر فرمودند که اے خواجه در جماعت خانه خواجه محمد پارسا آمده اند بروید و با ایشان صحبت دارید و چون به نزدیک خواجه درآمدند خواجه فرمودند که شما از قشلاق عذر اچه وقت بیرون آمده اید محمد خواجه فرمودند که همین زمان بود که آواز آمد که اے محمد خواجه ترا امیر می طلبید و طلب می کنند چون چشم خود را فراز کردم و بگشادم خود نشستن را درین مقام می بینم. و چون خواجه این حال را مشاهده کردند به کمال حال ایشان معترف شدند تا بدانی که مریدان را و معتقدان این خاندان را این مقدار قرب و منزلت هست زنهار بے اعتقاد نباشی تا خود را در ورطهٔ هلاکت و ضلالت نیندازی.

نقل است که روزے مولانا کمال الدین پدر میدانی رحمة الله علیه بدیدن حضرت امیر حمزه آمده بودند و ایشان را یکے فرزند بوده و آن فرزند شاد محمد نام بود با خود آورده بودند و چون در جماعت خانه حضرت امیر حمزه درآمدند پاے این فرزند ملغزید و بغلتید در نشوے جماعت خانه. مولانا فرمودند زود برخیزید حضرت امیر فرمودند که اے مولانا این فرزند شما در خانه دان ما افتاد و در خاندان درویشان افتادن مبارک می باشد و نشان نیک بختی هست.

آزاد بندۂ کہ قبول دلے شود | خرّم تنے کہ خاک رہ کاملے شود
ناچار ہر کہ خط فرمان دست کاملے | آرے ہمیں کہ ہمت او کاملے شود

و بعد از آن کہ مولانا زادہ قات رسیدند خدمت شاہ محمد را ذوق آن شد کہ بزیارت خانہ کعبہ بروند و چون بہ ولایت ہری رسیدند ایشان را ملاقات بحضرت شیخ زین الدین خوافی افتاد قدس اللہ سرہٗ و صید دلِ ایشان بہ کمند محبت شیخ گرفتار شد و مدتے بہ ملازمت حضرت شیخ می بودند و ہفت بار بطواف خانہ کعبہ رفتہ بودند و درین مدت چند بار حضرت شیخ فرمودند مراین شیخ شاہ را کہ اے شیخ شاہ شما را کدخدائی باید شد و چند بار کار کدخدائی ایشان بجائے رسیدہ بود کہ موقوف بہ خطبۂ نکاح ماندہ بود بے واسطہ آن کار برطرف گشت تا وقتے کہ شیخ شاہ را ذوقِ بخارا در افتاد از حضرت شیخ اجازت حاصل کردند و بہ بخارا آمدند و از نبیرہا ے امیر کلال کہ فرزندیہان بودند نسبت افتاد بہ ہمان نفس امیر علیہ الرحمۃ

نقل است کہ روزے یکے از مریدان حضرت امیر حمزہ را اشترے در لاے افتادہ بود ہر چند جہد کردند بیرون نہ توانستند آورد تا وقتے کہ عاجز گشتند و نزدیک آمد کہ شتر ہلاک شود۔ متوجہ بہ حضرت امیر علیہ الرحمہ گشتند و زمانے در تفکر رفتہ کہ بناگاہ بے واسطہ شتر از لاے بیرون افتاد و آن زمان حضرت امیر در جماعت خانہ با جماعتے در معرفت بودند کہ بناگاہ بہ سر عصاے خود اشارتے حملہ کردند حاضران متحیر ماندند۔ حضرت امیر فرمودند کہ فلان کس مارا اشتر در لاے ماندہ بود بعنایت حق سبحانہٗ تعالیٰ آن را از لاے بیرون آوردیم۔ ہمان زمان تاریخ نوشتند و چون آن مرد آمد ہمان زمان این چنین واقع شدہ بود

اسرار ازل را نہ تو دانی و نہ من — این حرف معمّا نہ تو خوانی و نہ من
باشد پس پردہ گفتگوے من و تو — چون پردہ بیفتد نہ تو مانی و نہ من

نقل است کہ روزے حضرت سید امیر حمزہ را ذوق آن شد کہ بہ ولایت کرمینہ بروند قضا را گذر بہ موضع طوالیس افتاد و یکے از معتقدان ایشان بر سر راہ پالیز کشتہ بود و پالیز را جوے می کشید کہ حضرت امیر رسیدند۔ چون حضرت امیر را دید بہ قدمہاے ایشان افتاد و عرض نمود کہ اے مخدوم من این فالیز را بہ آن نیت کاشتہ ام کہ خربزہ کہ بپزد بہ حضرت شما ببرم والے کاش کہ خربزہ پختہ بودے تا بہ پیش شما آوردمے۔ امیر فرمودند کہ ما نقد را نسیہ نمی سازم می باید کہ تو درآئی و ازین خربزہ پختہ بیرون آری۔ آن مرد گفت کہ اے مخدوم این پالیز ہنوز ہمہ میدارد خربزہ از کجا یافت شود۔ حضرت امیر فرمودند کہ ترا ہیچ چارہ نیست می باید کہ درآئی و خربزہ بیرون آری۔ آن مرد قدم بہ پالیز در نہاد و دید کہ بہ فرمان حق سبحانہ و تعالیٰ ہمان مقدار خربزہ زرد شدہ بود کہ ہیچ نہایت نہ دارد حضرت امیر فرمودند کہ خربزہ ہا را بیرون آرید کہ ما را فرصت ایستادن نیست۔ آن مرد را تا مجالش بود خربزہ بیرون آورد و حضرت امیر علیہ الرحمہ و جماعتے کہ با ایشان بودند از ان خربزہ سیر بخوردند و خربزہ ہمان نوع بجاے خود ایستادہ و آن مرد پالیزبان می گوید کہ ما مردمان فقیر احوال بودیم ہمان نفس حضرت امیر ہمان مقدار برکت دیدیم کہ آن را غایت و نہایت نبود و ما نیز چنان خوش وقت گشتیم کہ از طرف دنیا بدیگیے محتاج نماندیم ؎

ہر جا قدوم اہل سعادت درون شود — آید صفا و درد و کدورت برون شود

نقل است که روزے یکے شیخ به نزدیک حضرت امیر حمزه آمد و از ایشان سوال کرد که چون است که در خاندان شما هم خلوت نشستن نمی باشد. حضرت امیر علیه الرحمه فرمودند که خلوت را هم صحبت می باید که تا بادی به نشینیم. آن عزیز فرمود که اے امیر! اگر خلوت می نشینید من نیز با شما می نشینم. حضرت امیر فرمودند شما چه نوع می نشینید. آن عزیز فرمود که یکے کوزهٔ آبے می درآریم و چهل مویزی می گیریم و چهل روز به این آب و بدین مویز اوقات می گذاریم. حضرت امیر فرمودند که خلوت خاندان ما نوع دیگر است. آن عزیز فرمود که خلوت شما چه نوع می باشد. حضرت امیر فرمودند که اولاً طهارت می سازیم و هر روز یکے گوسفندے به تمام و کمال می خوریم و بهمان طهارت روزِ اول چهل روز نماز می کنیم و به طهارت دیگر احتیاج نمی باشد. آن مرد گفت که یک بارے دعوی را ببینیم که معنی هست یا نے. آن عزیز فرمود که ما هم برین نوع می توانیم نشست. حضرت امیر فرمودند دو گوسفند مهیا می ساخته باشند و به خلوت درآمدند و گوسفند را بخوردند و گوسفند دیگر به نزدیک آن شیخ ماندند. چون آن عزیز ربعے از آن گوسفند بخورد در شکم او چنان دردے پیدا شد که از خود بیخود گشت و بیهوش شد. چون بعد از زمانے بهوش آمد بعد ازانے حضرت اعتقاد و توبه کرد. و حضرت امیر بهمان صفت مدت هفت شبانه روز نشسته بودند و آن شیخ و بعضے مردان همان دیار آمدند و از حضرت امیر درخواست کردند که بیرون آیند هیچ کس را قوت این ملازمت نیست. بعد ازان حضرت فرمودند که اے یاران ما می خواستیم که یک چله برآریم شما ما را نگذاشتید و بدرخواست تمام بیرون آمدند. و کمال ایشان را نهایت نبوده ـــــ

واز کمالات سید امیر عمر رضی اللہ عنہ کہ برادر خورد تر امیر حمزہ بودند آن است کہ وقتے در ولایت نسف پالیز کاشتہ بودند و پالیز را پختن نزدیک شدہ بود و آب دران ولایت کم می باشد تا وقتے کہ خداوند تبارک و تعالیٰ دہد۔ مردمان آن دیار ہم اتفاق کردند۔ اول آب را پالیز حضرت امیر عمر می ماہیم و پالیز ایشان را آب می دہیم و بعد ازان درمیان خود قسمت می کنیم مگر یک شخصے بہ آن رضا نہ داد۔ چون آن مردمان آب را پالیز حضرت امیر رسانیدند آن شخص آمد و گفت کہ بر آمدن آب اعتماد نیست و آب را از پالیز امیر عمر برداشت۔ آن مردمان می خواستند کہ او را منع نمایند حضرت امیر عمر فرمودند کہ اے یاران شما خاطر ہائے خود را ازین سبب مشغول نہ دارید کہ این آب آتشی است می کند و چون نمی ماند باید کہ بسوزد۔ چون آن مردمان این نفس از امیر بشنیدند ہمہ بر خود بلرزیدند و چند مرد را درخواست کردند آن مرد گفت ہر چہ باداباد من این آب را نمی گذارم و ہمہ مردمان ازین حال پریشان گشتند۔ حضرت امیر علیہ الرحمۃ ہمہ مردمان را اجازت دادند کہ مانع نہ شوید۔ و چون مردمان می رفتند حضرت امیر گذاشتند و ایشان ہم برفتند ؎

ہمہ آزادگان از رنج جستند — زبان خویش و سود خلق جستند
ہنرمندے کہ راہ یاد سر دید — ز خود عیب و زبیگانہ ہنر دید
حکیمانے کہ دور اندیش گشتند — دوائے خلق و دردِ خویش جستند
درخت بارکش چون بیخ دیر یافت — سعادت ما کجا ہر بے خبر یافت

وچون شب در دست درآمد غلام آن شخص به جہت پختن طعام بطلب آتش بیرون آمدہ بود وچون آتش بہ نزدیک درخانہ رسانید بر درخانہ او سباتے بودہ و آتش بہ سبات رسید وچون سباطہ آتش درگرفت وخانہ او سوختہ شد بتمام وکمال۔ وچون این حال واقع شد این مرد درخانہ نبود۔ چون بیامد واین حال را مشاہدہ کرد بر کردہٴ خود پشیمان شد وبر سر حرمت خود رسید۔ اکنون دانست کہ بد کردہ است در پاے مردمان افتاد وگفت کہ اے یاران اگر شما مدارک این کار نمی کنید کار من ازین خراب تر شود۔ وآن مرد مع مردمان بہ طلب حضرت امیر علیہ الرحمہ روان شدند۔ امیر عمر را دو سفلہ کہنہ یافتند کہ در یک ویرانہ مستغرق گشتہ اند ومتوجہ قبلہ شدہ اند۔ چون این جماعت آمدند حضرت روے بہ ایشان کردند وگفتند کہ اے یاران ما می خواستیم کہ این بالیز قوت طاعت مطیعان گردد چون راضی نہ شدید فداے شما باد لیکن این قدر باید دانست کہ دل بدست آوردن کار آسان نیست وہمین کہ تا از خود نگذشتے وبہ مراد خود مشغول نہ شدے بہ مقصود کے رسیدے۔

تا دل دوستان بدست آری | بوستان پدر فروختہ بہ
دردمند ہزار آن مشوید | کہ یکے راز خود برنجانید

وچون برنجانیدن دلے رضا دادی خود را رنجیدہ می گردانی چنانکہ حق تعالیٰ در کلام مجید خود فرمودہ است۔ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ۔ وقطب ہروی جابر بن عبداللہ انصاری درین معنی ہم اشارتے فرمودہ است کہ چون گاو را وقت سر بریدن می شود بر خرمن این طائفہ می گذارند وچون تردیان را وقت سوختن می شود بر دیوار این

طائفہ می تہند و چون یکے راحی اندازیدبراین طائفہ می در اندازید وہر کرا دیدۂ باطن بینا بود بہ این طائفہ معترض نمی شود ؎

نابینا را بہ چشم باطن چہ خبر | وز عیدہ ...... داود کر
واندرہمہ عمر خود بخوردی کاہے | گرلذت لوزینہ نداشتے چہ خبر

واین واسطہ آن است کہ چشم دل اورا کور گردانیدہ اند۔ ولے بدانید کہ اگر ہمہ اولیاء اللہ در حیات خود ولایت وکرامت نمودہ اند واز ایشان ظاہر شدہ است۔ اما این فقیر را گر در خاطر است بعد از وفات خود کرامت و ولایت نماید از برائے آنکہ کرامت نمودن روا نیست۔ بلکہ پوشیدہ داشتن آن واجب است واگر بے اختیار در وجود آید روا باشد بلکہ پوشیدہ داشتن بہتر باشد

نقل است کہ یکے مردے از مریدان سید عمر رحمۃ اللہ علیہ در موضع کثرتے بود ـــ حال آنکہ آن مرد دعوتے عظیم ساختہ بود وحضرت امیر را طلب کردہ بود دمردمان موضع خود را ہم طلب کردہ یکے ازان مردمان پیش زبان گفت مراین صاحب دعوت را کہ توچہ مقدار از برائے امیر عمر رنج بری ہیچ یار از ایشان ولایتے دیدہ؟ آن مرد گفت مرا عدا این است کہ از ایشان بدین نوع چیزے طلب کنم ومرا ہیچ در خاطر نمی آید دمرا بخدمت خود کار است ؎

انکم چہ قبول می کند یار | اے مرد بی دیدہ مردمی کن

آن مرد گفت اگر تو نمی خواہی مرامی باید کہ از برائے ما انگور عسلی کا کی تازہ بیارند تاما ازان بخوریم وبعد ازان بہ نزدیک امیر عمر آمدہ بنشست۔ حال آنکہ زمستان بود

وہوا بنایت سردبود امیر عمر ایں خداوند خانہ را فرمودند کہ زود در باغ شود از دو قطار باغ بگذرد و بر سر قطار سیوم شود آن آش کہ بر قطار ست بردارد و آن مقدار کہ می توان آورد انگور بیارد تا این مردمان بخورند۔ و چون آن مرد بہ آن امر اقدام نمود و بہمان نشانے رفت ہمان مقدار انگور آورد کہ حاضران متحیر ماندند۔ امیر فرمودند کہ شما انگور بخورید و خود از خانہ بیرون آمدند و ہمان دم بسوخارے رسیدند۔ و بعد ازان ہر چند امیر را طلبیدند نیافتند و چون بسوخارے آمدند دیدند کہ امیر آنجا نشستہ اند۔ آن مرد صاحب دعوت فرمود کہ اے مخدوم دعوت مہیا گشتہ است و ہمہ مردمان منتظر بقدم شما ہستند۔ حضرت امیر فرمودند کہ بروید آن دعوتہا را نگاہ دارید کہ ما فردا آنجا خواہیم رفت۔ و چون مردمان برفتند آن مرد ہمان شب بمرد و چون روز شد صاحبش ہم بمرد۔ بعد ازان امیر رفتند و نماز جنازۂ او بگذاردند۔ باید کہ نزد اولیا ءاللہ دل خود را نگاہ دارید۔ اے بے حاصلان در حضوری حضرت صاحبدلان مؤدب باشید۔ نیز استادی گوید ؎

اے آنکہ ز مشک نافہ بر خورداری ۔۔۔ می کوش ز خود کہ خاطرے نہ آزاری
گر قاصد آزار دلِ ملبل بود ۔۔۔ از عمر ازان نیافت برخورداری

نقل است کہ روزے حضرت امیر رحمۃ اللہ علیہ در شہر کیش بودند کہ یکے مردے بہ نزد حضرت امیر آمد و گفت اے مخدوم از اتراک از مریدان اسماعیل اتا جمع شدہ اند و انواع نامشروعات درمیان ایشان در وجود می آید۔ شما ایشان را منع بفرمائید

وحال آنکہ این خبر کنندہ ازان قوم بودہ۔ وآن جماعت اتفاق کردہ بودند کہ اگر سید عمر بہ نزدیک ما می آیند ما ایشان را شہید بکنیم و خون بہاے ایشان را ہم میدہیم۔ وچون حضرت امیر عمر علیہ الرحمہ خبر نامشروع شنیدند بے توقف روان شدند و ہیچ کس دیگر با ایشان ہمراہ نہ بود۔ مگر یک کس آوازدہ شہاب الدین بود۔ اورا امیر نیک بخت می گفتند و آن دیہہ را ہم دہ جاوز داران می گفتند۔ آن نیک بخت فرمود کہ اے مخدوم آن مردمان اگرچہ در ولایت مسلمانند ولیکن مسلمانی را نیک نمی دانند۔ وبغایت انبوہ اند تا باشند کہ شمارا الم رسانند۔ حضرت امیر فرمودند کہ ایشان چند کسے باشند۔ آن مرد فرمود کہ اگر جمع شوند ہزار کس بیشتر باشند واللہ اعلم۔ حضرت امیر فرمودند ۔

گر با تو بود عنایت حق ۔۔۔ از خصم ہزار صد میندیش
با پنجۂ شیر بچہ می زن ۔۔۔ در کام نہنگ و مار زن ریش

اے عزیز اگر عنایت خداے تعالیٰ با ما یار است از انبوہے ایشان ہیچ باک نداریم چنانکہ آن قطب ہروی خواجہ عبد اللہ انصاری رحمۃ اللہ علیہ فرمودہ اند کہ چون راہ پاک از مدعی چہ باک ۔ وچون سید عمر درمیان آن مبتدعان در آمدند آن جماعت ہمہ متوجہ امیر شدند و دشمن ایشان خواست کہ تا دست در گریبان امیر زند امیر دست اورا بہ سوے پشت او بر دند و گفتند کہ اے نامرد ہر دو دست تو خشک باد تا بیش ازین چنین عمل نہ کنی فی الحال ہر دو دست او بر پشت چسپیدہ شد و آن

مبتدعان متحیر ماندند و در قدمہاے حضرت افتادند و روی بر خاکِ قدم امیر می مالیدند۔ و توبہ وزاری می کردند و از راہ ضلالت باز گشتند۔ بعد ازان امیر فرمودند کہ دستہا بعد از سہ روز دیگر نیک می شود اگر شما با اخلاص توبہ می کنید۔ بعد از گذشتن سہ روز حضرت امیر علیہ الرحمہ دعا کردند خداے تبارک و تعالیٰ دستہاے اورا چنان گردانید کہ اول بودؔ۔

اگر تیغ عالم بہ جنبد زجاے　　　　نہ بُرّد کسے تا نخواہد خداے

تا بدانی کہ ہرکہ فرمان خداے را عزّ و جل با اخلاص می کند و متابعتِ رسول اللہ را علیہ الصلوٰۃ والسلام بہ طریقۂ اخلاص می کند از ہمہ مہالک خلاص می یابد و دعاے او ہرگز رد نمی شود۔ ہمہ کارہاے اورا خداے تعالیٰ چنان کفایت می کند کہ ادمی خواہد چنانکہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند۔ من کان للّٰہِ کانَ اللّٰہُ لہٗ۔

نقل است کہ حضرت امیر عمر در دہِ آہنِ بجوار رحمتِ حق تعالیٰ خرامیدہ بودند بسالِ ہشت صد و سہ از ہجرت نبوی علیہ السلام و بعد از یک سال واللہ اعلم الیشان را بہ بخارا آوردہ بودند و بجوار حضرت امیر بزرگ تسلیم نمودند و آن قوم کہ الیشان را آوردہ بودند ہمان چوبہا بر سرِ قبر الیشان علے نہادہ بودند۔ آن چوب سبز شدہ و شاخہا بر آوردہ بود۔ ہمہ مردم بہ نظارۂ آن چوب می آمدند یکے ازان مردمان در تنک آن درخت پناہے ساخت و آب ریخت در ہمان وقت خشک گشت و آب ریزندہ نیز کور شد۔ و یک عزیزے حضرت عمر را رحمۃ اللہ علیہ در خواب دید الیشان فرمودند کہ چرا گذاشتید کہ در تنک آن درخت آب ریزد۔ اگر آب نہ ریختے ہرگز خشک نمی شدے۔ اگر از ہمہ اوصاف الیشان را تقریر

کنیم وبکمال حال ایشان مشغول شویم عشرے از عشران نکرده باشیم۔ بالا این مقدار اکتفا کرده شد تا یادگار بماند مر معتقدان را۔ و معلوم گردد کہ کاتب این مسودہ مولانا و سیدنا حضرت شہاب الدین بودہ اند رحمۃ اللہ علیہ کہ نبیرہ حضرت سید امیر حمزہ بودند رحمۃ اللہ علیہ۔ و بہ حقیقت فرزندان کسے می باشد کہ در ہمہ احوال و اعمال بہ متابعت ایشان باشد۔

نقل است کہ یکے از فرزندان کوک اتا با روزے با جماعتے بہ رباط حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ آمدند و آن عزیز یکے فرزندے خرد بود۔ چون حضرت امیر این جماعت را در مہمان خانہ قرار دادہ بودند۔ بعد ازان برخاستہ فرمودند کہ زود طعام مہیا سازید کہ روز بیگاہ است۔ چون طعام مہیا گشت خادم مر حضرت را فرمود کہ چہ اجازت می دہید تا طعام بیاریم۔ حضرت امیر فرمودند کہ یک زمان توقف بکنید تا من بروم و بہ بینیم۔ امیر بہ طرف مطبخ روان شدند آن فرزند خرد اتا با میر مطبخ امیر یکے دیگے در غایت خوردی بنہادند۔ آن فرزند با خود گفت انچہ درین دیگ است مرا و پدر مرا بس نمی آید و این مردمان دیگر ہر یک گرسنہ خواہد ماند۔ بعد ازان حضرت امیر فرمودند مر خادم را کہ اوّلا یکے کاسۂ آش ما می کشیم بعد ازان دیگر شما بدانید۔ و چون امیر بسم اللہ الرحمٰن الرحیم گفتند و یکے کاسہ آش بکشیدند و سفرہ را روان ساختند آن پسر حضرت امیر را فرمودند کہ شما را چنان کہ می باید طعام بخورید۔ ہمان مقدار نان و آش آمدہ است کہ ہیچ کمی نبودہ است۔ و

ازان یک دیگ ہیچ کم نہ شدہ بود۔ و تنور نان چنان پُر بود گویا از دے نیم نانے بیرون نیاوردہ بودند۔ چون پسر آن چنان بدید برخاست و بہ نزدیک پدر خود آمد و گفت اے اتا یکی دیگ چنان خوردہست کہ اگر کسے آن دیگ را بہ بیند دو کس طعام آن دیگ را بہزار سعی اگر سیر شوند۔ و این مقدار طعام کہ در نزد شما آوردہ اند از ان دیگ گویا یکے کاسہ آش بیرون نیاوردہ اند و این مقدار نان کہ بہ نزدیک شما آوردہ اند ہنوز آن تنور پر از نان استادہ است۔ و معلوم نیست کہ ازین تنور یکے تا نان بیرون آوردہ باشد یا نے۔ چون اتا این سخن را شنیدند بہ این جماعت برخاستند و بہ مطبخ حضرت امیر علیہ الرحمۃ آمدند و از حضرت امیر التماس کردند کہ می خواہیم کہ ما را بہ مطبخ خود راہ دہید کہ دستور آن ہست کہ اجازت باشد۔ امیر فرمودند کہ در آیند۔ و چون اتا با جماعت خود در آمدند آن حال را مشاہدہ کردند۔ حضرت امیر فرمودند کہ اے اتا ازان روز باز کہ حضرت امیر حمزہ علیہ الرحمہ بہ این فقیر خدمت را اشارت و اجازت فرمودند۔ ہیچ نمی بینیم کہ این آش و این نان ازین جا خالی باشد۔ و ہر چیز کہ حضرت امیر ما را سپارش نمودند ہمان نوع ہست ہیچ نقصان در وے نمی باشد۔ چون اتا این حال را مشاہدہ کردند فرمودند کہ می خواہم کہ ما را و یاران ما را بخدمت گاری خود قبول فرمایند کہ تا ما را ازین جا نصیبہ باشد۔ حضرت امیر علیہ الرحمہ فرمودند کہ چون در خاطر شما این می گذرد یارے این فرزند شما را بہ فرزندی قبول کردیم۔ بعد ازان اتا شاکر و شادمان از انجا روان شدند۔ و آن فرزند اتا را بہ شیخ

نام نہادند۔ بعد ازان حضرت امیر فرمودند کہ این بہ واسطۂ آن است کہ ہر کہ حق سبحانہٗ و تعالیٰ را کار چنان کند کہ می فرماید حق سبحانہٗ تعالیٰ ہمہ کارہا ورا چنان کفایت کند کہ او خواہد

نقل است کہ روزے جماعتے از مردمان غدبود کہ اند قرای بخارا است لطواف مزار امیر سید کلال علیہ الرحمہ آمدہ بودند دران زمان خواجہ بہاءالدین بودہ اند۔ آمدند وطواف کردند۔ خواجہ فرمودند کہ اے یاران یک زمان در سایہ ہاے درختان بہ استراحت مشغول شوید۔ تاما ازبراے شما طعامے مہیا سازیم۔ آن جماعت برخاستند و زیر سایہ ہاے درختان آمدند و بایکدیگر گفتند کہ درخواب رفتن چہ حاصل می شود برخیزید کہ تا بمزار پرانوار حضرت امیر کلال علیہ الرحمہ طواف می کنیم وبعد ازان بیائیم تا وقت طعام پختن۔ آن جماعت برخاستند دیگر قدحضرت امیر آمدند وطواف کردند وہمان زمان روان شدند وباز ہمان سایۂ درختان کہ خواجہ فرمودہ بودند آمدند ونشستند وچون ساعتے بگذشت خواجہ بہاءالدین آمدند وفرمودند کہ مگر شما بخواب نہ رفتہ اید۔ این جماعت فرمودند کہ بہ طواف مزار حضرت امیر کلال علیہ الرحمہ رفتہ بودیم۔ خواجہ فرمودند کہ بہ اولاد ایشان پیش آمدید گفتند نہ توانستیم۔ خواجہ فرمودند کہ شما یان خام رفتید وخام باز آمدید۔ باز شمارا می باید رفت وبہ اولاد ایشان پیش باید آمد وبعد ازان طواف می باید کرد۔ آن جماعت چون نزدیک

یکبار حضرت امیر علیہ الرحمہ رسید تشویش کہ امیر کلال علیہ الرحمۃ می آیند ۔ چون بہ نزدیک حضرت امیر رسیدند امیر فرمودند کہ اے یاران شما ہا را خواجہ بہاء الدین سرگردان ساختہ است ۔ و فی الحال دست در بغل کردند و یک تا نان گرم بیرون آوردند ۔ و بہ ایشان دادہ فرمودند کہ اکنون بہ طواف مزار حضرت امیر بروید کہ اکنون پختہ می شوید و پختہ می آئید ۔ و چون این جماعت باز طواف کردند و مراجعت نمودند و بہ نزدیک خواجہ بہاء الدین رسیدند ۔ آن یک تا نان در پیش خواجہ نہادند ۔ خواجہ فرمودند کہ اکنون پختہ آمدہ اید سہ

صوفی نہ شود صافی تا در نہ کشد جامے ۔۔۔ بسیار سفر باید تا پختہ شود خامے

نقل است کہ روزے حضرت امیر کلالؒ بہ عمارت مشغول بودند و خلقے انبوہ در نزد عمارت آمدہ بودند و بکار عمارت مشغول بودند در دیگاہ شدہ ناگاہ حضرت امیر کلالؒ بہ خانہ رفتند و جماعتے کہ در کار گل بودند در خاطر گذرانیدند کہ اگر امیر را ولایتے باشد ہر یکے مارا یکتا نان گرم می دہد کہ آتش بحیثن دیری می شود ۔ چون بعد از زمانے حضرت امیر آمدند بہ ایشان ہیچ ما حضرے ہمراہ نہ بود ۔ و چون بہ میان مردمان رسیدند و برجا گاہ خود نشستند این جماعت کہ نان گرم طلبیدہ بودند با زبا یک دیگر گفتند کہ اے یاران ما آنچہ از ولایت امیر چیزے طلب می کردیم درین ولایت نہ بودہ است کہ ناگاہ حضرت امیر برخاستند و بہ نزدیک این جماعت آمدند و فرمودند کہ اے بے تحملان اینک بگیرید آنچہ می طلبید ۔ د

دست در بغل کردند و تمام این خلق را تمام و کمال نان پیدا دیند۔ ہمہ بہ کمال ایشان معترف شدند و بعجز خود آمدند و توبہ کردند۔ و بعد ازان حضرت امیر فرمودند کہ اے یاران مارا در خاطر آن می گذرد کہ شما از ما آخرت طلبید و ترک ہوائے نفس بکنید کہ شمارا در آخرت شرمندگی نباشد۔ و لے شکر بگوئید شما خدائے را عزوجل کہ شما ہر چہ می طلبیدمی یابید و ما چہ کنیم تا باشد کہ ما انچہ خواہیم ہم بیابیم۔ و لیکن ملے یاران دانستہ و آگاہ باشید کہ ہیچ مرغے بہ دام ہیچ صیادے گرفتار نمی شود تا دقتے کہ نفس از ہوا و ہوس خالی نہ باشد۔ و اگر از ذکر خدائے تعالیٰ غافل می شود در بلا و گرفتاری در می ماند۔ نعوذ باللہ۔ و بارہا حضرت امیر کلالؒ می فرمودند اے دریغا کہ عمر بہ آخر رسید و یک کسے نیافریدہ کہ بہ دنیا و بہ کار دنیا درماندند و بہ نفسہائے خود گرفتار شدند و راہ آخرت را فروگذاشتند ؎

اے داد بباد عمر در نادانی　　　تو قیمت عمر خویش کے دانی
فردا کہ بزیر خاک تنہا مانی　　　گوئی کہ کنم توبہ و لے نتوانی

آن ہست کہ کار خود را در خدمت حق سبحانہٗ و تعالیٰ و در متابعت شریعت محمدی علیہ الصلوٰۃ والسلام بہ جائے رساند کہ او را ہیچ حجابے نہ ماند و درمیان مشرق و مغرب ہر چہ باشد ازان او را وقوفے باشد کہ اگر روئے دست نظر کند ہر چہ در مشرق باشد معائنہ ببیند و اگر بر پشت دست نظر کند ہر چہ در مغرب باشد بہ ببیند تا کہ اگر کارے بہ مریدے درماندگی آرد و محتاج شیخ خود شود آن شیخ بہ عنایت حق سبحانہٗ

وتعالیٰ کفایت گرداند۔ وہم اورا این ہمہ مرتبہ بہ برکت متابعت حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم میسر می شود ولازم آن باشد کہ خود نمائی نہ کند۔ کارے بہ خلاف مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم نہ کند۔ با علم عمل کند۔ اگر علم خواند طاعات بہواے دریائی نہ کند۔

نقل است کہ روزے حضرت سید امیر کلال علیہ الرحمۃ در ہمان موضع خود بعبادت رباط مشغول بودند۔ یکے را در خاطر چیزے گذشت کہ ہیچ کس را جاے درد نمی کند تا یکے چیزے بیارد کہ حضرت امیر را ہیچ پرواے آن نیست۔ ہنوز ساعتے نہ گذشتہ بود کہ یکے عزیز را درد دندان کردہ بود نان بسیار و مویز بسیار گرفتہ بہ نزدیک حضرت امیر آورد و عرض نمود کہ اے مخدوم در شبانہ روز است کہ مرا درد دندان ہلاک کردہ است۔ بہ نزدیک شما آمدہ ام کہ شما دعا در حق من بکنید۔ باشد کہ بہ برکت شما حق تعالیٰ این درد از من ببرد کہ طاقت کشیدن این درد ندارم۔ حضرت امیر فرمودند کہ پیشتر بیائید۔ تا من ببینم کہ کدام دندان شما درد می کند چون پیشتر آمد حضرت امیر علیہ الرحمہ انگشت مبارک خود را بران دندان نہادند و سورۂ اخلاص بخواندند و بدان دندان بدمیدند ہمان زمان درد دندان چنان برفت کہ گویا ہرگز نبودہ است۔ بعد از ان امیر فرمودند کہ اے یاران اخلاص ورزید تا خلاصی یابید و بدانید کہ ہر عملے کہ دروے اخلاص نہ باشد آن عمل درمے را می ماند کہ بروے سکہ پادشاہی نہ باشد آن درم را ہیچ کس قبول نمی کند و چون سکۂ اخلاص با وی ہمراہ شد وے را دیگر کسے

رد نمی کند و قبول می کند۔ و دیگر دانستہ باشید کہ ہر چند عمل اندک است
و بہ اخلاص است آن عمل بسیار است بنزد حق سبحانہ و تعالیٰ۔ و ہر چند عمل بسیار
است کہ با وے اخلاص نیست آن عمل ہیچ قدرے ندارد نزد حق سبحانہٗ و تعالےٰ
کار خود را بہ اخلاص بکنید کہ شما را در نزد حق تعالیٰ قربتے و منزلتے باشد۔ اے عزیز
من اندیشہ آن بکن کہ این عمل از تو در وجود می آید۔ ترا در عالم آخرت آبروے
باشد و رخود آن تفکری باید کرد۔ و اگر طمع نہ داری اندیشہ بکن کہ بہ کجا خواہی رفت
خرد آن است کہ اول اندیشہ کند و بعد ازان کار آغاز کند تا ازان کار شرمندگی
نہ باشد۔ ؎

اندیشہ ز مرگ مصطفیٰ باید کرد شادی و طرب جملہ رہا باید کرد
با شرف و کمال گرد جامہ بدل مارا طمع خام چرا باید کرد

نقل است کہ روزے حضرت امیر کلال علیہ الرحمۃ با جماعتے از مریدان ہما دیار
خود بگذاردن نماز جمعہ بہ بخارا آمدند و حضرت امیر بہ معرفت فرمودند کہ اے یاران
شیخ محمد آغائی بازرگان در ولایت بلخ وفات یافت حاضران را ازین سخن تعجب
افتاد کہ امیر در ولایت بخارا و سخن از ولایت بلخ می گویند۔ بعد ازان حضرت امیر
فرمودند اے یاران دانستہ و آگاہ باشید کہ خداے را عزوجل بندگان می
باشند کہ کار ایشان در بندگی و متابعت رسول او کہ محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم اند
بجاے می رسد کہ ہر چہ در مشرق و در مغرب است بہ پیش نظر ایشان ظاہر است و بلخ

چہ مقدار راہ است۔ چون تاریخ بنوشتند ہمان روز واقع شدہ بود۔

نقل است کہ سلطان اولوغ بیگ را روزے ذوق آن شد کہ نماز جمعہ را بہ سوخاری گذارند و مولانا شہاب الدین بہ نصیحت خلق مشغول می بودند۔ و چون سلطان اولوغ بیگ بہ مسجد در آمدند و نظر بہ سقف مسجد کردند حضرت مولانا قصۂ سلیمان پیغمبر می گفتند۔ و چون مولانا دیدند کہ سلطان نظر جاے دیگر دارد حضرت مولانا شہاب الدین فرمودند کہ حضرت سلیمان بہ آن عظمت استماع کلام مورچہ گوش می کردند۔ تو ہرچند برتری از سلیمانؑ برتر نۂ و من ہرچند ضعیفم از مورچہ کمتر نہ ایم تو یک زمان گوش ہوش بمن دار۔ فی الحال برخاستند و زانوے ادب بہ نشستند۔ و چون نماز بگزاردند اشارت بخانہ امیر کلان کردند۔ چون بہ جماعت خانہ امیر آمدند و ساکن شدند حضرت ہمان اش وظیفۂ خود حاضر گردانیدند تا بہ مقدارے کہ از تمام لشکر زیادہ آمد۔ بعد از ان سلطان بخانۂ خود رفتند بہ امیر بایزید کلان نکی سیان تنکہ سفید فرستادند و یکے تنکۂ سفید را نشان کردند و فرمودند کہ اگر امیر را ولایتے باشد دین تنکۂ سفید را از براے ما بفرستند و چون امیر بایزید این سیان را بہ نزدیک بداشتند حضرت مولانا شہاب الدین را فرمودند کہ اے فرزند اگر این را بگیرم مخالفت آبا کردہ باشم و اگر نہ گیرم پس مرد رنجیدہ شود بر این کار چیست۔ حضرت مولانا فرمودند کہ بگیرید و در صرف کار خود بکنید۔ بعد از ان بگرفتند و بکشادند وظیفۂ زر را ہمین تنکہ را بگرفتند و بہ امیر بایزید تسلیم نمودند

و فرمودند کہ اے بایزید این تنکہ را ببر و سلطان اولوغ بیگ را بدہ و بگو کہ این تنکہ
را در خزانۂ خود انداز تا خدائے تعالیٰ در خزینۂ وے برکت بکند۔ ہمان بود
کہ در خانوادہ معاملہ بگرفتند و پیشتر حضرت امیر کلال علیہ الرحمہ خود فرمودہ بودند
ہر کہ از برائے خدا دینارے یا درمے یا تار سوزنے بدہد خدائے تعالیٰ مراد وے
را برآرد ان شاء اللہ تعالیٰ حضرت امیر حمزہ علیہ الرحمہ دائم الاوقات مر اصحاب
خود را این وصیت ہا می کردند چنانکہ امیر بزرگ مر یاران خود را فرمودہ اند و
این فقیر نیز خواست کہ تا ختم بہ این وصیتہا و بیان سلسلہ این خاندان علیہم
الرحمہ باشد اکنون وصیتہائے کہ مر اصحاب خود را حضرت امیر حمزہ می فرمودہ اند
این ست کہ اے یاران اول قدمے کہ در راہ می نہید می باید کہ بہ صدق بنہید
تا بنائے کار شما اصل باشد۔ چنانکہ حضرت والد ما فرمودہ اند و ہمہ اہل اللہ ہم
برین اند کہ مردمان از وصول بدان سبب در ماندند کہ وصول شرع را گذاشتہ اند
داول می باید کہ اعتقاد خود را درست گردانند و از شک و شبہہ و بدعت و ضلالت
دل خود را از جمیع نامشروعات خالی گردانند ۔

تا بیخ حرص بر نہ کنی از زمین دل ‏ ‏ ‏ ‏ از شاخہائے وے نتوانی کہ برخوری

و در اعتقاد خویش مقلد نباشید و ہر چیزے کہ تعلق ۔ این راہ دارد آن را تحتی
و برہلے آمادہ دارید تا چون حاجت آید از عہدۂ آن نتوانید بیرون آمدن
و اے یاران ہیچ چیز زشت تر از آن نیست کہ آدمی را سخن از مذہب و اختلاف

واتفاق متقدمان گویند و آن راثنه داند و آن علامت جہل او باشد سه

اگر فرزند سلطان جہانی ‌‌ ‌‌ چو دانش نیست کم تر از سگانی

چاکہ این راہ روشن ترین ہمہ راہ ہا است و نزدیک ترمی باشد و دلائل ایشان روشن ترین ہمہ دلائلہا است و مذہب ایشان درست تر و بہتر ترمی باشد و حضرت امام نجم الدین عمر نسفی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ چنین فرمودہ اند تصوف چیست واہل تصوف کیست۔ دایشان چند گروہ اند اولاً بدانکہ تصوف پاکیزہ گردانیدن دل است از غیر اللہ تعالیٰ و آراستن تن است بہ فرضہاے خداے تعالیٰ۔ وسنتہاے پیغمبر اعنی محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم۔ اکنون بدانکہ اہل تصوف برگزیدگان خداے عزوجل وروندگان سنت مصطفٰے اند علیہ الصلوٰۃ والسلام۔ مگر در زمان ما کہ ایشان دوازدہ فریق گشتہ اند و یازدہ فریق در راہ بدعت وضلالت افتادہ اند نامہاے ایشان این ہست اول حبیتہ و اولیائیہ وشمراخیہ واباحیہ وحالیہ وحلولیہ وحوریہ وواقفیہ ومتجاہلیہ ومتکاسلیہ والہامیہ۔ اما بدانکہ ہر یک ازین ہا بر چہ مذہب بودہ اند واعتقاد ہر یکے بر چہ نوع است۔ اما مذہب حبیہ آن است کہ ایشان می گویند کہ چون بندہ بہ درجہ محبت رسد و خداے عزوجل را بہ دوستی بگرفت او از دوستی دیگران بترسد۔ وقلم تکلیف از دے برخیزد وخطا وعبادت از دے برخاستہ شود و حرام بر وے حلال گردد و مانند این کارہا وروزہ بر دے مباح باشد وایشان سینۂ عورت

خود را نہ پوشند و این کفر محض ہست والیشان را نتوان شناخت مگر بہ افعال۔
وزینہار اے سالک راہ صحبت از الیشان بریدہ دار تا در ورطۂ کفر نہ افتی۔
اما مذہب لیاسیہ آن ہست کہ می گویند چون بندہ بدرجۂ ولایت رسد خطاب امر
ونہی از دبرخیزد۔ والیشان می گویند کہ ولی ز نبی فاضل تر ہست واین نیز گمراہی
است وکفر وضلالت ہست نعوذ باللہ من ذالک۔ اما مذہب تمراحیہ آن ہست کہ می
گویند کہ چون صحبت قدیم شود امر ونہی از وے برخیزد وبہ آواز نے ودف وطبل
وسماع خوش وقت شود والیشان زبان خود را مباح دارند ومی گویند کہ زبان ما
ریاحین ہست ہمچون کہ بوئیدن گل مباح ہست واین قول عبد اللہ تمراحی ہست
کہ بصورت صلاح در عالم می گردند وخون ریختن الیشان مباح ہست در شرع۔
اما مذہب اماحیہ آن ہست کہ می گویند کہ ما را ولایت باز داشتن خود نیست از نصیحت
واز دیگران چگونہ باز داریم والیشان امر معروف ونہی منکر را بجا نمی آرند والیشان گویند
امر معروف ونہی منکر کفر ہست والیشان بدترین خلق اند۔ اما مذہب حالیہ آنست
کہ الیشان می گویند کہ رقص کردن ودست بر دست زدن حلال ہست ودر میان
سماع بیہوش شوند وحال آرند ودر الیشان حرکت نماند وآنہا کہ مریدان الیشان اند
می گویند کہ شیخ ما حال آورد این خلاف سنت وبدعت وضلالت ہست۔ اما
مذہب حلولیہ آن ہست کہ گویند نظر کردن بر روے شاہد وزن صاحب جمال
ولپسر امرد حلال ہست ودران حال از شادی رقص کنند ومی گویند کہ صفتے از

از صفات خداے تعالیٰ بما رسیده و ما را بدان صفت مقاصد حاصل آمد۔
و این نیز محض کفر است ۔ اما مذہب حوریہ آن است کہ در حال بے ہوشی وصال
حوران بدماغ دخن حاصل آید و چون بہوش آیند غسل آرند و این نیز باطل ست
اما مذہب واقفیہ کہ خداے را عزوجل حق المعرفت بمعرفت نتوان شناخت و
بندہ از شناخت صفت وے عاجز ست و این می گویند کہ ترا تو دانی و بس ترا
نداند کسے و این نیز گمراہی ست ۔ اما مذہب متجاہلیہ آن است کہ ایشان لباس
فاسقانہ پوشند و می گویند کہ ما را دفع ریاست از تن خویش و این نیز ضلالت
است ۔ اما مذہب متکاسلیہ آن است کہ ایشان ترک کسب کنند و روے
بدرہاے مردان آرند و دریوزہ وار زندگی بہ بندگی تن و شکم پر کردن و
زکوٰۃ اموال ورزند و از قرآن آموختن و علم آموختن روے گردانیدہ باشند
و متابعت کتب مبتدعان کنند و گویند کہ قرآن حجاب راہ است و ابیات و
اشعار جملہ حکما را طریقت نام نہادہ اند و غیر خدا را یہ آموختن ابیات و اشعار
گذارند و این ہم ضلالت ست و باطل ۔ اما مذہب کہ برحق است آن است
کہ ایشان متابعت می کنند سنت رسول اللہ را یعنی سنتہاے محمد مصطفےٰ صلی اللہ
علیہ وسلم و فریضہاے حق سبحانہ و تعالیٰ را در وقت گذارند و از شعر و سماع پرہیز
کنند و از مشاہدہ بازی احتراز کنند و از لقمہ حرام بپرہیزند و بار خلق کشند
و بر کس بار خود نہ نہند و اگر ایشان را بشناسند ایشان از خلق گریزان باشند

درمسلمانان رحم کنند وبا ایشان مدارا کنند یعنی رفق و نرمی کنند۔ و دایم الاوقات
از حق ترسان باشند وگناہانِ خود را از حق تعالیٰ آمرزش خواہند و غیبت نہ کنند
و بدنیا و آرایش و آسایش دنیا تکیہ نہ کنند و دل نہ بندند و بسیرتِ نیک مردان
وصالحان و تابعان صحابہ روند و مشائخ گذشتہ را انکار نہ کنند و اہل بدعت را
متابعت نہ کنند و این قوم اہل سنت و جماعت برحق اند و زنہار دوستی ایشان
را از دل خود بیرون نہ نہند کہ دوستی ایشان رضائے حق تعالیٰ است و رضائے
رسول خدا است چنانکہ خدائے تعالیٰ در کلام مجید خود فرمودہ ہست اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ
امْتَحَنَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ لِلتَّقْوٰى لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ عَظِيْمٌ۔ و چون از حال
این طائفہ مطلع گردی در متابعتِ ایشان باش و با ایشان صحبت دار ۔ ؎

زدانائی دمے ارزد جہانے | نیرزد صد سر نادان بنانے
بپرہیز از صحبت نادان کہ دانش | کند تاثیر در تو از زبانش
زدانایان بردران دانش پذیرند | چو شمعے کان ز شمعے بار گیرند
درآن کن جہد تا دانش پذیری | کہ نادان خیزی و نادان بمیری

وازان یازدہ فریق کہ اہل بدعت و ضلالت اند پرہیز کنی و با ایشان صحبت
نداری کہ بہ آخرت نہ درمانی ۔ ؎

چہ خوش گفت آن خردمندِ خندان | کہ رو از صحبتِ نادان بگردان
درختِ نفسِ نادان بر نیارد | حضورِ صحبتش دردِ سر آرد

کسے چون عمر با نادان بسر برد   شود نادان و نادان خواہد او مرد

در اہانت ایشان سعی بلیغ نمایند کہ بہ وعدۂ صاحب شریعت محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم برسی کہ فرمودند مَنْ اَھَانَ صَاحِبَ الْبِدْعَۃِ اٰمَنَہُ اللّٰہُ تعالیٰ مِنَ الْفَزَعِ الْاَکْبَرِ۔ و اللّٰہُ و رَایَاکُم وصلی اللہ علی محمد وآلہ اجمعین۔

وحضرت امیر حمزہ علیہ الرحمۃ می فرمودند کہ اے یاران دایم الاوقات شما منتظر آن باشید کہ کے وقت نماز شود کہ تا بہ اداے نماز مشغول گردید واے یاران طہارت را می باید کہ پیشتر از وقت نماز سازید کہ تا اگر در وقت نماز طہارت سازید نباشد کہ در وقت نماز تقصیرے واقع شود۔ نماز را با خشوع و با حضور بگذارید واز خداے تعالیٰ ترسان باشید۔ و در وقت نماز گذاردن بہ ہیچ کارے مشغول مشوید۔ چنانکہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم می فرمایند عَجِّلُوْا بِالصَّلوٰۃِ قَبْلَ الْفَوْتِ وَعَجِّلُوْا بِالتَّوْبَۃِ قَبْلَ الْمَوْتِ و دایم الاوقات بتوبہ مشغول باشید چنانکہ حضرت رسالت علیہ الصلوٰۃ والسلام می فرمایند اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ کَمَنْ لَّا ذَنْبَ لَہٗ۔ و دیگر بدانید مردآن بود کہ قوت خود را از فاقہ و گرسنگی بر اندازد واز خواب غفلت خود را دور دارد تا تواند بیدار باشد. واز سخنش کہ بے ضرورت بود تا تواند نگہدارد۔ و زنہار نہ گوید و دایم الاوقات خویشتن را بہ نماز و روزہ آراستہ دارد چنانکہ گفتہ اند ؎

خود را بہ نماز و روزہ بگداختہ گیر   سجادہ بروے آب انداختہ گیر

چون حجرۂ باطنت صفائے بگرفت   بر نقش و نگار آب ساختہ گیر

و بار بار حضرت امیری فرمودند کہ اگر حاضر ید بخسپید و اگر در خوابید با اہل حسرت و مصیبت مشغول باشید کہ مصیبت را خواب نمی باشد و حاضران را بے ادبی است پاے بہ حسرت دراز کردن۔ فاما اہل مجاہدہ را خواب نمی باشد

خواب بیدار سیت چون با دانش است

وائے بیداری کہ با نادانش است

و تا بتوانید ہیچ آفریدہ را بہ چشم حقارت نظر نہ کنید شاید کہ او را بہ نزدیک حق سبحانہ، و تعالیٰ مرتبہ از شما نزدیک تر باشد

گر آفتاب ملک و اگر سایۂ الٰہ   در ہیچ کس بہ چشم حقارت مکن نگاہ

خواہی کہ چشم اہل دلے بر تو اوفتد   اُفتادہ باش در رہ غربت چو خاک راہ

بزرگے گفتہ است کہ حق سبحانہ، و تعالیٰ سہ چیز را در سہ چیز پنہاں کردہ است غضب خود را در معصیت پنہان کردہ است در رضاے خود را در طاعت پنہان کردہ است و قدرت خود را در عجز پنہاں کردہ است۔ تا یک دیگر را دوست دارند بہ نسبت آنکہ باشد کہ آواز دوستان خدائے تعالیٰ باشد۔ و شما بدانید کہ این عمل در راہ طریقت اصلے و بزرگی دارد و مے باید کہ بہ این معنی سعی بلیغ نمایند و می باید کہ ہیچ کس را بجہت دنیا تعلیم نہ کنند تا دین شما در سر دنیا نہ رود کہ دنیا بہ نزدیک خدائے تعالیٰ غیر معتبر است و دوستی دنیا حقیر است۔ و از ہمہ

حقیر تر ہست۔ و دین خود را فداے دنیا مکنید کہ جاہل تر ازان کس ہیچ کس نیست
کہ دین خود را براے دنیاے دیگران بفروشد و بہمین سبب از رحمت خداے تعالیٰ
باز ماند۔ و این چنین کسے در ہر دو سراے خوار می شود ہر کہ رضاے خلق را طلب
کند و فرمان خداے تعالیٰ را بگذارد و ہم چنان باشد کہ خشم خداے را عزوجل
اختیار کردہ باشد و خداے تعالیٰ خلق را از وے خشمگین گرداند ہر کہ از براے رضاے
خداے تعالیٰ از خشم خلق باک نہ دارد خداے تعالیٰ نیز از وے راضی باشد
و خلق را نیز از وے خوشنود گرداند۔ و اگر کسے با شما خصمے کند با وے مشغول مشوید
کہ خصومت را پایانی نمی باشد و مبادا کہ دین شما بر سر خصومت برود و بدوستی خلق
نیز مغرور مگردید کہ این دوستی ایشان پائدارے نمی باشد و طمع و غیرہ از خلق بریدہ
دارید و آنچہ حق سبحانہٗ و تعالےٰ بہ شما ارزانی داشتہ ہست قانع باشید۔ کہ طمع گین
ہمیشہ غمگین ہست و قانع ہمیشہ شادمان ہست۔ ؎

مرا بعز قناعت خداے کرد عزیز ازان بہ خصم و طمع دامن دلم پاک ہست
کاواک ہست طمع بسیار خلق بریدم ازان کہ می دانم کہ ہر سر حرف طمع را میانہ کاواک ہست

و در طاعت عجب می آرد کہ در غیبت شما مشغول شوید۔ و نماز را چنان بگذارید
کہ دایم بگذاری در خلا و ملا یعنی در پیش مردمان آہستہ تر مگذارید کہ بہ چشم
مردمان خود را نیک نمائی ؎

طاعت از بہر ریا شرک خفی ہست یا خدا را باش یا عقبیٰ طلب

دمی باید کہ طمع از مردمان وجاہ الیشان برداری واز مددگاری الیشان را بزاری کہ این چنین کسے نزد مردمان خواری گردد۔ وہر کہ طمع از خلق بریدہ می دارد در ہر دو جہان عزیز ومکرم وبہ نزد خدا ے تعالی عزیز می گردد۔ وہر کہ شمارا مددگاری نہ کند شکر بگوئید۔ مددگاری از اللہ طلبید۔ واگر تقصیرے بکند شکایت مکنید وعذر دسنے از خویشتن بخواہید ودائم عذر خواہ باشید وہیچ کس را عیب جوے مباشید ومنافقان را نصیحت مکنید تا آنگاہ کہ آنہا را قابل نصیحت نہ بینید۔ واگر ملامتش کنید او نشنود ودشمن شما گردد۔ سہ

کسے را کہ بینی زحق برگران | منہ پاوے اے خواجہ حق درمیاں
چو درد نگیرد عدو وانذت | بریخد بجان او بر بجا ندست
نگین خصلتے دار اے نیک بخت | کہ در موم گیرد نہ در سنگ سخت

واگر کسے خطا گوید در مجلسے وی را ہیچ مگوئید مگر در خلا ماند واگر بدانید کہ قابل نصیحت است بگوئید۔ مگر آن کہ تعلق بہ گناہ دارد آن زمان ہم بلطف بگوئید سہ

گر نصیحت کنی بہ خلوت کن | کہ جز این شیوہ نصیحت نیست
ہر نصیحت کہ بر ملا باشد | آن نصیحت بجز فضیحت نیست

واگر رنجے بہ شما رسد از خلق عفو فرمائید وبجز آن ہمی ینمائید۔ واگر کسے شمارا تعظیم نہ کند زنہار شما در خاطر خود راہ نہ دہید چیزے کہ فلان کس مرا تعظیم نہ کرد وزنہار خود را ازین نوع سخنان نگاہ دارید واگر کسے شمارا تعظیم کند وشما را نیک

گو یید شما در خاطر آن را مدارید و خود را مغرور نہ گردانید کہ من مرد عزیزم یا چنین دل دارم ؎

عیب است بزرگ برکشیدن خود را | وز جملۂ خلق برگزیدن خود را
از مردمکِ دیدہ بباید آموخت | دیدن ہمہ کس را و ندیدن خود را

وزنہار بمدح مردمان و بہ ذم ایشان خود را یکسان دارید تا در ورطۂ ہلاک نہ افتید و اگر بر شما المے رسد یا بیماری آید زنہار بہ خدائے تعالیٰ راضی باشید وشکر حق تعالےٰ بجا آرید و ہر چند بیمار باشید و نتوانید برخاست شما نماز را قضا نہ کنید و اگر نعوذ باللہ قضا شود زود یاد آری آن مشغول شوید و بدانید کہ آن بیماری گناہان شما را کفارت شود کہ ہیچ بلائے کہ بر بندہ نازل می شود تا بآن بلا صبر کنی و توبہ کنی ہمہ را دفع می کند و اگر درمیانِ مردمان باشید ہر چہ از شرع بگویند بشنوید و اگر باطل گویند مشنوید و اگر نیکی از خلق بہ شما رسد بہ آن تازہ روئے مشوید و اگر شما را بد گویند شما زبانِ خود را کوتاہ دارید و انصاف بدہید و انصاف مخواہید کہ روزے مولانا عارف دیہ دیگرانی رحمۃ اللہ علیہ می فرمودند کہ با ہمہ مردمان پیشانی را کشادہ دارید و رعایت بجا آرید و پرہیزگار باشید و زبان خود را از مردم نگاہ دارید و تکبر نہ کنید و فروتن باشید نہ چنانچہ خوار باشید۔ در ہمہ کارہا میانہ رو باشید کہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند خَیرُ الْاُمُورِ اَوسَطُھا و چنین بنگرید و ہر جانب منگرید۔ و ہر جانب مردم

بسیار باشد به ایشان نه ایستید واگر باید بضرورت سخن گفتن آن را آهسته گوئید
چنانکه گفته اند ؎

تا توانی هر کجا باشی زبان خاموش دار — زان سخن سودے نباشد کمتر آن را گوش دار
وانچه گوئی گوش کن دیوار خانه نشنود — زانکه مر دیوار ها را گوش باشد هوش دار

واگر کسے با شما سخن گوید نیکو شنوید و فرو گذار مکنید و سخنے که مردم را ازان
خنده آید زنهار مگوئید۔ و خویشتن را میارائید واگر ضرورت دارید چیزے
ازمردم بخواهید دران مبالغه نه کنید و هیچ ذاتے را به ظلم و گناه دلالت نکنید
و در خانوادۀ خویشتن خوش خلق باشید واگر با شما درشتی کنند زبان خود را
نگاه دارید و سخن را از سر اندیشه بگوئید واگر از اهل حرمت شما را نزدیک
خوانند به آن مغرور مشوید۔ واز دنیا و اهل دنیا گریزان باشید و دنیا را
از خود و بر خود عزیز مدارید۔ و تا توانید صحبت با عالمان عامل ورزید و یک قدم
از طلب علم دور مباشید که علم بے عمل دستمال شیطان است اگر علم اندک بود و به آن
عمل کنند آن بسیار باشد و هم امیر فرمودند که جاهل همچو مزدوریست که همه روز کار می کند
به آخر دو مزد می دهندش و عالم بے عمل همچو هندسے است که خطے بر جائے می کشد مبالغے
که بحاصل می آید و نمی دهندش۔ پس بدانید که علم و معرفت هر چند بیشتر می شود رنج کمتر می شود
و ثواب بیشتر۔ پس معلوم شد که اصل همه کارها علم است و بے علم هیچ جائے نمی رسد۔ ؎

گر منیت سیم و زر چه هنر است گو مباش — بر خوان فضل زهر خوری به بود بسے

بدانید کہ اصل در ہمہ کارہا علم است و پرہیزگاری است و بدانید کہ ہیچ نعمتے بہتر از ایمان نیست
و ہیچ کارے بہتر از خدا پرستی نیست و ہیچ عبرتے بہتر از مرگ نیست و بدانید کہ دنیا کشت زار
آخرت است در دنیا عمل آخرت بکنید تا رستگار باشید و چنانکہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم
فرمودہ اند اَلدُّنْیَا مَزْرَعَۃُ الْآخِرَۃِ ؎

کنونت کہ دستے است تخمے فگن | دگر کے برآری تو دست از کفن
نتابد دگر ماہ و پروین و زور | کہ سر برنہ داری ز بالین گور

دمی باید کہ خود را از عجب و ریا و تکبر و حسد و غیبت و بخل و کینہ و عداوت و نفاق نگاہ داری
کہ اینہا در آدمی علامت بدی است نعوذ باللہ منہا ؎

ریا و عجب کوہ آتشین است | نمی دانی کہ کوہ دوزخ این است

و علم از برائے جاہ و قبول خلق نیاموزند کہ حضرت پیغمبر فرمودہ اند مَنْ تَعَلَّمَ الْعِلْمَ لِغَرَضِ
الدُّنْیَا لَمْ یَجِدْ رِیْحَ الْجَنَّۃِ صدق رسول اللہ دمی باید کہ علم را از برائے آن طلب کنید تا یگانگی
خدائے را عزوجل بدانید و در بندگی کردن عالم باشید جاہل نباشید چنانکہ رسول علیہ الصلوٰۃ
والسلام فرمودہ اند طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِیْضَۃٌ عَلٰی کُلِّ مُسْلِمٍ وَّمُسْلِمَۃٍ صدق رسول اللہ دمی باید
کہ دائم الاوقات بطہارت دل مشغول باشید و تا باطن خود را از پلیدیہا پاک نکنید بہ مقصود حقیقی
نمی رسید و بدانید کہ اصل ہمہ نیکیہا ترک دنیا است و اصل ہمہ بدیہا محبت دنیا است ؎

دنیا مطلب کہ این و آنت باید | دنیا طلبی نہ این و آنت باید

و با این ہمہ حضرت رسالت علیہ الصلوٰۃ والسلام دنیا را کشت زار آخرت فرمودہ اند۔ دمی باید کہ

در دنیا کار آخرت بکنی و بدنیا و بنعیم دنیا دل نہ بندی۔ و دنیا جائے راحت نیست بلکہ جائے عبرت است

و ہمچنین ہست کہ حضرت رسالت علیہ السلام فرمودہ اند اَلدُّنْیَادَارُ الْعِبْرَۃِ وَلَا لِلْعِمَارَۃِ

دنیا چو رباطیست ما در و مہمانیم | تا ظن نبری کہ ما در و می مانیم
در ہر دو جہان یکے خدا ماند و بس | باقی ہمہ کل من علیہا فانیم

می باید کہ بقدر حاجت قناعت بکنی و باقی را بگذاری ہماں مقدار کہ شما را در طاعت

قوتے حاصل شود از برائے آنکہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند لَابُدَّ مِنَ

الْمَوْتِ کَمَا لَابُدَّ مِنَ الْقُوْتِ واگر زیادہ ازین بدنیا و نعیم دنیا مشغول می گردی خود را در

ہلاکت می اندازی۔ و بر شما باد کہ کم خورید و کم خوابید کہ مرگ در کمین ہست معلوم نے کہ چہ وقت

خواہد آمد زنہار ازین غافل مباشید و بر شما باد کہ از حرام دور گریزید و با حرام خواران منشینید

کہ صحبت با اہل دنیا دل را سیاہ می کند چنانکہ گفتہ اند

صحبت صالح ترا صالح کند | صحبت طالع ترا طالع کند
پسر نوحؑ با بدان بہ نشست | خاندان نبوتش گم شد
سگ اصحاب کہف روزے چند | پئے نیکان گرفت مردم شد
با بدان کم نشین کہ صحبت بد | ہمہ پاکی ترا پلید کند
آفتابی بدین بزرگی را | ذرۂ ابر ناپدید کند

و گفتہ اند کہ ہر کہ یک لقمۂ حرام بخورد تا چہل روز عبادت وے در حجاب می ماند و در

ہر خرقہ کہ یک رشتہ حرام می آید طاعات وے قبول نمی شود تا ما دامیکہ آن رشتہ در خرقۂ او

می باشند تا مادامے کہ لقمہ و خرقۂ خود را پاک نمی دارید نماز روزہ و جہاد شما قبول نمی شود و با کسے کہ در راہ شریعت محرم شما نیست ہم نشینی مکنید بیت

بایہ منشین و باش بیگانۂ او | در دام افتی اگر خوری دانۂ او
تیر از پئے راستی کمان را کج دید | بنگر کہ چگونہ جست از خانۂ او

و چون این وصیت ہا بفرمودند و در زاویۂ خلوت در آمدند و سہ شبانروز سر در جیب مراقبہ فرو بردند و چون سر بر آوردند گفتند کہ الحمد للہ رب العلمین ہم چنانے کہ والد بزرگوار ما را مژدہ رسیدہ بود ما را ہمان نوع نیز مژدہ رسید و ہم چنانکہ ایشان فرزندان خود را بہر کس سپردہ بودند این فقیر را بہ مولانا سید حسام الدین شاہی سپارش نمودند و چون این معنی در میان آوردند و ہمان روز بجوار رحمت حق سبحانہ و تعالے خرامیدند (انا للہ وانا الیہ راجعون در تاریخ غرۂ شوال سنہ ثمان مائیۃ نور اللہ مرقدہ۔ و حضرت امیر علیہ الرحمہ اجازت و اشارت بحضرت امیر کلان کہ فرزند امیر برہان بودند کہ فرزند کلان تر ایشان بودند بعد از ایشان در خدمت می بودند و اگر بکمال حال ایشان مشغول شویم مطول می گردد و ایشان را دو پسر بودند اولاً اشارت بہ امیر خود کردہ بودند ایشان قبول نکردند بجہت آن کہ ایشان در زہد چنان بکوشیدند کہ آن را نہایت نہ بود چنان کہ ہرگز در روے ہیچ مردے نظر نمی کردند خصوصاً در روے ضعفاے خود چگونہ کردندے و دایم الاوقات محجوب می بودند با خلق انس نمی کردند۔ بعد از ان بہ امیر کلان اشارت فرمودند و ایشان در ملازمت بندگان خداے عز و جل

می بوده اند لیکن از حضرت امیر حمزه علیه الرحمه فرزند دختریست مانده بود و ایشان را خاتون کلان نام نهاده بودند که والده مولانا شهاب الدین که کاتب این مثنوی بودند۔ ولیکن درحق این خاتون کلان حضرت امیر حمزه علیه الرحمه فرمودند که ما آخرت بادے دادیم و دنیا را با فرزندان دیگر و درحق ایشان محل آخرت فرمودند که هر که را می باید که ما را دریابد گو بملازمت خاتون کلان بیاید که اگر همه مردمان بفرزندان پسر خود فخر می کنیم ولیکن ایشان چنان بودند۔ دایم الاوقات بتلاوت کلام الله مشغول می بودند و چون بخانه آمدند مشغول می شدند آن خانه ایشان چنان روشن می شده بود که محتاج به چراغ نه بوده و چون دوک می رشتند دوک بر می شدے و ریسمان خود از دوک می افتادے۔ و چون شام ایشان به نماز بر می خاستند چرخ ایشان خود می گردید۔ و چون روز می شد پاغنهاے ایشان خود رشته می شدے و این حال ایشان همان محرمان ایشان را وقوف بوده ولیکن اگر از واقعات ایشان ذکر کرده شود آن را آداب نمی بینیم۔ بجهت آنکه ضعفا پوشیده اند و سخنان ایشان هرچند پوشیده بود بهتر می باشد ولیکن به یکے از واقعات ایشان اختصار کنم چون در قلم آمد از ان یکے آن بوده که خواجه محمد پارسا علیه الرحمه را بزیارت خانهٔ کعبه بردند اولاً بمزار پرانوار حضرت سید امیر علیه الرحمه والرضوان آمدند واز حضرت امیر کلان را دریافت کردند و از ایشان اجازت حاصل کردند و چون از پیش امیر کلان روان شدند خواجه فرمودند که اول می باید که به منزل سید امیر حمزه رفتے و از دختر ایشان

اجازت طلبیدمے کہ حضرت سید امیر حمزہ را در بارۂ ایشان نظر بسیار بودہ۔ و حضرت امیر حمزہ می فرمودند کہ اگر مردمان بہ پسران خود فخر می کنند ما بزین دختر خود فخر می کنیم۔ اکنون برویم و این زمان از ایشان اجازت حاصل بکنیم و چون بہ منزل حضرت امیر حمزہ رسیدند و در جماعت خانۂ حضرت امیر حمزہ رسیدند و بہ نزدیک خواجہ محمد پارسا علیہ الرحمہ فرستادند بعد ازان خواجہ محمد پارسا مرخادم ایشان را فرمودند بروید ازان صالحہ مشورہ کردہ ما را اجازت حاصل سازید۔ آن خادم درآمد و این سخن را بہ نزد ایشان عرض کرد۔ ایشان فرمودند کہ یک طبق بیارید و دران پاغندہ پرساختہ و بخادم دادہ فرمودند کہ خواجہ را بگوئید کہ اینہا را ہمراہ خود ببرند کہ آنجا کم است۔ و چون خادم بیرون آمد و این طبق پاغندہ را بہ پیش خواجہ بہاد جماعتے کہ بخواجہ ہمراہ بودند ہر کسے بہ خاطر چیزے می گذشت کہ پاغندہ چہ مناسب خواجہ محمد پارسا است۔ خواجہ این طبق پاغندہ را بدیدند و بمراقبہ فرو رفتند و بعدہ سر برآوردند و گفتند۔ اے یاران ما را این جا از خود خبر دادند و ما خبردار شدیم از احوال خود۔ اکنون این پاغندہ ہا را در یک جائگاہ محکم بہ بندید و با خود دارید کہ می بریم۔ چون خواجہ بہ خانۃ الکعبہ رسیدند و طواف کردند بعد از طواف کاروان سالار آمد و خواجہ را گفت کہ اے مخدوم اکنون اجازت ہست کہ فردا روان شویم۔ خواجہ فرمودند کہ یک سہ روز دیگر صبر می باید کرد۔ چون ساکن شد کاروان و یک روز گذشت خواجہ فرمودند کہ

کہ بیارید پاغندر ایسں بدست تاہ کردند وتمام چیزہائے خودرا کہ درکار بود مہیا کردند
وچون سیوم روز شد خواجہ برحمت حق سبحانہٗ وتعالیٰ خرامیدند ۔ وبارہا سید
امیر حمزہ علیہ الرحمہ می فرمودند کہ انچہ حق سبحانہٗ وتعالیٰ بما عنایت کردہ بود ما
باین دختر خود سپارش نمودیم ۔ واگر ہمہ اوصاف الیشان را ذکر کنیم مطول می گردد
واختصار برین کردیم بجہت ادب کہ ہرچند سخنان این طائفہ پوشیدہ می باشد بہتر
است ۔ والیشان را فرزندیست شہاب الدین نام ۔ چون الیشان کلام شدند از
مولانا حسام الدین سپارش کردند بجہت آن کہ درا وائل خوردی حضرت سید امیر
حمزہ مولانا شہاب الدین را بہ مولانا حسام الدین سپارش کردہ بودند بہمان
نفس حضرت امیر باز والدہ ہم بہ مولانا حسام الدین سپارش کردند و مولانا شہاب
الدین مدت سہ سال در ملازمت حضرت مولانا بودند ودرین مدت حق سبحانہٗ وتعالےٰ
الیشان را چندان علم روزی کردہ بود کہ حضرت مولانا حسام الدین فرمودند کہ اے
مولانا شہاب الدین کہ اگر من بعد ما را سبق می دہید اینجا باشید واگر نے دیگر
قوت نماندہ است کہ شما را سبق دہیم ۔ بعد ازان مولانا فرمودند کہ شما را بہ منزل حق
خود می باید رفت وہمان جامی باید بود کہ خیریت شما درین است ۔ بعد ازان
بہ نفس حضرت مولانا بسوختار سے آمدند وبہ نصیحت خلق مشغول شدند وروزہائے
جمعہ ہم نماز درہمان موضع می گذاروند وہرچہ گاہے کہ از برائے خلق چیزے
نصیحت تکیار می کردند وچون بر منبر می شدند آن سخنانے کہ تکرار کردہ بودند

ہیچ ازان گفتہ نمی شد و شاگردان و محرمان می گفتند کہ اے مخدوم ازان سخنان کہ تکرار کردہ اید ازان ہیچ نمی گوئید ایشان می گفتند کہ چون بر منبر می شویم ہمان مقدار سخن بخاطر می آید کہ مرا با خود ہیچ اختیارے نمی ماند و دائم الوقت ایشان بہ علم و عالمان اوقات می کردند تا کہ روزے مر خلق را نصیحت می فرمودند و بعد از نصیحت فرمودند کہ اے عزیزان می خواہم کہ شما را وصیتے بکنم۔ شما آن را بکار دارید تا روز قیامت شما را فائدہ ازان باشد چنانکہ سرور کائنات خلاصۂ موجودات علیہ افضل الصلوٰۃ و اکمل التحیات تلفظ دُربار شکر نثار، خود چنین فرمودہ اند کہ عَجِّلُوْا بِالصَّلٰوۃِ قَبْلَ الْفَوْتِ وَعَجِّلُوْا بِالتَّوْبَۃِ قَبْلَ الْمَوْتِ۔ واے یاران دیگر شما را وصیت می کنم کہ در گذاردن فرمانہاے خداے تعالیٰ عز وجل تقصیر مکنید۔ و ترک فرمانہاے خداے تعالیٰ مکنید چنانکہ حضرت رسالت علیہ الصلوٰۃ والسلام فرمودہ اند کہ اَلصَّلٰوۃُ عِمَادُ الدِّیْنِ فَمَنْ اَقَامَہَا اَقَامَ الدِّیْنَ وَمَنْ تَرَکَہَا فَقَدْ ھَدَمَ الدِّیْنَ و چون اختصار بسلسلۂ این خاندان کردہ ایم اکنون بدانکہ خاندان خواجگان بر سائر خاندانہا فضل دارد از برائے آنکہ این خاندان کل ہست چرا کہ طالبان را ہر مشکل کہ می شود از شریعت و طریقت و حقیقت در اینجا حاصل ہست۔ و دیگر ہم بظاہر و ہم بباطن بحضرت رسالت علیہ الصلوٰۃ والسلام می رسند و مقصود ہمہ طالبان متابعت نبی ہست علیہ السلام در اقوال و ہم در افعال و ہم در رفتار متابع رسول اند علیہ السلام و منقول ہست از کبار مشائخ رحمت اللہ علیہم ہر فردے را

کہ افراد در حرم ایمان محرم گشته است و داعیهٔ طلب در وے پیدا شده است و شاہباز
شرف را پرواز شده و آتش محبت را در جان او انداخته اند واجب است بر وے کہ
اسامی مشائخ را بداند بلکہ نزدیک محققان این راه خاص الخاص حضرت یاد داشتن فرض عین است
خاصّہ آن کسے را کہ ازین برگزیدگان دل آمده ما محبتے و ارادتے باشد در توجهات و مراقبات
و مواصلات روحانی و فیض فضل ربانی از پرتو روحانیت الیشان در نسبت خود مشاهده می کند بنا برین
خواستم کہ خاندان سلطان الطریقت و برهان الحقیقت قطب المحققین انیس السالکین صاحب مشاهدات روحانیه
والمکاشفات جسمانیه متبع رسول الله فی القول والعمل مرشد الخلق الی الحق و محبت الحق الی الخلق اعنی
خواجه عبد الخالق غجدوانی نور الله تعالی مرقده. ترا معلوم شود هر کسے کہ دست در دامن مردے زده
است و را از دامن سلسلهٔ خاندان خود چاره نمی باشد اکنون بدانکہ ارادت کاتب این مسوده یعنی مولانا
شهاب الدین کہ نبیرهٔ حضرت سید امیر حمزه بودند به آن مجار الفقراء والمساکین وارث الانبیاء والمرسلین ناصح الملوک
والسلاطین اعنی مولانا و سیدنا و استادنا مولانا حسام الدین الشاشی بوده است طیب الله ثراه و ارادت
الیشان بہ قطب الاقطاب شیخ محمد سوبجی بوده است وے بعد از تربیت و اجازت و اشارت از جد این فقیر سید
السادات منبع العز و العبادات اعنی سید امیر حمزه طیب الله ثراه بوده است و ارادت الیشان به والد خود یعنی حضرت
سید امیر کلال علیه الرحمه بوده است وے الیشان را با یکے از یاران خود مولانا عارف به دیگرانی حوالہ کرده
بودند. بعد از فوت والد الیشان تربیت فرموده اند اما ارادت مولانا عارف بہ آن برگزیدهٔ کمال بے زوال
اعنی حضرت سید امیر کلال رحمة الله علیه بوده است و ارادت الیشان بہ آن رکن ربانی خواجه محمد بابا سماسی
بوده است و ارادت الیشان بہ آن سالک مسالک طریقت خواجه علی عزیزان بوده است و ارادت الیشان بہ آن

مرشد عباد اللہ خواجہ محمود انجیر فغنوی بودہ است و ارادت ایشان بہ آن محرم اسرار الٰہی خواجہ عارف
ریوگروی بودہ است و ارادت ایشان بہ آن محرم اسرار القرآن القدس برہان الرحیم خواجہ عبدالخالق
غجدوانی بودہ است و ارادت ایشان بہ آن رکن یمانی شیخ یوسف ہمدانی بودہ است و ارادت ایشان
بہ شیخ طریقت شیخ ابوعلی فارمدی طوسی بودہ است و ارادت ایشان بہ آن رئیس السالکین سر اللہ
فی الارض شیخ ابوالحسن خرقانی بودہ است و ارادت ایشان بہ آن سلطان العارفین و قطب الواصلین
شیخ بایزید بسطامی بودہ است و ارادت ایشان بہ آن امام المتقین و قطب الواصلین سلطان الطریقت
برہان الحقیقت سادات العظام امام ابن الامام محمد جعفر صادق بودہ است و ارادت ایشان
بہ قاسم ابن ابی بکر رضی اللہ عنہ بودہ است و ارادت ایشان بہ آن خادم خاص خاندان
حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم بودہ است یعنی سلمان فارسی رضی اللہ عنہ و ارادت ایشان بہ آن یار
غار برگزیدہ ملک جبار امیر المومنین ابابکر صدیق رضی اللہ عنہ بودہ است و ارادت ایشان بہ آن سید السادات
عالم و سند سعادت بنی آدم محمد مصطفٰے صلی اللہ علیہ وسلم بودہ است اما امام جعفر را انتساب باطن
بہ دو طرف است نسبتے دیگر بہ پدر خود امام محمد باقر و ایشان را بہ پدر خود امام زین العابدین
رضی اللہ تعالٰی عنہم و ایشان را بہ پدر خود سید الشہدا حسین بن علی و ایشان را بہ پدر خود
امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ و ایشان را بحضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم۔ و ارادت شیخ
ابوالحسن خرقانی با سلطان العارفین بعد از فوت سلطان تا دو بیست و شصت سال بودہ است
و آن چنان بودہ است کہ چون سلطان را وقت بہ آخر رسید و کبار اصحاب ایشان حاضر بودند
اما سلطان در زاویہ خاص مدت سہ روز معتکف بودند و از جملہ اصحاب ایشان قریب

بہ ہزار کس در مقام مقتدائی بودند وہر یکے را توقع اجازت و اشارت بود کہ ناگاہ حضرت سلطان سر برآوردند و فرمودند کہ اے یاران ہر چند جہد کردیم کہ خرقہ و عصائے ما بہ یکے از شما برسد فرمان نہ شد خرقہ و عصائے مارا بایکے در دہ خرقانی دادہ اند بعد از دو بست و شصت سال ظاہر خواہد شد چون وفات سلطان در سنہ خمسہ وستین ومأتین بودہ است قول او صحیح است و در روایت شیخ ابوالحسن در سنہ ثمان وعشرین واربعمائہ بودہ است ۱۵۔ و چنین منقول است کہ شیخ ابوالحسن درمیانہ بسطام وخرقان راہ زنی می کردند کہ ناگاہ سحرگاہے ہاتفے آواز داد و بگوش شیخ ابوالحسن رسید کہ وقت شاہدی کہ آشتی کنی۔ بر سر حرف آئی شیخ ابوالحسن جواب داد کہ آمدم وہمان ساعت توجہ بمرقد سلطان کردند۔ مدت دہ سال بر تربیت سلطان بیداری بود کہ ناگاہ وقت سحر گاہی آواز بگوش شیخ ابوالحسن از روضہ سلطان رسید کہ یا اباالحسن ترا مقام مقتدائی دادیم۔ اکنون خلق را بہ خدائے تعالیٰ دعوة بکن۔ شیخ ابوالحسن گفت من نمی دانم این آواز روحانی است یا نفسی۔ ہمان زمان قبر حرکت آمد وبشگافت و صورت سلطان ظاہر شد بحکم ارواحنا اشباحنا و اشباحنا ارواحنا دست ابوالحسن را بگرفتند و خرقہ بپوشانیدند و عصا کرامت کردند و اشارت و اجازت فرمودند۔ اما مشائخ آن عصر زبان طعن دراز کردند کہ اکتفا بروحانیت دانیست کہ اگر روا بودے بر روحانیت رسول علیہ السلام بسندہ بودے باوجود آنکہ مظہر ارشاد مشائخ روحے از روح ایشان است او خواہد بود بنا برین معنی تجدید عہد و بیعت با شیخ ابوعلی رود۔ اما بہ نزدیک محققان این را بیعت ہمان است کہ در اول بودہ است و این عین اشارت است و اجازت خداوند عزوجل۔ اما خلفائے شیخ یوسف ہمدانی

چہار بودند مقدم خواجہ عبد اللہ برقی و خواجہ حسن اندقی و خواجہ احمد یسوی و خواجہ عبد الخالق غجدوانی رحمۃ اللہ علیہم اجمعین۔ اما خلفاے خواجہ عبد الخالق غجدوانیؒ نیز چہار بودند۔ اول خواجہ احمد صدیقؒ مرقد الیشان در وابکنی است۔ دوم خواجہ اولیاے کبیرؒ سیوم خواجہ عارف ریوگردیؒ۔ چہارم خواجہ سلطان کثیر و مرقد الیشان در کرمینہ است اما اول خلفائے خواجہ عارف ریوگردی۔ خواجہ محمود الخیر فغنوی اند و مرید الیشان در ران قریہ اند۔ و خلیفہ خواجہ محمود شیخ علی رامتینی اند مرقد الیشان در خوارزم است و خلیفہ دیگر بہ امیر حسن و امیر حسین وابکنی و مرقد الیشان در ہمانجا است۔ اما خلفاے شیخ علی رامتینی اول محمد باباے سماسوی اند و مرقد الیشان در ہمان جا است و دیگر خواجہ حاجی بلخی اند و مرقد الیشان در بلخ است و دیگر خواجہ محمد با وردی اند و دیگر خواجہ محمد کالا دولہ کہ در خوارزم اند و خلیفہ دیگر خواجہ ابراہیم غزنیان کہ فرزند الیشان اند۔ اما خلفاے خواجہ محمد سماسوی مقدم حضرت سید امیر کلال اند و دوم خواجہ محمد باباے صوفی اند و مرقد الیشان در سوخاری است و دیگر مولانا دانشمند علی و دیگر لپسر الیشان خواجہ محمود ابن خواجہ محمد سماسوی۔ اما خلفاے حضرت امیر کلال بسیار اند۔ منقول است از اصحاب کبار الیشان کہ صد چہار بودند مقدم مولانا عارف دیہ یگرانی اند و خواجہ بہاء الدین نقشبند و خواجہ جمال الدین ہراسانی و شیخ یادگار و شیخ درازونی و مولانا جمال الدین کیشی و شیخ شمس الدین کلان و دیگر این چہار فرزند الیشان امیر برہان و امیر شاہ و امیر حمزہ و مولانا طاہر و مولانا محمد خلیفہؒ مولانا بہار الدین تواسی و پہلوان محمود صلاح سمرقندی و شیخ بدر الدین عبدانی و خواجہ محمد اسکوی و شیخ امین شاہ کرمینی و مولانا سلیمان کرمینی و غیر الیشان بسیار اند۔

اگر به تقریر هر یکی مشغول می شویم این مسوده مطول می گردد و اکتفا بهمین چند عزیز کرده شد تا معلوم باشد اما خلفاے جد این فقیر یعنی سید امیر حمزه علیه الرحمه نیز بسیار اند مقدم مولانا حسام الدین الشاشی و مولانا کمال الدین میدانی و امیر کلان و امیر خورد و فرزندان برادر ایشان امیر برهان و دیگر شیخ مبارک بخاری و شیخ محمود سوزنی و شیخ علی کدکی و شیخ احمد خوارزمی و مولانا عطائی سمرقندی و مولانا مبارک کرمیکی و مولانا حمید کرمیکی و مولانا نورالدین کرمیکی و مولانا حسن کرمیکی و شیخ احمد کرمیکی و شیخ حسن نسفی و شیخ حسام الدین نسفی و شیخ علی خواجه نسفی و خواجه محمود حمونی و مولانا سیف الدین کرمیکی و شیخ سید سماسوی و شیخ جلال پامانی و غیر ایشان بسیار اند اگر اسماے هر یک ذکر کرده شود این مسوده تحمل آن ندارد و اختصار بهمین کرده شود. بارها امیر حمزه طیب الله ثراه می فرمودند که سالکان قدس الله ارواحهم بر دو قسم اند یک قسم ظاهر اند در جمیع احوال حدود شرع را نگاه می دارند و بقدر وسع و امکان در محافظت آن می کوشند و از مناهی اجتناب می نمایند و هواے نفس را مخالفت می کنند و اعضا و جوارح خود از جمیع نامشروعات و منهیات پاک می دارند و در صفاے باطن می کوشند که اصل در تصوف این است و وصل در همه کارها همین است. اما آن قسم دیگر سلوک باطن است و در محو صفات ذمیمه نفسانی سعی بلیغ می نمایند و در ذکر دل بسیار می کوشند تا بحدّ اینکه دل گویا شود.

دل زند ذکر دوست چون آگه شود   رو خدا را خوان که وقتت خوش شود

تا دل ز بد و نیک جهان آگاه است   دستت ز بد و نیک جهان کوتاه است

زین پیش دلے بود هزار اندیشه   اکنون همه لا اله الا الله است

وچون دل کوه شود بمرتبه لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ رسید آنگاه او را اہل دل می توان گفت۔ وبدانکہ در ابتدائے تلقین از رسول علیہ السلام بدل ابابکر صدیق رسید واز دل الیشان بدل امیر المومنین علی رسید واز دل الیشان بدل حسن بصری رسید واز دل الیشان بدل شیخ حبیب عجمی رسید واز دل الیشان به شیخ داؤد طائی رسید واز دل الیشان بہ شیخ معروف کرخی رسید واز دل الیشان بہ شیخ سری سقطی رسید واز دل الیشان بہ شیخ جنید بغدادی رسید واز دل الیشان بہ شیخ محمد مرتعش رسید واز دل الیشان بہ شیخ حسن قصاب رسید واز دل الیشان بہ شیخ رحمک رسید واز دل الیشان بہ شیخ یوسف ہمدانی رسید واز دل الیشان بہ خواجہ عبدالخالق غجدوانی رسید واز دل الیشان بخواجہ عارف ریوگری رسید واز دل الیشان بخواجہ محمود انجیر فغنوی رسید واز دل الیشان بخواجہ علی عزیزان رامتینی رسید واز دل الیشان بخواجہ محمد سماسی رسید واز دل الیشان بہ دل حضرت سید امیر کلال رحمۃ اللہ علیہم الرضوان واز دل الیشان منبعث شد ہمہ خلفائے الیشان رسید قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم۔

تمام شد

فارسی پر اردو کا اثر } (از جناب ڈاکٹر غلام مصطفےٰ خاں صاحب ایم اے، ایل ایل بی، پی ایچ ڈی، ڈی لٹ) یہ ایک تحقیقی مقالہ ہے جس میں عہدِ غزنویہ سے عہدِ مغلیہ تک کی فارسی میں پاکستان و ہندوستان کی زبان وادب کے اثرات بڑی تحقیق وکاوش سے بیان کئے گئے ہیں ایم اے کے نصاب میں داخل ہے۔ قیمت ۸ عہ

حالی کا ذہنی ارتقار } (از جناب پروفیسر ڈاکٹر غلام مصطفےٰ خاں صاحب ایم اے ایل ایل بی، پی ایچ ڈی، ڈی لٹ) یہ کتاب فاضل مصنف کے ان تحقیقی اور علمی مقالوں کا مجموعہ ہے جس میں مولانا حالی کی ان تمام کیفیات وحالات کا جائزہ لیا گیا ہے جو حالی کی مختلف تصانیف پر وقتاً فوقتاً اثر انداز ہوئے ہیں۔ اس میں چار مضامین ہیں، حالی کا ذہنی ارتقار، حالی کی اردو غزل، سرسید اور مقدمہ شعر وشاعری، اور حالی کی فارسی شاعری۔ اس کے جملہ مضامین مصنف کی محنت، تلاش وجستجو اور دقت نظر کے شاہد ہیں۔ غرض حالی پر ایسی جامع اور تحقیقی کتاب آج تک شائع نہیں ہوئی۔ غیر مجلد للعہ مجلد صہ

ملفوظات } حضرت خواجہ بہاء الدین نقشبند بخاری قدس سرہٗ، خواجہ محمد پارساؒ، مولانا شمس الدین رومی، مولانا عبد الرحمٰن جامیؒ، مولانا سعد الدین کاشغری، مولانا علاء الدینؒ اور عبید اللہ رحمہم اللہ کے نادر اور نایاب ملفوظات کا یہ مجموعہ ہے اسی کے آخر میں رسالہ مراتب ستہ تحفۂ مرسلہ اور توضیح مصطلحات صوفیہ جیسے اہم متصوفانہ رسالے بھی شامل ہیں۔ قیمت عہ

ارشادِ رحیمیہ } حضرت شاہ ولی اللہ محدث دہلویؒ کے والد ماجد حضرت شاہ عبد الرحیم رحمۃ اللہ علیہ کا یہ فارسی رسالہ نقشبندیہ سلوک سے متعلق اذکار، مصطلحات اور توجہ وغیرہ پر مشتمل ہے اور بہت نافع وجامع ہے اردو ترجمہ بھی ساتھ ہے۔ قیمت ۱۰ عہ

ضیار القرارۃ } ضیار القرارۃ مع سراج القرارۃ وتحفۃ المبتدی: تجوید قرأت پر یہ ہر سہ رسالے کسی تعارف کے محتاج نہیں بہت مشہور اور نہایت مفید ہیں، عرصے سے بالکل نایاب تھے ضرورتمند حضرات کی خواہش پر نہایت اہتمام کے ساتھ شائع کئے گئے ہیں۔ قیمت ۸ ر

چند بہترین کتابیں

عمدۃ السلوک۔ تصوف کے بیشمار مسائل کا یہ مستند و نادر مجموعہ راہ سلوک کے ہر مبتدی و منتہی اور خاص وعام کے لئے حرزِ جاں بنانے کے قابل ہے۔ حصہ اول میں مبتدیوں کے لئے اور دوم میں منتہیوں کے لئے بیشمار ضروری مسائل کا نہایت عمدہ حل اور مصطلحاتِ تصوف واسباق نقشبندیہ کی تشریح اور اصلاحِ نفس کے طریقے نہایت خوبی سے درج کئے گئے ہیں نیز مخصوص اوقات وحاجات کی مخصوص دعائیں، فضائلِ ذکر بکثرت آیات واحادیث کا مجموعہ، مختصر حالات حضرات عالیہ نقشبندیہ رحمہم اللہ اور ضروری تعویذات وعملیات کا بھی مزید اضافہ کیا گیا ہے جس کی وجہ سے جدید ایڈیشن کی اہمیت بہت بڑھ گئی ہے۔ حصہ اول دو روپے دوم ڈھائی روپیہ۔

حیاتِ سعیدیہ:۔ جس میں حضرت پیر و مرشدنا خواجہ محمد سعید صاحب قریشی ہاشمی نقشبندی احمد پوری قدس سرہٗ العزیز کی مکمل سوانح حیات اور تبلیغ کے مفصل حالات، روز و شب کے معمولات کشف و کرامات، تقویٰ وطہارت، اولاد امجاد اور خلفائے عظام کے واقعات وحالات نہایت خوبی اور تفصیل سے درج کئے گئے ہیں۔ قیمت ڈیڑھ روپیہ۔

گلدستہ مناجات: حضرات بزرگانِ دین کی عربی، فارسی اور اردو کی مشہور مناجاتوں کا یہ مختصر مجموعہ ہے اور اہلِ دل حضرات کیلئے سرمایۂ آخرت کا ذریعہ۔ قیمت ۴ر

ہدایت الطالبین: حضرت شاہ ابو سعید زکی القدر دہلویؒ (م ۱۲۵۰ھ) کا یہ گراں قدر اور نادر رسالہ، نقشبندیہ مجددیہ سلوک سے متعلق نہایت جامع ہے۔ جناب ڈاکٹر غلام مصطفےٰ خاں صاحب نے فارسی متن کے ساتھ اردو ترجمہ بھی ترتیب دیا ہے۔ متن اور ترجمہ آمنے سامنے صفحات پر درج ہیں قیمت ۸عہ

تحفۂ زواریہ: حضرت شاہ احمد سعید دہلویؒ (م ۱۲۷۷ھ) کے نایاب فارسی مکتوبات کا مجموعہ اور مسائل شریعت وطریقت کا نچوڑ ہے۔ پہلی بار شائع ہوا ہے۔ قیمت ۸عہ

ملنے کا پتہ:۔

مطبوعہ خواجہ پرنٹرز اینڈ پبلشرز۔ کراچی
ٹیلیفون نمبر 6684363, 626776